

MICHAEL O'FLAHERTY

ΤΑ 12 ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΠΟΥ ΑΓΝΟΟΥΜΕ

COMMISSIONER
FOR HUMAN RIGHTS

COMMISSAIRE AUX
DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ΤΑ 12 ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΠΟΥ ΑΓΝΟΟΥΜΕ

Οι ορμητικές φωνές των γυναικών Ρομά και Traveller

Michael O'Flaherty

Επιτρέπεται η αναπαραγωγή αποσπασμάτων (έως 500 λέξεων) για μη εμπορικούς σκοπούς, υπό την προϋπόθεση ότι διατηρείται η ακεραιότητα του κειμένου, το απόσπασμα δεν χρησιμοποιείται εκτός πλαισίου, δεν παρέχει ελλιπείς πληροφορίες ούτε παραπλανά με οποιονδήποτε τρόπο τον αναγνώστη ως προς τη φύση, το πεδίο εφαρμογής ή το περιεχόμενο του κειμένου. Η πηγή πρέπει πάντοτε να αναφέρεται ως εξής: «© Συμβούλιο της Ευρώπης, έτος έκδοσης».

Όλη η λοιπή αλληλογραφία σχετικά με το παρόν έγγραφο πρέπει να απευθύνεται στο Γραφείο του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

©Συμβούλιο της Ευρώπης, Οκτώβριος 2025
Αναθεωρημένη έκδοση Νοέμβριος 2025
Τυπώθηκε στο Συμβούλιο της Ευρώπης.

Πηγές φωτογραφιών:

Εξώφυλλο και σελίδες 4-5, 6-7, 10-11, 13, 16-17, 18-19, 20-21, 24, 26-27, 31, 33, 38-39, 41-42, 44-45, 50-51, 53 (πάνω), 55, 63, 66-67, 69, 73, 75, 77,

©Συμβούλιο της Ευρώπης/Γιώργος Μουτάφης

Οπισθόφυλλο και σελίδες 8-9, 14-15, 22-23, 35, 53 (κάτω), 59, 60, 78, ©Συμβούλιο της Ευρώπης/Candice Imbert

Σελίδα 46, Ευγενική παραχώρηση της REDI Recycling, Βόρεια Μακεδονία

Σελίδα 47, Ευγενική παραχώρηση της Voice of Romni, Ουκρανία

Σελίδα 49, Ευγενική παραχώρηση της Καλλιτεχνικής Εταιρείας Untold Stories

Σελίδες 56-57, Ευγενική παραχώρηση του Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πολιτισμού των Γερμανών Σίντι και Ρομά/Lars Kehrel

Σελίδα 58, Ευγενική παραχώρηση του Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πολιτισμού των Γερμανών Σίντι και Ρομά/Fionn Große

Σελίδα 61, Ευγενική παραχώρηση του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Τεχνών και Πολιτισμού των Ρομά (ERIAN)

Σελίδες 62, 64, 71, ©Συμβούλιο της Ευρώπης/Alban Hefti

Σελίδα 70, Ευγενική παραχώρηση του E-Romnja, Ρουμανία

Σχεδιασμός και επιμέλεια: Συμβούλιο της Ευρώπης,
Γραφείο του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΟΙΤΑΧΤΟΥΜΕ ΚΑΤΑΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ	7
ΤΑ ΔΕΝΤΡΑ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΑΝΘΙΣΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΗ	12
ΑΝΟΙΧΤΕΣ ΠΛΗΓΕΣ	21
Η ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΕΛΠΙΖΕΙ ΝΑ ΠΑΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΔΡΟΜΗ	30
Η ΣΟΦΙΑ ΕΧΕΙ ΕΝΑ ΝΕΟ ΟΝΕΙΡΟ	43
Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	58
ΚΑΝΟΥΜΕ ΑΡΚΕΤΑ ΓΙΑ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΟΥΜΕ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;	65
Η ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΑΝΑΓΚΗ ΑΠΑΙΤΕΙ ΑΜΕΣΗ ΔΡΑΣΗ	72
Η ΕΥΘΥΝΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΗ ΜΑΣ	74
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	76
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	79

Συνομιλώντας με γυναίκες και τη διευθύντρια του νηπιαγωγείου στον καταυλισμό της Αγίας Σοφίας στη Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω την ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη στα μέλη των κοινοτήτων Ρομά και Traveller, ιδίως στις γυναίκες και τα κορίτσια, που μοιράστηκαν γενναιόδωρα τον χρόνο τους και τις εμπειρίες τους με εμένα και με την ομάδα μου κατά τη διάρκεια των επισκέψεών μας. Αρκετές από τις ιστορίες τους αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι αυτού του βιβλίου.

Ευχαριστώ θερμά τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, που έχουν ως επικεφαλής Ρομά και Travellers, καθώς και τους υπέρμαχους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά και Travellers, για την πολύτιμη συμβολή τους. Ευχαριστώ όσες και όσους συμμετείχαν στη Συνάντηση Εμπειρογνομόνων «Υπερασπίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ρομά και των Travellers στις χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης», που διοργάνωσε το Γραφείο μου στο Στρασβούργο στις 9-10 Σεπτεμβρίου 2024.

Ευχαριστώ, επίσης, τις Αρχές της Φινλανδίας, της Ελλάδας, της Ιρλανδίας, της Βόρειας Μακεδονίας και της Σλοβακίας για τη βοήθειά τους στην οργάνωση των επισκέψεών μου στις χώρες τους από τον Ιούνιο 2024 έως τον Απρίλιο 2025. Οι συναντήσεις μου κατά τη διάρκεια αυτών των επισκέψεων με βοήθησαν να αντλήσω ουσιαστικές πληροφορίες για το παρόν βιβλίο.

Ευχαριστώ, τέλος, τη δημοσιογράφο, Τζένη Τσιροπούλου, και τον φωτορεπόρτερ, Γιώργο Μουτάφη, καθώς και τους οργανισμούς που παραχώρησαν άδεια αναπαραγωγής φωτογραφιών, το Τμήμα Ρομά και Travellers του Συμβουλίου της Ευρώπης και το προσωπικό του Συμβουλίου της Ευρώπης που υποστήριξε την προετοιμασία της παρούσας έκδοσης.

Michael O'Flaherty

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΟΙΤΑΧΤΟΥΜΕ ΚΑΤΑΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ

Στα χρόνια που έχω αφιερώσει στην προάσπιση και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι φωνές των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά και Travellers υπήρξαν πάντα αυτές που αντηχούσαν με τη μεγαλύτερη δύναμη και αποφασιστικότητα.

Ή και στο ταξίδι που ξεκίνησα ως Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι συναντήσεις μου με τις γυναίκες και τα κορίτσια είναι, για μια ακόμα φορά, αυτές που διαμορφώνουν τις πιο έντονες αναμνήσεις.

Στην ανατολική Σλοβακία, συνάντησα μια γυναίκα Ρομά που είχε υποβληθεί σε αναγκαστική στειρώση.

Μου είπε ότι αυτό δεν ήταν απλώς ένα κακό που είχε βιώσει πριν από πολύ καιρό. Ήταν κάτι που, δεκαετίες αργότερα, συνέχιζε να καταστρέφει τη ζωή της. Πρόσφατα είχε χάσει το μοναδικό της παιδί και ξαφνικά βρέθηκε μόνη, αντιμετωπίζοντας τεράστια αβεβαιότητα και βαθιά ανασφάλεια καθώς γερνάει.

Ζει σε έναν καταυλισμό στο Hermanovce, γνωστό και ως «καταυλισμό-νησί», ο οποίος συχνά πλημμυρίζει μετά από μια έντονη βροχή.

Η γυναίκα μου είπε ότι, μέχρι σήμερα, οι γυναίκες δεν έχουν λάβει την αποζημίωση που δικαιούνται για πράξεις που το ίδιο το κράτος έχει αναγνωρίσει ως επαίσχυντες.

Σήμερα, εξακολουθεί να αγωνίζεται για δικαιοσύνη.

Ένωσε τις δυνάμεις της μαζί με άλλες γυναίκες Ρομά που επέζησαν των αναγκαστικών στειρώσεων που τους επεβλήθησαν από τη δεκαετία του 1960 έως τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Όλες μαζί, και με την υποστήριξη της κοινωνίας των πολιτών, απαιτούν από το κράτος να αναλάβει την ευθύνη.

Οι ενέργειές τους είναι ένα ισχυρό παράδειγμα του πώς

οι γυναίκες Ρομά που έχουν υποστεί τέτοιες φρικτές παραβιάσεις αντιστέκονται και διεκδικούν τα δικαιώματά τους.

Ωστόσο, το βασικό ερώτημα παραμένει το εξής: τι κάνουν η κοινωνία και οι θεσμοί – πέρα από τα λόγια – για να σεβαστούν, να προστατεύσουν και να προωθήσουν πραγματικά την ασφάλεια και την αξιοπρέπεία τους και να διασφαλίσουν την απόδοση δικαιοσύνης;

Στην Ιρλανδία, μια γυναίκα από την κοινότητα των Traveller με καλωσόρισε στον καταυλισμό όπου ζει με την οικογένειά της. Ο έφηβος γιος της έπαιζε παραδίπλα με τους φίλους του, φρόντιζαν όλοι μαζί ένα άλογο, και τα γέλια τους αντηχούσαν σε όλο τον καταυλισμό. Μου μίλησε για το πόσο σημαντικό είναι να βοηθάμε τους νέους να βρουν έναν σκοπό, κάτι για το οποίο να είναι περήφανοι, εν μέσω των καθημερινών προκλήσεων.

Αυτή η μητέρα, μαζί με πολλές άλλες, με οδήγησαν αργότερα στο νεκροταφείο όπου είχαν οργανώσει την αποκάλυψη ενός μνημείου αφιερωμένου στους Travellers που είχαν αυτοκτονήσει.

Αυτές οι γυναίκες ενώθηκαν για να αντιμετωπίσουν τα απαράδεκτα, συγκλονιστικά ποσοστά αυτοκτονιών που καταγράφονται στους νέους άνδρες και τις γυναίκες της κοινότητας των Traveller, φέρνοντας αυτό το επείγον ζήτημα στον δημόσιο διάλογο στην Ιρλανδία.

Από τον Ιούνιο 2024 και για έναν ολόκληρο χρόνο, ταξίδεψα σε πολλές χώρες. Με υποδέχτηκαν εγκάρδια στη ζωή τους πολλές γυναίκες και άνδρες, κορίτσια και αγόρια Ρομά και Travellers. Επισκέφθηκα τα σπίτια τους, τις γειτονιές τους, τους καταυλισμούς τους, και μίλησα με υπέρμαχους των δικαιωμάτων των Ρομά και των Travellers που προωθούν την αλλαγή σε όλη την Ευρώπη.

Είδα συνθήκες διαβίωσης που μπορούσα να συγκρίνω μόνο με τα χαλάσματα που έχω δει σε εμπόλεμες ζώνες ή σε κάποιες από τις πιο φτωχές γωνιές του πλανήτη.

Είδα ζωή χωρίς νερό. Ζωή χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα. Είδα τη στέρηση που επιτρέπουμε να συνεχίζεται. Είναι εξωφρενικό το γεγονός ότι σε ορισμένες περιοχές, ενώ υπάρχουν υποδομές και χρηματοδότηση, οι κοινότητες συνεχίζουν να προσκρούουν στα τείχη του αντιτσιγγανισμού² και της έλλειψης ευκαιριών.

Είδα την ηγετική ικανότητα, τη δημιουργικότητα και το θάρρος των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά και Traveller. Αλλά είδα, επίσης, την έλλειψη πολιτικής βούλησης για να τις ακούσουν και να τις υποστηρίξουν. Τον σεξισμό που αντιμετωπίζουν – μεταξύ πολλών άλλων προκαταλήψεων και διακρίσεων.

Συνάντησα οικογένειες Ρομά που είχαν θάψει τα παιδιά τους – οι ζωές τους τερματίστηκαν από σφαίρες αστυνομικών.

Και καθώς τους αποχαιρετούσα, βρέθηκα να αναρωτιέμαι ξανά: πόσος καιρός θα χρειαστεί ακόμη, ώσπου οι ζωές και οι ευκαιρίες – τωρινές και μελλοντικές – όλων μας, να προστατεύονται και να ανθίζουν ισότιμα;

Σε αυτόν τον ένα χρόνο, είδα και κάτι άλλο:

Είδα τη φλόγα της συλλογικής αντίστασης, τη δύναμη της ενότητας και της αλληλεγγύης.

Είδα λουλούδια να φυτρώνουν στο τσιμέντο.

Είδα υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να ρισκάρουν τα πάντα. Να παρεμβαίνουν για να καλύψουν τα κενά που άφησε το κράτος.

Αλλά αυτό είναι ένα φορτίο πολύ βαρύ για να το σηκώνουν λίγοι μόνοι τους. Πόσο καιρό μπορούν να αντέξουν χωρίς ένα σύστημα που να διευκολύνει πραγματικά το έργο τους, αντί να τους υποτιμά ή να επαινεί απλώς την ανθεκτικότητά τους από μακριά;

Μία δημοσιογράφος με ρώτησε κάποτε γιατί θέλω να χρησιμοποιήσω τη φωνή μου για να ενισχύσω και να υποστηρίξω τους Ρομά και τους Travellers.

Επειδή στη σημερινή Ευρώπη, πάρα πολλοί και πολλές Ρομά και Travellers εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μια ανυπόφορη κατάσταση: κατάφωρο ρατσισμό³ και διακρίσεις σε κάθε τομέα της ζωής. Πάρα πολλοί και πολλές ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, διαχωρισμού και αποκλεισμού. Και πάρα πολλοί από εμάς – που έχουμε την ευθύνη να δράσουμε – δεν κάνουμε αυτά που πρέπει.

Οι Ρομά και οι Travellers αποτελούν τη μεγαλύτερη μειονότητα της Ευρώπης.

Παιδική χαρά σε καταυλισμό
Traveller στο βόρειο Δουβλίνο.

Σε ολόκληρη την ήπειρο, αριθμούν 10 έως 12 εκατομμύρια. Εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι 6 εκατομμύρια.⁴

Και η κατάσταση σε ορισμένες από τις κοινότητές τους είναι βαθιά ανησυχητική.

Ανεξάρτητα από τη γλώσσα που μου αφηγούνται τις ιστορίες τους, πολλές από αυτές μιλούν για προκαταλήψεις και βία.

Σε αυτές τις σελίδες, θα κάνουμε μαζί ένα ταξίδι – το ταξίδι δεν θα είναι πάντα άνετο.

Θα εξετάσουμε τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης που αντιμετωπίζουν πολλές κοινότητες σε όλη την Ευρώπη, τον αντίκτυπο στην υγεία τους και την πρόσβασή τους στην υγειονομική περίθαλψη, τον δρόμο προς τη Δικαιοσύνη και την ηθική δικαίωση για της επιζήσασες της αναγκαστικής στέρωσης. Θα δούμε πώς τα εμπόδια στην εκπαίδευση και την εργασία εμποδίζουν πολλούς από το να ευημερήσουν.

Θα απευθύνουμε, επίσης, το ζήτημα της αστυνομικής βίας και θα δούμε τα τείχη που υψώνονται μεταξύ αυτών των κοινοτήτων και της Δικαιοσύνης. Θα εξερευνήσουμε την Ιστορία τους – συμπεριλαμβανομένου του Ολοκαυτώματος, που εξακολουθεί να είναι άγνωστο σε πολλούς – και θα γιορτάσουμε τις τέχνες, τον πολιτισμό και τις γλώσσες των Ρομά και των Traveller.

Θα αναφερθούμε σε ό,τι κάνουν οι θεσμοί – και, κυρίως, σε ό,τι δεν κάνουν. Θα τιμήσουμε όσους εμφανίζονται όταν κανείς άλλος δεν το κάνει – τους υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τους εθνικούς θεσμούς για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας.

Και, στο τέλος αυτού του ταξιδιού, θα θέσουμε στον εαυτό μας ένα ερώτημα: Τι κάνουμε τώρα; Υπάρχει μια σειρά από μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο προστασίας που θα είναι προσβάσιμο σε όλες και σε όλους.

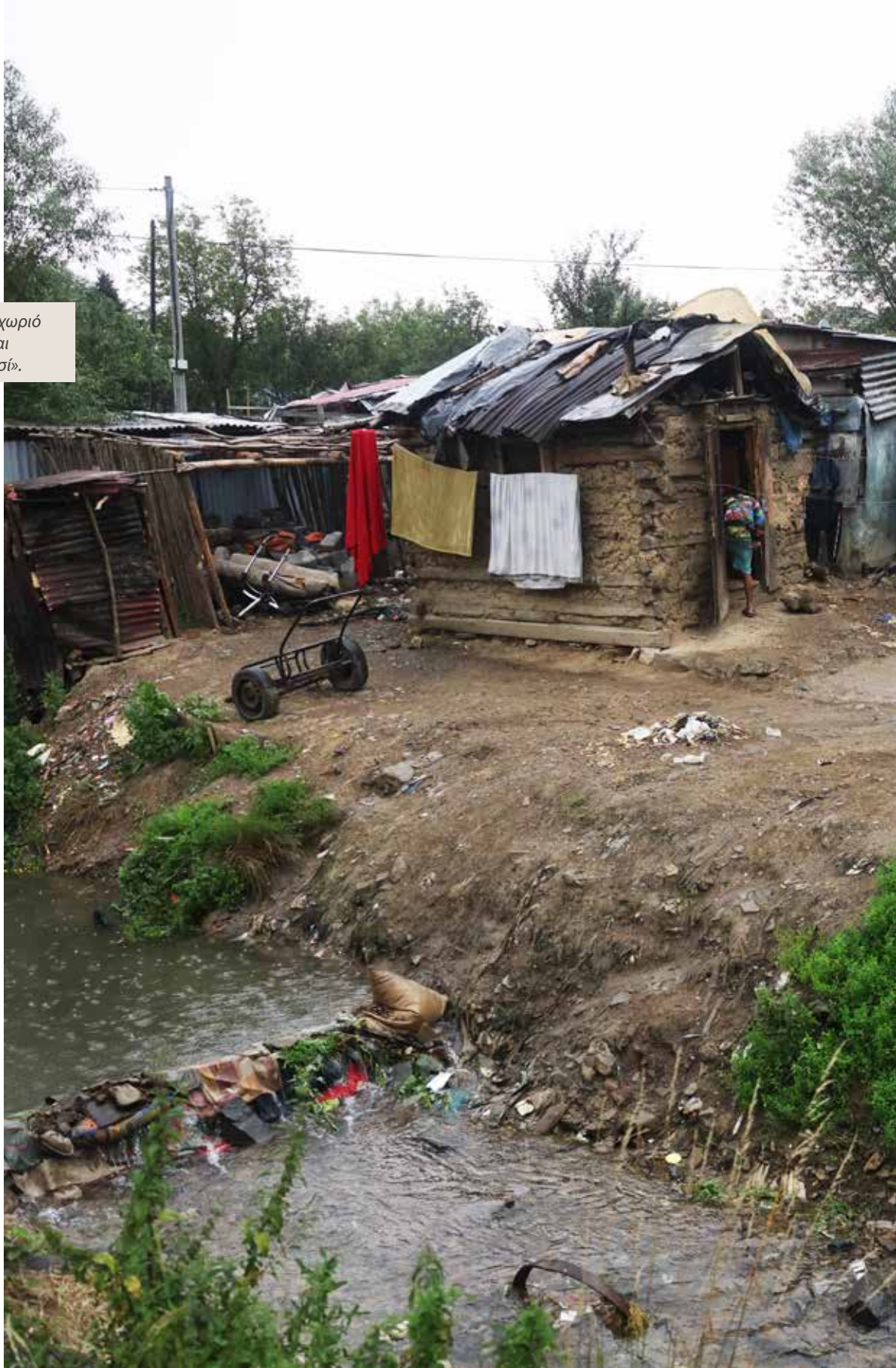
Πρέπει να κοιτάξουμε τον εαυτό μας στον καθρέφτη.

Να αναστοχαστούμε, να μάθουμε, να αντιμετωπίσουμε τις προκαταλήψεις μας και εκείνες των άλλων που συναντάμε στον δρόμο μας.

Να επιλέξουμε να αντισταθούμε στην ανισότητα και την αδικία.

Και να δράσουμε – τώρα – χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα που έχουμε στη διάθεσή μας, για να υποστηρίξουμε και να δείξουμε αλληλεγγύη στους Ρομά και τους Travellers σε όλη την Ευρώπη.

Αυτός ο καταυλισμός Ρομά στο χωριό
Hermaponσε της Σλοβακίας είναι
γνωστός ως «ο καταυλισμός-νησί».

ΤΑ ΔΕΝΤΡΑ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΑΝΘΙΣΟΥΝ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΓΗ

Όταν ένα κατάλληλο σπίτι παραμένει μια ευχή

Η Emília έφτιαξε ρύζι σήμερα το πρωί. Τα τρία της παιδιά το λατρεύουν. Αλλά οι αρουραίοι επιτέθηκαν στο φαγητό. Πρέπει πάντα να θυμάται να το κρύβει κάτω από τρία ή και τέσσερα μεταλλικά δοχεία για να το προστατεύσει, αλλά σήμερα άργησε.

Το σπίτι της Emília είναι φτιαγμένο από ό,τι υλικά μπόρεσε να μαζέψει η οικογένειά της από τα σκουπίδια. Στο μικροσκοπικό δωμάτιο όπου κοιμούνται τα παιδιά της, ο χώρος είναι τόσο στενός που με δυσκολία χωράει ένα άτομο.

«Συγγνώμη για την υγρασία» λέει. «Χθες έβρεξε, και κάθε φορά που βρέχει, το σπίτι μας πλημμυρίζει».

Τα παιδιά, παρά τις δύσκολες συνθήκες, γελάνε, παίζουν και κάνουν πειράγματα.

Ο ουρανός σκοτεινιάζει ξανά. Μια φθινοπωρινή καταιγίδα πλησιάζει και η Emília αρχίζει να μαζεύει ό,τι λίγα πράγματα μπορεί, πριν βρει καταφύγιο στην εκκλησία.

Ένας καφέ ποταμός σαν βάλτος, διατρέχει την περιοχή.

Εκεί όπου τελειώνει ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος, ξεκινάει ένας λασπότοπος, απομονωμένος από όλον τον υπόλοιπο κόσμο.

Αυτό δεν είναι μυθοπλασία ή μια ανάμνηση από το παρελθόν. Αυτή είναι η Ευρώπη το 2025.

«Το όνειρό μου είναι...»

Βρίσκομαι σε έναν καταυλισμό Ρομά στο Jaronnice της Σλοβακίας. Από την ανοιχτή πόρτα ενός σπιτιού, χωρίς έπιπλα και ηλεκτρικές συσκευές, η λάμψη μιας οικείας οθόνης φωτίζει στο σκοτάδι.

«Με λένε Denisa. Πηγαίνω σε ένα σχολείο μόνο για παιδιά

Ρομά. Κατά τη διάρκεια του COVID, το σχολείο μάς έδωσε tablet και πρόσβαση στο διαδίκτυο» λέει η χαμογελαστή έφηβη, καλωσορίζοντάς με στο σπίτι της.

«Μου αρέσει πολύ να βλέπω σειρές, αλλά εδώ σπάνια έχουμε ηλεκτρικό ρεύμα ή νερό. Συγγνώμη που τα ρούχα μου δεν είναι καθαρά και τα μαλλιά μου δεν είναι καλοχτενισμένα» απολογείται.

«Ποιο είναι το όνειρό μου;»

«Θα ήθελα να έχουμε νερό και ρεύμα στο σπίτι για να μπορέσω να τελειώσω το λύκειο. Αυτό είναι το όνειρό μου».

Αυτά τα όνειρα και αυτές οι προσδοκίες, ακούω να επαναλαμβάνονται σε πολλούς καταυλισμούς που επισκέπτομαι. Αυτά είναι τα στοιχειώδη αγαθά που χρειάζονται – και εξακολουθούν να στερούνται – για να μπορέσουν να οικοδομήσουν ανεμπόδιστα το μέλλον τους.

Είναι εξοργιστικό το γεγονός ότι οι γυναίκες και τα κορίτσια που συναντώ αισθάνονται υποχρεωμένες να ζητούν συγγνώμη.

Είναι εξοργιστικό το γεγονός ότι οι κοινωνίες και οι θεσμοί μας επιλέγουν να αγνοούν ότι οι οικογένειές τους, από γενιά σε γενιά, εξωθούνται στη φτώχεια και στερούνται βασικών αγαθών.

Ένα ασφαλές και υγιές σπίτι – το πιο αυτονόητο δικαίωμα για κάθε παιδί – παραμένει, για πάρα πολλά παιδιά Ρομά, ένα άπιαστο όνειρο.

Μπουλντόζες, φωτιά και μετά, τι;

«Έχουμε ωραία θέα» λέει ένας έφηβος Ρομά, κοιτάζοντας προς μία από τις πλουσιότερες συνοικίες της Θεσσαλονίκης. «Αλλά ζούμε ανάμεσα στα σκουπίδια» προσθέτει.

Περπατάμε σε έναν χωματόδρομο περιτριγυρισμένο από μπάζα και διάσπαρτα παραπήγματα, μερικά χιλιόμετρα μακριά από τον αστικό ιστό της πόλης. Στον καταυλισμό στα Τσαΐρια, 40 οικογένειες Ρομά υπομένουν αυτές τις συνθήκες.

Ένα καλώδιο αρχίζει να καπνίζει, υπερθερμασμένο από τον έντονο καλοκαιρινό ήλιο και τους σωρούς από εύφλεκτα υλικά που είναι ατάκτως ερριμμένα. Δεν υπάρχει συλλογή απορριμμάτων και ακόμα και σκουπίδια από άλλες περιοχές, πετιούνται στον καταυλισμό.

Όταν ζεις σε ένα ασφαλές σπίτι, κάθε εποχή έχει τη δική της ομορφιά. Αλλά όταν ζεις εκτεθειμένος σε έναν καταυλισμό, κάθε εποχή φέρνει και μια νέα δοκιμασία.

Δεν υπάρχει ηλεκτρικό ρεύμα εδώ. Χωρίς σταθερή παροχή ενέργειας, οι άνθρωποι ζουν σε ενεργειακή φτώχεια.⁵

Για να έχουν έστω και προσωρινά ρεύμα, αναγκάζονται να σκαρφάζουν σε στύλους ηλεκτροδότησης, κινδυνεύοντας από ηλεκτροπληξία ή ακόμα και από μια

θανατηφόρα πτώση. Πολλοί μου λένε ότι, επιπλέον, τους επιβάλλονται πρόστιμα για αυτές τις πρόχειρες συνδέσεις.

Δεν υπάρχει ούτε παροχή νερού.

Μερικοί κάτοικοι κουβαλούν βαριά μπιτόνια με νερό. Περιστασιακά, καταφέρνουν να εφοδιάζονται με καθαρό νερό από ένα κοντινό καταφύγιο σκύλων, χάρη στην καλοσύνη του ιδιοκτήτη του.

Ακριβώς δίπλα από τον καταυλισμό, έχουν ξεκινήσει οι εργασίες κατασκευής ενός Τεχνολογικού Πάρκου τέταρτης γενιάς, το οποίο έχει σχεδιαστεί για να καταστήσει τη Θεσσαλονίκη «πρωτεύουσα της καινοτομίας».

Για τους Ρομά, όμως, αυτό δεν αναμένεται να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσής τους.

Αντίθετα, οι μπουλντόζες αποτελούν μια συνεχή απειλή για τα σπίτια τους.

Ένα πρωί, μου αφηγούνται, οι τοπικές αρχές έφτασαν χωρίς προειδοποίηση και κατεδάφισαν πολλά σπίτια. Σκόπευαν να εκκενώσουν ολόκληρο τον καταυλισμό, χωρίς σχέδιο μετεγκατάστασης. Σταμάτησαν μόνο όταν το Ευρωπαϊκό

Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων διέταξε την Ελλάδα να μην εκδιώξει τις υπόλοιπες οικογένειες από τον καταυλισμό.

Στη γειτονική Βουλγαρία, παρά την απόφαση του Δικαστηρίου που διέταξε το αντίθετο, πάνω από 200 Ρομά στον καταυλισμό Zaharna Fabrika στη Σόφια, είδαν τα σπίτια τους να κατεδαφίζονται εν μία νυκτί.⁶

Στις 15 Απριλίου 2025, υπό την αυστηρή επιτήρηση της αστυνομίας και την απειλή από τις «αύρες» που εκτοξεύουν νερό, ενήλικες και παιδιά, άρρωστοι και ηλικιωμένοι, βρέθηκαν να κοιμούνται στους δρόμους, χωρίς καμία βοήθεια. Τις επόμενες ημέρες, η κατάσταση τους εξελίχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αλλά ακόμα και τότε αντιμετώπισαν την απόρριψη σε κάθε τους βήμα: «Δεν μπορείτε να μετακομίσετε εδώ – ούτε εκεί».

Από τότε, η πόλη της Σόφια υποσχέθηκε ένα σχέδιο κοινωνικής στέγασης, με την υποστήριξη των Ευρωπαίων εταίρων – μια πολυαναμενόμενη δέσμευση, που τώρα δίνει ελπίδα στους κατοίκους.⁷

Αεροφωτογραφία του καταυλισμού Τσαΐρια στη Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Στην Κωνσταντινούπολη ακούω για οικογένειες Ρομά που υποφέρουν ακόμα, μετά τους καταστροφικούς σεισμούς που έπληξαν το νοτιοανατολικό τμήμα της χώρας πριν από μερικά χρόνια, σκοτώνοντας περισσότερους από 50.000 ανθρώπους και αφήνοντας, σύμφωνα με εκτιμήσεις, εκατομμύρια κατοίκους της περιοχής άστεγους. «Ο σεισμός έπληξε και τα σπίτια μας. Αλλά οι άνθρωποι από τις κοινότητές μας δυσκολεύτηκαν να λάβουν οικονομική βοήθεια και κοντέινερ για στέγαση» μου λένε. «Επίσης, τους έδιωξαν μακριά από τα σημεία παροχής βοήθειας».

Πίσω στην Ελλάδα, η κοινότητα στα Τσαϊρία δεν το βάζει κάτω.

«Καλέσαμε το γραφείο του δημάρχου για να ζητήσουμε μια συνάντηση, αλλά μας λένε συνεχώς ότι είναι πολύ απασχολημένοι» λέει ένας νεαρός πατέρας.

Ορισμένες οικογένειες προσπάθησαν να νοικιάσουν σπίτια στην πόλη, αλλά οι ιδιοκτήτες συχνά αρνούνται να νοικιάσουν σε Ρομά.

Άλλοι μάζεψαν τις αποταμιεύσεις τους για να αγοράσουν από κοινού οικόπεδο στο χωριό Ηράκλειο, στον Λαγκαδά Θεσσαλονίκης. Έστησαν στη νέα τους γη τροχόσπιτα, αλλά οι γείτονες τα έκαψαν μέσα σε μια νύχτα.

«Γεννήθηκα εδώ, υπηρέτησα στον στρατό, πληρώνω φόρους. Γιατί τα παιδιά μου και εγώ πρέπει να υποφέρουμε

τόσο πολύ από τον ρατσισμό;» ρωτάει ένας άνδρας που, τελικά, δεν είχε άλλη επιλογή από το να επιστρέψει στον καταυλισμό.

Πολλές εκδοχές του «σπιτιού», μία κοινή διεκδίκηση

Βρίσκομαι σε ένα μέρος που μου είναι πολύ οικείο: την Ιρλανδία, την πατρίδα μου.

Λίγες ακτίνες του ήλιου διαπερνούν τον παγωμένο αέρα του χειμώνα, σαν να προσπαθούν να τον μαλακώσουν.

Περνάω τον αυτοκινητόδρομο και στρίβω σε έναν παράδρομο. Κρυμμένος πίσω από τοίχους, βρίσκεται ένας καταυλισμός για οικογένειες Traveller.

Ένας Traveller μου κάνει νόημα να πλησιάσω. Με υπερηφάνεια, μου δείχνει ένα όμορφο πράσινο, ξύλινο τροχόσπιτο, στολισμένο με μπλε, κόκκινα και κίτρινα σχέδια. Ως παιδί, ταξίδευε πολύ συχνά με την οικογένειά του.

«Η ζωή μας ήταν υπέροχη» λέει με νοσταλγία.

Τώρα, αυτό το τροχόσπιτο εκτίθεται σε όλη την Ιρλανδία σε εκθέσεις και άλλες εκδηλώσεις. Οι άνθρωποι μαθαίνουν για το πώς κατασκευάστηκε και για το πώς χρησιμοποιούταν ώστε η ιστορία του να μην χαθεί στη λήθη.

Ένας τοίχος χωρίζει τον καταυλισμό Avila Park από τη γειτονική περιοχή στο Δουβλίνο της Ιρλανδίας.

Ζώντας κάποτε νομαδική ζωή και μετακινούμενοι με άμαξες με άλογα, οι οικογένειες των Travellers εμπορεύονταν χαλιά, υφάσματα και φρούτα, και υποστήριζαν τις τοπικές κοινότητες και τις τοπικές οικονομίες ως μάστορες και χειροτέχνες.

Ωστόσο, εδώ και πολλά χρόνια, η νομοθεσία περί παράνομης εισόδου και άλλοι νόμοι, περιορίζουν την κυκλοφορία τους και – όπως και σε άλλες κοινότητες της Ευρώπης που αντιμετωπίζουν παρόμοιους περιορισμούς – πλέον μόνο λίγοι εξακολουθούν να ταξιδεύουν.⁸

«Μακριά από τα μάτια τους, μακριά από τη σκέψη τους» λένε με πικρία. Περιγράφουν, έτσι, το ότι νιώθουν φυλακισμένοι στους καταυλισμούς που ζουν, με ψηλούς τοίχους που συχνά τους χωρίζουν από την υπόλοιπη πόλη.

Βλέπω με τα ίδια μου τα μάτια μου τι εννοούν.

Τα τροχόσπιτα είναι φθαρμένα, χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα, χωρίς τουαλέτες, χωρίς ζεστό νερό για μαγείρεμα ή μπάνιο. Δεν υπάρχει ούτε ένα κομμάτι πράσινου, μόνο επικίνδυνα χαλάσματα όπου τα παιδιά προσπαθούν να παίξουν. Δεν υπάρχουν αποθηκευτικοί χώροι και δεν υπάρχει χώρος για τα άλογά τους, τα οποία είναι κομβικά τόσο για την κουλτούρα όσο και για την οικονομία των Travellers.

Ορισμένοι καταυλισμοί είναι τόσο υπερπλήρεις που οι οικογένειες αναγκάζονται να μετακομίσουν όπου βρουν, διαλύοντας τα ισχυρά οικογενειακά δίκτυα στα οποία οι Travellers βασίζονται εδώ και αιώνες για να επιβιώσουν.

«Σιγά-σιγά, αλλά σταθερά, προσπαθούν να καταστρέψουν αυτή την κουλτούρα» μου λέει μια γυναίκα Traveller, αναφερόμενη στην αδιαφορία των τοπικών αρχών για το αίτημα της κοινότητάς της να ζει σύμφωνα με τις παραδόσεις της.

Πολλοί Ρομά και Travellers σε όλη την Ευρώπη εξακολουθούν να στερούνται ένα βασικό τους αίτημα: την ισότητα, που ξεκινάει από ένα ασφαλές και προστατευμένο περιβάλλον όπου μπορούν να ζουν με ηρεμία και αξιοπρέπεια.⁹

Ένα μέρος με ζεστό νερό, ίντερνετ, φώτα που ανάβουν την ώρα του βραδινού φαγητού και ένα ζεστό κρεβάτι για ύπνο.

Ένα μέρος όπου, στο τέλος μιας κουραστικής μέρας, το νιώθεις «σπίτι σου».

Ένα δικό τους μπρελόκ

Το λεωφορείο 11 συνδέει το κέντρο της πόλης Košice με τη γειτονιά Luník IX, όπου βρίσκεται ένας από τους μεγαλύτερους καταυλισμούς Ρομά στη Σλοβακία.

Άκουσα ότι είναι το πιο παλιό λεωφορείο της πόλης και ότι

Τροχόσπιτο: Καταυλισμός Travellers στο Φίνγκλας, βόρεια του Δουβλίνου, Ιρλανδία

εξαιρείται από τις υπηρεσίες καθαριότητας.

Μου είπαν, επίσης, ότι περίπου 4.000 άνθρωποι ζουν στο Luník IX, σε πολύ κακές συνθήκες. Τα περισσότερα κτίρια δεν έχουν πρόσβαση σε νερό. Οι σωλήνες είναι επικίνδυνα παλιοί, και όσα σπίτια έχουν νερό, αυτό τρέχει μόνο για μία ή δύο ώρες την ημέρα και συνήθως η πίεση φτάνει μόνο μέχρι το ισόγειο.

Είδα πώς 10 ή ακόμα και 20 μέλη μιας οικογένειας στριμώχνονται σε 70-90 τετραγωνικά μέτρα.

Μου είπαν ότι, όταν οι ανελκυστήρες δεν λειτουργούν, οι ηλικιωμένοι κάτοικοι και τα άτομα με αναπηρίες μένουν εγκλωβισμένοι στους επάνω ορόφους.

Ωστόσο, είδα και σημάδια ελπίδας.

ΜΚΟ, σε συνεργασία με τις κοινότητες Ρομά και τους δήμους, εργάζονται για τη βελτίωση αυτών των φρικτών συνθηκών. Μικροδάνεια, μισθώσεις γης και σεμινάρια για οικοδομικές αλλά και οικονομικές γνώσεις αποτελούν μέρος των προγραμμάτων που υλοποιούνται στο Luník IX και σε άλλα μέρη στην ανατολική και κεντρική Σλοβακία.¹⁰

Και σε άλλες γωνιές της Ευρώπης βλέπω να γίνονται προσπάθειες.

Στο Χαλάνδρι, ο δήμος ανέλαβε μια πρωτοβουλία για τη μετεγκατάσταση 156 οικογενειών Ρομά από δύο καταυλισμούς, ένας εκ των οποίων μπόρεσε να κατεδαφιστεί.

Οι Ρομά μετακόμισαν σε διαμερίσματα σε γειτονικές περιοχές, και έχοντας την υποστήριξη του δήμου, εξασφάλισαν τον απαιτούμενο χρόνο για να χτίσουν σιγά-σιγά τη ζωή τους.

Οι πρώτοι μήνες ήταν δύσκολοι. Ο ρατσισμός συχνά ήταν εκτός ελέγχου.

Μερικοί γείτονες συγκέντρωσαν ακόμη και υπογραφές για να τους διώξουν – αυτός είναι ένας από τους πολλούς τρόπους με τους οποίους οι Ρομά σε όλη την Ευρώπη διαπιστώνουν ότι δεν είναι ευπρόσδεκτοι.

Μια γυναίκα Ρομά από το Χαλάνδρι, της οποίας η ζωή άλλαξε μετά τη μετακόμιση στο νέο της σπίτι, λέει:

«Στην αρχή, φοβόμουν να φύγω από τον καταυλισμό, φοβόμουν το άγνωστο. Αλλά με τα χρόνια, όλα άλλαξαν. Τα παιδιά μου διάβαζαν για το σχολείο και, για πρώτη φορά, μπορούσαν να καλούν φίλους στο σπίτι. Γυρνούσα από τη δουλειά, ξεκουραζόμουν και έφτιαχνα καφέ. Όσο γνωριζόμασταν με τους γείτονές μας, δημιουργούσαμε φιλίες. Σε ένα σπίτι, ζεις με γαλήνη».

Στο Cluj-Napoca της Ρουμανίας, το πρόγραμμα Pata-Cluj, που χρηματοδοτήθηκε από το Norway Grants, υποστήριξε τη μετεγκατάσταση δεκάδων οικογενειών από έναν απομονωμένο καταυλισμό κοντά σε μια χωματερή, στην περιοχή Pata-Rât, σε διαμερίσματα εντός της πόλης.¹¹ «Τα μέλη της κοινότητας των Ρομά, οι κοινωνικοί λειτουργοί και, κυρίως, η ισχυρή πολιτική βούληση ένωσαν τις δυνάμεις τους» λέει η Sheena Keller, ειδική σε θέματα κοινωνικής συμπερίληψης και υπερασπίστρια των δικαιωμάτων των Ρομά, η οποία σήμερα είναι υπεύθυνη παρακολούθησης του χρηματοδοτικού μηχανισμού στο ΕΕΑ και Norway Grants.

Ωστόσο, το έργο δεν σταμάτησε στη μετεγκατάσταση.

«Συνεχίστηκε με ψυχοκοινωνική υποστήριξη, βοήθεια στην εύρεση εργασίας και συστηματική υποστήριξη για τη συμμετοχή των παιδιών στο σχολείο. Ακριβώς αυτό που χρειάζεται: μια ολιστική, μακροπρόθεσμη προσέγγιση. Υπήρχαν προκλήσεις; Φυσικά. Ωστόσο, αποτελεί ένα σαφές παράδειγμα ουσιαστικής συμπερίληψης».

Ενώ οι ανάγκες των κοινοτήτων εξακολουθούν να είναι επείγουσες, η ζωή ορισμένων οικογενειών έχει αρχίσει να μεταμορφώνεται.

*Μια οικογένεια που ζει στη γειτονιά Luník IX, στην πόλη
Košice της Σλοβακίας.*

Οι φλαμουριές

Δυστυχώς, το έργο στο Χαλάνδρι έχει πλέον παγώσει.

Ο δήμος εξάντλησε τα κονδύλιά του, οι υπηρεσίες διαφώνησαν μεταξύ τους και οι γειτονικοί δήμοι αντέδρασαν όταν οι Ρομά αγόρασαν οικόπεδα για να χτίσουν μικρά σπίτια: «όχι στη γειτονιά μας» ήταν και πάλι η άρνηση που εξέλαβαν οι Ρομά.

Έργα όπως αυτά στο Χαλάνδρι, αυτά που υλοποιούνται από ΜΚΟ στο Luník IX ή αυτά που υποστηρίζονται από μεγάλους χρηματοδοτικούς φορείς, φέρνουν ελπίδα και αλλαγή, αλλά αποκαλύπτουν και κενά και μας δείχνουν τα μαθήματα που έχουμε να μάθουμε.

Η στέγαση παραμένει σημαντικά υποχρηματοδοτημένη, εξαιρετικά περίπλοκη και δαπανηρή, με αποτέλεσμα την αργή πρόοδο.

Και δεν πρόκειται μόνο για το πόσα χρήματα είναι διαθέσιμα, αλλά και για το πώς επενδύονται.

Η εξασφάλιση πρόσβασης σε κατάλληλες κατοικίες και η στέγαση ολόκληρων κοινοτήτων απαιτεί κάτι περισσότερο από τούβλα και τσιμέντο. Απαιτεί συνεργασία με τις κοινότητες από την αρχή, συνεργασία των τοπικών αρχών και τεχνογνωσία.

Προϋποθέτει, επίσης, τη διασφάλιση νόμιμης στέγασης και αποθέματος κατοικιών και εκτάσεων σε περιοχές που δεν είναι γκετοποιημένες. Απαιτούνται λειτουργικές υποδομές που εξασφαλίζουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, καθώς και τρόποι κάλυψης του κόστους διαβίωσης ώστε να μπορούν να πληρώνονται οι λογαριασμοί του κάθε σπιτικού. Και απαιτείται σίγουρα εκπαίδευση για να επιτευχθεί η συμπερίληψη - όλα πρέπει να διαμορφωθούν μέσα από διάλογο με τα εμπλεκόμενα μέρη, ώστε η συνύπαρξη να μην οδηγήσει σε νέες μορφές διαχωρισμού.

Καθοριστικής σημασίας είναι η πολιτική βούληση των τοπικών αρχών και η σταθερή υποστήριξη που θα εδραιώνεται στη γνώση των πραγματικών αναγκών των κοινοτήτων.

Κανένας κρίκος της αλυσίδας δεν μπορεί να λείπει.

Στο Luník IX, τα παιδιά μου δείχνουν με υπερηφάνεια τα δέντρα που φύτεψαν και φροντίζουν με αγάπη. Οι φλαμουριές τους είναι γεμάτες κίτρινα άνθη.

«Οι άνθρωποι νομίζουν ότι τίποτα δεν μπορεί να φυτρώσει εδώ» μου λένε. «Κι όμως, δείτε, τα καταφέραμε! Τα δέντρα μας μεγαλώνουν γερά και υγιή».

Πράγματι.

Με φροντίδα και επιμονή, η ζωή βρίσκει πάντα τον τρόπο να ανθίσει.

Ένα παιδί κοιτάζει τα σπίτια στη γειτονιά Luník IX, στην πόλη
Κοσίτσε της Σλοβακίας.

ΑΝΟΙΧΤΕΣ ΠΛΗΓΕΣ

Όταν το σύστημα υγείας
αποτυγχάνει να εγγυηθεί
περίθαλψη για όλες και όλους

Πριν να πάει στο νοσοκομείο, η Μαριάννα έκρυψε την ταυτότητά της με ιδιαίτερη προσοχή.

Μου λέει ότι φόρεσε τα ρούχα των μπαλαμών.

Για τους Έλληνες Ρομά, όπως η Μαριάννα, ο όρος «μπαλαμός» αναφέρεται στους Έλληνες που δεν είναι Ρομά.

Ένωθε ότι ήταν επικίνδυνο να ταυτοποιηθεί αμέσως ως Ρομά. Μια τέτοια εμφάνιση μπορούσε να σημαίνει ώρες αναμονής, περιφρονητικές ματιές ή και πλήρη άρνηση παροχής φροντίδας.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, πολλοί από εμάς επανεξετάσαμε τη σχέση μας με την υγεία και επιμείναμε στην ισότιμη πρόσβαση στην περίθαλψη.

Ωστόσο, η πανδημία ανέδειξε για άλλη μια φορά, με ξεκάθαρο και επώδυνο τρόπο, τις συστημικές διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες Ρομά και Traveller σε όλη την Ευρώπη.

Σε πολλές χώρες, έγιναν οι αποδιοπομπαίοι τράγοι της υγειονομικής κρίσης, υπέστησαν υπερβολική αστυνόμευση και αποκλείστηκαν από ζωτικής σημασίας ενημέρωση και από τις δημόσιες υπηρεσίες.¹²

Για πάρα πολλούς, το δικαίωμα στην υγεία¹³ παραμένει ακόμα απρόσιτο.

Για τις γυναίκες και τα κορίτσια Ρομά και Traveller, η απόσταση είναι τεράστια.¹⁴

Ωστόσο, είναι αυτές οι γυναίκες που, παρά τα εμπόδια και τις διακρίσεις, ηγούνται της αλλαγής στα περισσότερα μέρη που επισκέφτηκα.

Γιόρτασα την Εθνική Ημέρα Ψυχικής Υγείας των Travellers, μαζί με γυναίκες Travellers, σε τελετή στο Λίμερικ της Ιρλανδίας.

Κίτρινα τριαντάφυλλα

Η μυρωδιά της βρεγμένης γης γεμίζει τον αέρα. Ο ουρανός είναι βαρύς και γκριζος.

Σε ένα νεκροταφείο στο Λίμερικ της Ιρλανδίας, γυναίκες της κοινότητας των Traveller συγκεντρώνονται κρατώντας μπουκέτα με κίτρινα τριαντάφυλλα. Το κίτρινο, λένε, είναι το χρώμα της ευαισθητοποίησης και της πρόληψης των αυτοκτονιών – το χρώμα της ελπίδας, για μια νέα αρχή.

Η κρίση¹⁵ είναι συγκλονιστική.

Τα ποσοστά αυτοκτονιών μεταξύ των ανδρών Traveller είναι επτά φορές υψηλότερα από ό,τι στον γενικό πληθυσμό. Στις γυναίκες είναι πέντε φορές υψηλότερα. Οι αυτοκτονίες αντιπροσωπεύουν το 11% όλων των θανάτων των Travellers.¹⁶

Ακούω ότι τα παιδιά, αντί να παίζουν κρυφτό ή κυνηγητό, παίζουν «κηδεία», κουβαλώντας χαρτοκιβώτια σαν να είναι φέρετρα. Μερικοί τάφοι εδώ, ανήκουν σε παιδιά μόλις εννέα ετών.

Γιατί;

Οι λόγοι είναι πολύπλοκοι. Φτώχεια, διακρίσεις, αποκλεισμός

από την εκπαίδευση, εξάλειψη της πολιτισμικής ταυτότητας και περιορισμένη πρόσβαση στο σύστημα υγείας, μου λένε.

«Υπάρχει πρόβλημα με την έγκαιρη και επαρκή πρόσβαση των Traveller σε γενικούς ιατρούς. Αυτό που βλέπουμε είναι ότι οι Traveller φτάνουν στο Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών όταν πια βρίσκονται σε κατάσταση κρίσης, περιμένουν 12 έως 13 ώρες και στη συνέχεια τους στέλνουν πίσω στο σπίτι τους για να μπορέσουν να κλείσουν ραντεβού στα εξωτερικά ιατρεία 7 ή 8 μήνες αργότερα» λέει ο Patrick Reilly, συντονιστής της Πρωτοβουλίας για την Ψυχική Υγεία στο Pavee Point, Κέντρο Traveller και Ρομά.¹⁷

«Οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας υποχρηματοδοτούνται και υπάρχουν εμπόδια στην πρόσβαση σε κατάλληλες υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Από την εμφάνιση της COVID-19, γνωρίζουμε ότι η ψυχική υγεία των Traveller έχει επιδεινωθεί σημαντικά» προσθέτει.

Συναπτόν νέους Travellers, ηλικίας 20 έως 30 ετών, που φοβούνται να πάνε στο γιατρό, καθώς ανησυχούν ότι η διάγνωση μιας ψυχικής ασθένειας θα μπορούσε να οδηγήσει στην αφαίρεση της κηδεμονίας των παιδιών τους, όπως λένε ότι συνέβαινε τις προηγούμενες δεκαετίες.

Ο Patrick McDonagh, σύμβουλος ψυχικής υγείας για νέους στο Involve, παρουσιάζει το επιτραπέζιο παιχνίδι No Shame. Δουβλίνο, Ιρλανδία.

Αυτός ο φόβος μεταφέρεται από γενιά σε γενιά.

Οι Travellers ζητούν να υπάρχουν εκπαιδευμένοι επαγγελματίες ψυχικής υγείας από την κοινότητά τους – άτομα που εμπιστεύονται, που μπορούν να αναγνωρίσουν τα πρώτα σημάδια ενός προβλήματος και να προσφέρουν υποστήριξη.

Γιατί το στίγμα οδηγεί ακόμα πολλούς ανθρώπους στη σιωπή.

Και όμως, ενώ γίνομαι αυτόπτης μάρτυρας των επιπτώσεων αυτής της κρίσης, συναντώ και γυναίκες που ξαναγράφουν την ιστορία.

Δώδεκα γυναίκες Traveller από την περιοχή του Λίμερικ γράφτηκαν στο πανεπιστήμιο για να κάνουν σπουδές πάνω στην ψυχική υγεία και την ενδυνάμωση των κοινοτήτων, αποφασισμένες να επενδύσουν έπειτα τις γνώσεις τους στην ευημερία της κοινότητάς τους.

Το ταξίδι τους αυτό πηγάζει από την εμπειρία τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19: ζώντας σε καταυλισμούς, συχνά χωρίς τρεχούμενο νερό ή βασικές συνθήκες υγιεινής, αντιμετώπισαν την αδιαφορία των Αρχών και μια αυξανόμενη απελπισία – και πολλές αποφάσισαν να δράσουν, αρνούμενες

να αποδεχθούν την εγκατάλειψη ως μοίρα.

«Θέλω να δείξω στα παιδιά μου ότι μπορούν να τα καταφέρουν» λέει η Crystal. «Ότι υπάρχουν καλύτερες λύσεις από την αυτοκτονία».

Κίνδυνοι για τη ζωή

Όταν επισκέφτηκα τον οικισμό Jaronnice στην ανατολική Σλοβακία, τον ίδιο τόπο όπου είχα ακούσει τα όνειρα των παιδιών Ρομά για νερό και ηλεκτρικό ρεύμα, είδα ένα πέπλο καπνού να απλώνεται στον ουρανό.

Οι πυρκαγιές αποτελούν έναν θανατηφόρο κίνδυνο σε όλους τους περιθωριοποιημένους καταυλισμούς Ρομά στην Ευρώπη, όπου ο υπερπληθυσμός είναι συχνό φαινόμενο και οι οικογένειες βασίζονται σε στερεά καύσιμα για θέρμανση, μαγείρεμα και φωτισμό, λόγω της φτώχειας και της έλλειψης πρόσβασης σε ασφαλείς πηγές ενέργειας.

Σε ορισμένες περιοχές της Σλοβακίας, ιδίως στην ανατολική Σλοβακία, οι Ρομά είναι πιο πιθανό να νοσηλευτούν για εγκαύματα, τα οποία απαιτούν εξειδικευμένη ιατρική περίθαλψη.

Μόλις λίγες ημέρες μετά την επίσκεψή μου στο Jaronnice, έμαθα ότι ξέσπασε πυρκαγιά, η οποία στοίχισε τη ζωή μιας γυναίκας.

Ωστόσο, οι κίνδυνοι για τη ζωή των ανθρώπων δεν τελειώνουν εδώ.

Σε ορισμένα μέρη της Ευρώπης, οι καταυλισμοί βρίσκονται σε περιοχές ακατάλληλες για διαβίωση, δίπλα σε μολυσμένους ποταμούς, σε περιοχές που κινδυνεύουν από πλημμύρες ή στις παρυφές χωματερών.¹⁸

Σε άλλες περιοχές, οι κοινότητες Ρομά αποκλείονται από τις δημόσιες υπηρεσίες αποκομιδής απορριμμάτων, με αποτέλεσμα να εκτίθενται στη ρύπανση από τα απόβλητα.

Επισκέφθηκα το Σούτο Οριζάρι στη Βόρεια Μακεδονία, έναν δήμο όπου η πλειοψηφία των κατοίκων είναι Ρομά και υποφέρει από τις συνέπειες αυτής της παραμέλησης. Στις 29 Απριλίου 2025, το αρμόδιο όργανο για θέματα ισότητας στη χώρα, διαπίστωσε ότι ο Δήμος Σκοπίων έκανε διακρίσεις σε βάρος των κατοίκων του Σούτο Οριζάρι, παραλείποντας να συλλέξει τα απορρίμματά τους.¹⁹

Μετρητές ποιότητας αέρα – οι οποίοι παρακολουθούν τα επίπεδα ρύπανσης και εκδίδουν προειδοποιήσεις ασφαλείας – έχουν αρχίσει να εγκαθίστανται σε μεγάλο μέρος των Σκοπίων. Όχι όμως στο Σούτο Οριζάρι.

Στην πραγματικότητα, για τις κοινότητες Ρομά, οι κίνδυνοι από το μολυσμένο περιβάλλον είναι μόνο ένα μέρος του προβλήματος. Η περιορισμένη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη – σε δομές που η κοινωνία συχνά θεωρεί δεδομένες – επίσης στερεί από πολλούς ανθρώπους τη δυνατότητα να λάβουν τη θεραπεία που χρειάζονται. Αυτός ο θανατηφόρος συνδυασμός διευρύνει το χάσμα στην υγεία και θέτει σε σοβαρό κίνδυνο την ευημερία τους.

Οι γυναίκες και τα κορίτσια είναι οι πιο ευάλωτες, με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην υγεία τους, καθώς συχνά παραμένουν υπεύθυνες για τη διαχείριση των νοικοκυριών και τη φροντίδα των οικογενειών τους.²⁰

Στη Σλοβακία και την Ελλάδα, μου είπαν επίσης, ότι τα ασθενοφόρα μερικές φορές αρνούνται να εισέλθουν σε καταυλισμούς ή γειτονιές όπου ζουν Ρομά, ακόμη κι αν πρόκειται για επείγοντα περιστατικά ή έναν τοκετό, αναγκάζοντας τους κατοίκους να αναζητήσουν λύσεις για ιατρική περίθαλψη μόνοι τους.

Συνάντηση με γυναίκες ακτιβίστριες και εκπροσώπους της Poradňa από τη Σλοβακία. Οι γυναίκες ενώθηκαν για να απαιτήσουν δικαιοσύνη.

«Δεν θα αποκτήσεις ποτέ ξανά παιδιά»

Στη Σλοβακία, συναντώ γυναίκες Ρομά που έχουν επιβιώσει από αναγκαστική στειρώση.

Μία εξ αυτών μου αφηγήθηκε ότι αυτό της συνέβη το 1988. Ένωθε δύσπνοια και τελικά εισήχθη στο νοσοκομείο.

«Δεν θα ξανακάνεις άλλα παιδιά», της είπε ο γιατρός όταν ξύπνησε από την αναισθησία. Κανείς δεν την είχε ενημερώσει για τις προγραμματισμένες ενέργειες του γιατρού.

Δυστυχώς, αυτή η απάνθρωπη πρακτική εφαρμόστηκε συστηματικά σε γυναίκες Ρομά και γυναίκες με αναπηρίες τις προηγούμενες δεκαετίες, και συνέχισε να εφαρμόζεται και στα πιο πρόσφατα χρόνια.

Για τις γυναίκες Ρομά από τη Σλοβακία και για αμέτρητες άλλες γυναίκες σε όλη την Ευρώπη – συμπεριλαμβανομένων της Τσεχίας, της Φινλανδίας, της Νορβηγίας και της Σουηδίας – τα σωματικά και συναισθηματικά σημάδια αυτών των παραβιάσεων παραμένουν ανοιχτές πληγές.

Οι αναγκαστικές στειρώσεις αποτελούν μέρος μιας ζοφερής κληρονομιάς συστημικών και βάνανσων διακρίσεων, που στερούν από τις γυναίκες Ρομά την αναπαραγωγική τους υγεία και τα δικαιώματά τους, τη σωματική τους αυτονομία και αυτοδιάθεση.²¹

Και ενώ τίποτα δεν μπορεί να αναιρέσει τη βία που υπέστησαν, τα κράτη οφείλουν σε αυτές τις γυναίκες αλήθεια, δικαιοσύνη, αποκατάσταση και μια ακλόνητη εγγύηση ότι αυτή η κακοποίηση δεν θα ξανασυμβεί ποτέ.

Τόσο στη Σλοβακία όσο και στην Τσεχία, οι επιζήσασες απαιτούν εδώ και καιρό την καταβολή αποζημιώσεων προκειμένου η πολιτεία να τις στηρίξει καθώς γερνούν.

Αν και η Τσεχία έχει θεσπίσει ένα σύστημα αποζημιώσεων, σε πολλές επιζήσασες έχει αρνηθεί την αποζημίωση λόγω διαδικαστικών εμποδίων και παραλείψεων.²² Πρόσφατες διευκρινίσεις των δικαστηρίων καθώς και η παράταση της προθεσμίας – που επιτεύχθηκαν χάρη στις αδιάκοπες προσπάθειες των γυναικών και των ανθρώπων που στέκονται αλληλέγγυοι – προσφέρουν μια αχτίδα ελπίδας για δικαιοσύνη και αποκατάσταση.

Η Σλοβακία, προς το παρόν, έχει προσφέρει μια δημόσια συγγνώμη και κάποια ελπίδα ότι μια πρωτοβουλία αποζημιώσεων βρίσκεται σε εξέλιξη.²³ Ωστόσο, τα λόγια από μόνα τους δεν μπορούν να επανορθώσουν δεκαετίες βλάβης. Ενωμένες, και με τη δύναμη της κοινωνίας των πολιτών στο πλευρό τους, οι γυναίκες Ρομά απαιτούν δικαιοσύνη και ισότητα στη φροντίδα.

Είναι καιρός να ληφθούν συγκεκριμένα και ουσιαστικά μέτρα για να αντιμετωπιστεί αυτό το σκοτεινό κεφάλαιο της πρόσφατης ιστορίας της Ευρώπης.

Ο αγώνας για ισότητα και ποιότητα στην αναπαραγωγική φροντίδα

Πολλές γυναίκες Ρομά έχουν αναπτύξει βαθιά δυσπιστία απέναντι στο σύστημα υγείας – ένα σύστημα που, σε ορισμένες χώρες, συνεχίζει να διαχωρίζει τις μητέρες Ρομά στις μαιευτικές κλινικές και να τους αρνείται το ίσο δικαίωμα στην υγειονομική περίθαλψη.

Ακόμη και σήμερα, συνεχίζουν να διαδίδονται στιγματιστικές αφηγήσεις για την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή των Ρομά και των Travellers – μεταξύ άλλων και από ορισμένους πολιτικούς – που τροφοδοτούν τις διακρίσεις και τον αποκλεισμό τους.

Σε όλη την Ευρώπη, ακούω ιστορίες για γυναίκες Ρομά που αντιμετωπίζονται με αδιαφορία ή περιφρόνηση στις μαιευτικές κλινικές ή σε άλλες δομές υγειονομικής περίθαλψης, υποβάλλονται σε λεκτική κακοποίηση, σωματική κακομεταχείριση ή απόλυτη άρνηση περίθαλψης και καθυστερήσεις.²⁴

Στην Ιρλανδία, ακαδημαϊκές έρευνες έχουν τεκμηριώσει πώς γυναίκες Travellers αφέθηκαν χωρίς φροντίδα κατά τη διάρκεια του τοκετού, υποβλήθηκαν σε ιατρικές διαδικασίες χωρίς τη συγκατάθεσή τους και αντιμετώπισαν επαναλαμβανόμενες καθυστερήσεις και διακρίσεις στη μαιευτική περίθαλψη.²⁵

Δεν πρόκειται για μεμονωμένες περιπτώσεις – είναι μέρος ενός συστήματος όπου ο ρατσισμός και η διάκριση λόγω φύλου αλληλεπικαλύπτονται, στερώντας από τις γυναίκες και τα κορίτσια το δικαίωμα να αποφασίζουν για το σώμα και τη ζωή τους.

Το αποτέλεσμα είναι ένα διαχρονικό χάσμα στην πρόσβαση στην περίθαλψη.

Μια ιστορία από το Σούτο Οριζάρι της Βόρειας Μακεδονίας εξακολουθεί να με συγκινεί.

Οι γυναίκες μου αφηγήθηκαν ότι, για αρκετά χρόνια, δεν υπήρχε ούτε ένας γυναικολόγος που να εξυπηρετεί αυτή την κοινότητα. Μερικοί έρχονταν κι έφευγαν, και δεν έμεναν ποτέ για πολύ.

«Υπήρξαν περιπτώσεις όπου οι γυναίκες γέννησαν στη μέση του δρόμου» λέει η Salija Bekjir Halim, διευθύντρια της οργάνωσης Roma Women's Rights Initiative Šuto Orizari.

Το 2012, γυναίκες Ρομά και νομικοί ένωσαν τις δυνάμεις τους και αγωνίστηκαν για τη δημιουργία μιας κλινικής για τη γυναικεία υγεία στο Σούτο Οριζάρι. Ξεκίνησαν μια δυναμική εκστρατεία, συλλέγοντας υπογραφές και ευαισθητοποιώντας την κοινή γνώμη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η Salija Bekjir Halim είναι η διευθύντρια της Πρωτοβουλίας για τα Δικαιώματα των Ρομά Γυναικών του Žuto Orizari, στη Βόρεια Μακεδονία.

Η Anna Chleboncová είναι διαμεσολαβήτρια υγείας για τους Ρομά. Εργάζεται στο παιδιατρικό τμήμα του νοσοκομείου J. A. Reiman στο Prešov της Σλοβακίας.

Γιατί υπήρχε ένα τόσο κρίσιμο κενό στην ιατρική περίθαλψη; «Ορισμένοι γιατροί απλά δεν θέλουν να εργαστούν εκεί – και πιστεύω ότι ο ρατσισμός παίζει ρόλο» λέει ο Igor Jadrovsky, μέλος της Commission for the Prevention and Protection Against Discrimination στη Βόρεια Μακεδονία.

«Έχω ακούσει φρικτά σχόλια από γυναικολόγους για τις γυναίκες Ρομά» προσθέτει.

«Ένα άλλο ζήτημα είναι οι παράνομες χρεώσεις στο σύστημα υγείας στη Βόρεια Μακεδονία. Ορισμένοι γυναικολόγοι απαιτούν πληρωμή – ακόμη και για υπηρεσίες που θα έπρεπε να είναι δωρεάν ή να επιδοτούνται σε μεγάλο βαθμό. Λόγω των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών στο Σούτο Οριζάρι, πολλοί άνθρωποι δεν μπορούν να το αντέξουν αυτό οικονομικά. Έτσι, οι γιατροί μεταφέρουν τα ιατρεία τους σε άλλα μέρη της πόλης, όπου μπορούν να συνεχίσουν να ζητάνε φακέλακι ανενόχλητοι».

Αλλά οι γυναίκες κέρδισαν.

Μου λένε ότι σήμερα το Σούτο Οριζάρι διαθέτει δύο γυναικολόγους που έχουν διοριστεί από το κράτος και μια ιδιωτική κλινική – επειδή οι γυναίκες ενώθηκαν και διεκδίκησαν με επιμονή.

Χτίζοντας γέφυρες για φροντίδα και εμπιστοσύνη

Σήμερα, στη Σλοβακία, τουλάχιστον 300 Ρομά εργάζονται ως διαμεσολαβητές υγείας – και το 85% εξ αυτών είναι γυναίκες.

Πώς συνέβη αυτό; Το πρόγραμμα, που τιτλοφορείται «Υγιείς Κοινότητες», ξεκίνησε και υλοποιήθηκε από μια μη κερδοσκοπική οργάνωση σε συνεργασία με εταίρους από τον μη κυβερνητικό, δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Από το 2017, τις δραστηριότητές του έχει αναλάβει η οργάνωση «Υγιείς Περιφέρειες», μια οργάνωση που ιδρύθηκε από το υπουργείο Υγείας της Σλοβακίας.²⁶

Μέσω της διαμεσολάβησης στον τομέα της υγείας, οι Ρομά διαμεσολαβήτριες επιδιώκουν να βελτιώσουν την υγεία των

περιθωριοποιημένων κοινοτήτων Ρομά, ευαισθητοποιώντας τις ίδιες τις κοινότητες, παρέχοντας υποστήριξη και χτίζοντας σχέσεις εμπιστοσύνης.²⁷ Ακούν τις ανάγκες της κοινότητας, συνοδεύουν Ρομά ασθενείς σε νοσοκομεία και σε άλλες ιατρικές επισκέψεις και συμβάλλουν στην υπέρβαση των επικοινωνιακών εμποδίων με το ιατρικό προσωπικό, διασφαλίζοντας ότι οι διαδικασίες σέβονται τα δικαιώματα των ασθενών και περιλαμβάνουν ενημερωμένη συγκατάθεση.

Βοηθούν τις οικογένειες και τους ηλικιωμένους να κλείνουν τα ραντεβού τους online.

Ενισχύουν τις γνώσεις των παιδιών σε θέματα υγιεινής.

Ωστόσο, ο πιο σημαντικός ρόλος τους, ίσως, είναι το ότι λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά και ενδυναμώνουν τη νέα γενιά.

Μία από τις διαμεσολαβήτριες υγείας λέει:

«Τα παιδιά, ειδικά οι έφηβες, έρχονται και με ρωτούν: “Πώς μπορώ να προχωρήσω; Θα ήθελα κι εγώ να γίνω βοηθός γιατρού. Βλέπω ότι έχεις μια καλύτερη ζωή και θέλω κι εγώ μια καλύτερη ζωή”».

Οι διαμεσολαβήτριες υγείας των Ρομά αποτελούν μια σανίδα σωτηρίας για πολλές κοινότητες, όμως, αργά ή γρήγορα, η βάρδιά τους στο νοσοκομείο τελειώνει.

Η τρέχουσα περίοδος του προγράμματος αναμένεται να λήξει το 2029. Οι διακρίσεις, όμως, δεν σταματούν ποτέ.

Έκκληση για διαρκή δέσμευση και μέτρα για πραγματική αλλαγή

Αυτές οι πρωτοβουλίες, που καθοδηγούνται από τις τοπικές κοινότητες και τις ενδυναμώνουν, υπάρχουν σε διάφορες χώρες και συμβάλλουν στη δημιουργία υγιέστερων κοινοτήτων, εμπλουτίζοντας το σύστημα υγείας στο σύνολό του.

Δείχνουν ότι, όταν οι θεσμοί ακούν, υποστηρίζουν και θέτουν τις κοινότητες στο επίκεντρο, μπορούν να δημιουργήσουν από κοινού βιώσιμες λύσεις.

Θα μπορούσαν – και θα έπρεπε – να προσαρμοστούν και να βελτιωθούν ώστε να λειτουργήσουν και σε άλλες χώρες, όπου υπάρχει ανάγκη, καθώς και σε διαφορετικά πλαίσια.

Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι τα μέτρα που ζητούν οι Travellers στην Ιρλανδία για να βελτιωθεί η πρόσβασή τους στην περίθαλψη, είναι τα ίδια με αυτά που βελτιώνουν τις συνθήκες ζωής των Ρομά στη Σλοβακία.

Το πρόβλημα είναι ότι πολλές από αυτές τις πρωτοβουλίες που βελτιώνουν τη ζωή των Ρομά και των Travellers, εντάσσονται σε βραχυπρόθεσμα προγράμματα με περιορισμένη διάρκεια χρηματοδότησης.

Και ποιες είναι οι συνέπειες;

Το ξαφνικό πάγωμα των υπηρεσιών προκαλεί απογοήτευση, διαρρηγνύει την εμπιστοσύνη, περιορίζει την πρόσβαση στη φροντίδα και επιδεινώνει την υγεία των ανθρώπων.

Είναι ευθύνη του κράτους να διορθώσει ένα σύστημα γεμάτο προκαταλήψεις και εμπόδια, και αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με βραχυπρόθεσμα μέτρα.

Τα συστήματα υγείας χρειάζονται ουσιαστικές διαρθρωτικές αλλαγές, με σαφείς κατευθυντήριες γραμμές και εκπαίδευση του ιατρικού προσωπικού. Οι ασθενείς πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους τα κατάλληλα εργαλεία προκειμένου να αναφέρουν κάθε μορφή διάκρισης, διασφαλίζοντας τη λογοδοσία, ενώ παράλληλα είναι απαραίτητη η επαρκής χρηματοδότηση για να καλύπτονται οι ανάγκες όλων των πολιτών.

Τέλος, πρέπει να ενισχυθεί η παρουσία των διαμεσολαβητών Ρομά και Traveller στο υγειονομικό προσωπικό, να διατηρηθεί η συνέχεια του κρίσιμου έργου τους, να εξασφαλίζεται η απασχόλησή τους με σταθερές συμβάσεις και δίκαιους μισθούς, και να διασφαλιστεί ότι οι Ρομά και οι Travellers έχουν ίσες ευκαιρίες όταν επιθυμούν να ακολουθήσουν μια επαγγελματική σταδιοδρομία στον τομέα της υγείας.

Η ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΕΛΠΙΖΕΙ ΝΑ ΠΑΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΔΡΟΜΗ

Εξασφάλιση πρόσβασης σε ποιοτική και συμπεριληπτική εκπαίδευση

Στη Βόρεια Μακεδονία, άκουσα ότι ορισμένα κορίτσια ολοκληρώνουν φέτος το λύκειο και ονειρεύονται να γίνουν οδοντίατροι ή ψυχολόγοι.

Είναι οι καλύτερες μαθήτριες της τάξης τους.

Παρ' όλα αυτά, μου λένε ότι ανησυχούν πολύ για το ενδεχόμενο να αντιμετωπίσουν ρατσισμό στο πανεπιστήμιο, καθώς πολλοί πιστεύουν ότι οι Ρομά δεν έχουν δυνατότητες. Πρέπει να δουλέψουν διπλά για να πιστέψουν οι άλλοι σε αυτές.

Στην Ελλάδα, η Πολυξένη είναι αποφασισμένη να γίνει η πρώτη στον καταυλισμό της που θα τελειώσει το λύκειο.

Για τα κορίτσια, και άλλα άτομα όπως εκείνες, τα όνειρα κουβαλούν το βάρος των κοινωνικών προκαταλήψεων και της συστημικής αδιαφορίας.

Λίγες σελίδες νωρίτερα, σας σύστησα 12 γυναίκες Traveller από το Λίμερικ, οι οποίες ξεκίνησαν σπουδές πάνω στην ψυχική υγεία και την ανάπτυξη της κοινότητας για να πάρουν στα χέρια τους το μέλλον τους.

Η Crystal είναι μία από αυτές. Φροντίζει το σπίτι και την οικογένειά της, και τη νύχτα, όταν όλοι κοιμούνται, ανοίγει ένα δανεικό λάπτοπ, παίρνει data από το κινητό της και κάνει τις εργασίες της.

Μερικές φορές, ελλείψει ηλεκτρικού ρεύματος, διαβάζει με το φως των κεριών.

«Θέλω να δείξω στα παιδιά μου ότι μπορούν να τα καταφέρουν» λέει. «Σπουδάζω για να τα εμπνεύσω και να τα ενδυναμώσω».

Η πρώτη μέρα στο σχολείο

Η Πολυξένη ζει στα Τσαϊρια, έναν καταυλισμό στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης όπου, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, δεν υπάρχει νερό ή ηλεκτρικό ρεύμα.

Σήμερα βρέχει. Η Πολυξένη και τα άλλα παιδιά πρέπει να περπατήσουν περίπου 1,5 χιλιόμετρο μέσα στη λάσπη και τις λακκούβες για να φτάσουν στο σχολικό λεωφορείο.

«Ποιο παιδί μπορεί να περπατήσει 1,5 χιλιόμετρο μέσα στη λάσπη και τη βροχή; Το σχολικό λεωφορείο έρχεται και φεύγει άδειο. Φτάνει στις 8:30, οπότε τα παιδιά αναγκαστικά χάνουν και την πρώτη ώρα» λέει ο πατέρας της Πολυξένης. «Όταν παραπονέθηκα στον οδηγό, μου απάντησε: "Εγώ γι' αυτό το ωράριο πληρώνομαι"».

Χωρίς τις κατάλληλες υποδομές και αξιόπιστα μέσα μαζικής μεταφοράς, η πρόσβαση στην εκπαίδευση παραμένει γεμάτη εμπόδια.

Αλλά αυτά δεν είναι τα μόνα εμπόδια.

Αφού τους κατεδάφισαν το σπίτι τους στον καταυλισμό, η οικογένεια της Πολυξένης, μαζί με άλλες οικογένειες, αναγκάστηκε να μετακομίσει στο Ηράκλειο, στον Λαγκαδά Θεσσαλονίκης, για να ξεκινήσει μια νέα ζωή.

Η Πολυξένη μιλάει για την πρώτη της μέρα στο καινούριο δημοτικό σχολείο:

«Οι γονείς που δεν ήταν Ρομά πάγωσαν όταν μας είδαν. Τα άλλα παιδιά μάς κοίταζαν επίμονα. Την επόμενη μέρα, κανένα από τα μη Ρομά παιδιά δεν ήρθε στο σχολείο – ούτε τη μεθεπόμενη ούτε για μέρες. Ήμουν σοκαρισμένη. Το σχολείο έγινε ένα σχολείο-φάντασμα. Για πολλές μέρες, μόνο τα Ρομά παιδιά πηγαίναμε στο σχολείο» λέει.

«Δεν έστελναν τα παιδιά τους ως ένδειξη διαμαρτυρίας» προσθέτει με πικρία ο πατέρας της. «Κάλεσαν ακόμη και τα κανάλια. Τι θα μπορούσαν να πουν μπροστά στις κάμερες;»

Θέτοντας νέα όρια: Ο αγώνας μιας μητέρας, η απόφαση ενός δικαστηρίου

Οι μη Ρομά γονείς, μερικές φορές φτάνουν στα άκρα για να εμποδίσουν τα παιδιά τους από το να φοιτούν σε τάξεις με Ρομά συνομηλίκους τους. Σφάλματα του προσωπικού των σχολείων, ελαττώματα του εκπαιδευτικού συστήματος και

Η Πολυξένη είναι αποφασισμένη να γίνει η πρώτη από τον καταυλισμό Τσαϊρια στη Θεσσαλονίκη, Ελλάδα, που θα τελειώσει το λύκειο.

κακή χρήση των κανόνων, όπως εκείνων που διέπουν τις σχολικές περιφέρειες, εντείνουν περισσότερο το πρόβλημα. Το γεγονός ότι οι άνθρωποι ζουν σε ξεχωριστές γειτονιές είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το ότι πηγαίνουν σε ξεχωριστά δημόσια σχολεία, και αυτό τροφοδοτεί αέναα τις ανισότητες.

Το αποτέλεσμα είναι μια βαθιά ριζωμένη διαίρεση, μια επίμονη νοστορπία του «εμείς» και «οι άλλοι», όπου η εκπαίδευση των «άλλων» υποτιμάται και οι προκαταλήψεις μεταφέρονται από γενιά σε γενιά.

Η Seriha Elmazona, μια μητέρα Ρομά από τη Βόρεια Μακεδονία, αποφάσισε να αμφισβητήσει αυτή την αδικία προσφεύγοντας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.²⁸ Η Elmazona κέρδισε – μαζί με 86 άλλους αιτούντες – θεμελιώνοντας, το 2023, ένα δικαστικό προηγούμενο που θα μπορούσε να προστατεύσει από τις

διακρίσεις χιλιάδες παιδιά στη Βόρεια Μακεδονία και αλλού.

«Όταν οι άνθρωποι ακούνε το όνομα Elmazona, πρέπει να το συνδέουν με μια γενναία, δυνατή μητέρα Ρομά – μια γυναίκα της οποίας το παιδί υπέστη σχολικό διαχωρισμό και είχε το θάρρος να φέρει την υπόθεση μέχρι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» λέει η Senada Sali, δικηγόρος ανθρωπίνων δικαιωμάτων και επικεφαλής νομικός στο Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά.

Στην Μπίτολα, την περιοχή όπου ζούσαν η Elmazona και τα παιδιά της, υπήρχαν δύο σχολεία, που ανήκαν στην ίδια σχολική περιφέρεια. Στο ένα φοιτούσαν κυρίως Ρομά μαθητές και στο άλλο κυρίως μη Ρομά μαθητές.

Στο Στίπ, τη δεύτερη πόλη που εμπλέκεται στην υπόθεση, τα παιδιά Ρομά και μη Ρομά φοιτούσαν στο ίδιο σχολικό κτίριο, αλλά τοποθετούνταν σε ξεχωριστές αίθουσες. Το σχολείο ήταν κοινό, αλλά ο διαχωρισμός συνέχιζε να υφίσταται.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, παρόλο που δεν υπήρχε η πρόθεση για διακρίσεις, η πραγματικότητα – η οποία είχε ως αποτέλεσμα οι Ρομά μαθητές να εκπαιδεύονται σε διαφορετικά δημοτικά σχολεία και τάξεις από τους μη Ρομά – δεν ήταν δικαιολογημένη και συνιστούσε σχολικό διαχωρισμό.

Μετά την απόφαση του δικαστηρίου, οι Αρχές της Βόρειας Μακεδονίας τροποποίησαν τον νόμο για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τον διαχωρισμό μεταξύ παιδιών διαφορετικής εθνικής καταγωγής. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες ως προς το κατά πόσον τα μέτρα αυτά θα είναι επαρκή για την αντιμετώπιση και την πρόληψη του διαχωρισμού σε ολόκληρη τη χώρα.²⁹

Η πρακτική του διαχωρισμού συνεχίζεται σήμερα με πιο αδιόρατους τρόπους, στην Μπίτολα και το Στίπ, αλλά και σε άλλους δήμους όπου ζουν Ρομά.

«Ακόμη και σήμερα, ορισμένοι μη Ρομά γονείς δηλώνουν ψεύτικες διευθύνσεις για να κρατήσουν τα παιδιά τους μακριά από τους Ρομά συμμαθητές τους» προειδοποιεί η Senada Sali. «Το κράτος έχει καθήκον να συνομιλήσει ειλικρινά και ουσιαστικά και με αυτούς τους γονείς».

Πώς οι προκαταλήψεις διαμορφώνουν το μέλλον ενός παιδιού

Οι προκαταλήψεις μπορεί επιπλέον να σημαίνουν ότι οι ατομικές ανάγκες και οι δεξιότητες των παιδιών αγνοούνται ή αξιολογούνται λανθασμένα, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνουν την υποστήριξη που χρειάζονται και να διαχωρίζονται από τους συνομηλίκους τους.³⁰

Στη Σλοβακία, συναντώ μητέρες Ρομά των οποίων τα παιδιά κατευθύνονται σε ξεχωριστές εκπαιδευτικές διαδρομές λόγω βαθιά ριζωμένων προκαταλήψεων.³¹ Μια μητέρα από το Hermanovce μου λέει πώς, με την υποστήριξη της ΜΚΟ Poradňa, πάλεψε για να μην παραμείνει η κόρη της σε ειδική τάξη για παιδιά που θεωρούνται ότι έχουν «ήπια νοητική αναπηρία»³². Ωστόσο, αυτό που έχασε η κόρη της κατά τη διάρκεια αυτών των ετών είναι ανεπανόρθωτο: την ευκαιρία να χαράξει, από την αρχή, το δικό της μέλλον, όπως το ονειρευόταν.

Αυτές οι μάχες είναι κάτι περισσότερο από μεμονωμένες περιπτώσεις – είναι μια κραυγή για δικαιοσύνη και καταπολέμηση των συστημικών διακρίσεων που συνεχίζουν να περιθωριοποιούν τα παιδιά Ρομά.

Το ίδιο συμβαίνει και σε άλλες χώρες αφού τα τεστ διαγνωστικής αξιολόγησης, αν και έχουν σχεδιαστεί για να υποστηρίξουν τη μάθηση, χρησιμοποιούνται πολύ συχνά για να δικαιολογήσουν τον αποκλεισμό και τον διαχωρισμό.³³

«Πώς γίνεται να υπάρχει τόσο μεγάλη αντίσταση;» αναρωτιέται η μητέρα. «Το μόνο που ζητάμε είναι τα παιδιά μας να λαμβάνουν ποιοτική εκπαίδευση όπως όλα τα άλλα παιδιά. Εμείς ως κορίτσια την στερηθήκαμε και δεν θα αφήσουμε αυτό να συνεχιστεί. Μόνο έτσι τα παιδιά μας θα ζήσουν μια καλύτερη ζωή από τη δική μας».

Παρά τις πολλαπλές αιτίες του σχολικού διαχωρισμού, οι Αρχές έχουν καθήκον να δράσουν – όχι μόνο αντιμετωπίζοντας τα συμπτώματα, αλλά και εξαλείφοντας τις δομικές αιτίες που συντηρούν τη διαίρεση.

Παιδιά που ζουν στη γειτονιά Stará Tehelňa στο Prešov της Σλοβακίας.

Τα διαχωρισμένα σχολεία τείνουν να προσφέρουν εκπαίδευση χαμηλότερης ποιότητας και να εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά εγκατάλειψης. Σπάνια διαθέτουν τους πόρους, τις προσδοκίες ή τη φιλοδοξία που χρειάζονται τα παιδιά για να προοδεύσουν. Το αποτέλεσμα είναι ένας φαύλος κύκλος: η χαμηλή ποιότητα τροφοδοτεί την τάση των γονέων να αποφεύγουν τα μεικτά σχολεία και αυτή η αποφυγή εντείνει τον διαχωρισμό. Εν τω μεταξύ, τα παιδιά στιγματίζονται και μένουν πίσω.

«Έχω συναντήσει Ρομά – τώρα πια ενήλικες με οικογένειες – που πέρασαν από διαχωρισμένα σχολεία και ακόμα δεν μπορούν να γράψουν το όνομά τους. Αλλά η ζημιά είναι ακόμα μεγαλύτερη. Γίνεται διαγενεακή. Αν δεν είχες ποτέ πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση, πώς μπορείς να υποστηρίξεις τα παιδιά σου όταν πάνε στο σχολείο;» λέει η Senada Sali.

«Και ίσως η μεγαλύτερη απώλεια – η πιο βαθιά – είναι η απουσία διαπολιτισμικής μάθησης. Ζούμε σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Αυτό δεν μπορεί να αναιρεθεί. Δεν μπορείς να αποφασίσεις ξαφνικά: “Ας σπουδάσουμε όλοι χωριστά”. Αυτό δεν αντανakλά την πραγματικότητα της ζωής μας» προσθέτει η δικηγόρος.

Η άρση του διαχωρισμού απαιτεί χρόνο και εμπιστοσύνη. Μέχρι να επιτευχθεί πλήρως η συμπερίληψη, πρέπει να διασφαλίζεται ποιοτική εκπαίδευση για κάθε παιδί – εκπαίδευση που θα παρέχεται από καταρτισμένους εκπαιδευτικούς με κίνητρο, που θα υποστηρίζεται από επαρκείς πόρους και θα έχει όραμα, ώστε η εκπαίδευση των παιδιών να είναι ουσιαστική, ανεξάρτητα από το πού φοιτούν³⁴.

Η συμπεριληπτική εκπαίδευση αποφέρει μακροπρόθεσμα οφέλη. Πρέπει να είναι εξασφαλισμένη για όλα τα παιδιά, ώστε να μπορούν να μαθαίνουν και να μεγαλώνουν δίπλα-δίπλα ως ίσοι και ίσες, από την αρχή.

Κανείς δεν τηλεφώνησε στη μαμά μου για να της πει: «Γύρνα πίσω σε μας»

Στην Ισπανία, μόλις το 0,8% των νέων Ρομά φοιτητών και φοιτητριών αποφοιτούν από το πανεπιστήμιο. Η Carmen είναι μία από τις ελάχιστες. Τον Ιούνιο 2025 αποφοίτησε από το Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης – ένα σημαντικό επίτευγμα, κερδισμένο με αγώνα απέναντι σε πολλές δυσκολίες. «Οι Ρομά φοιτητές εγκαταλείπουν την εκπαίδευση και δεν υπάρχει κανείς να τους στηρίξει να συνεχίσουν» λέει στην ομιλία της κατά την τελετή αποφοίτησης.³⁵

Στο Ελσίνκι, ακούω τον απόηχο των σπασμένων ονείρων – ένα μέλλον που καταστράφηκε από μια απερίσκεπτη φράση που σχημάτισαν οι προκαταλήψεις.

«Το πανεπιστήμιο δεν είναι για τους Ρομά. Οι Ρομά κάνουν

άλλες δουλειές» είπε κάποτε μια καθηγήτρια σε έναν νεαρό Φινλανδό Ρομά μαθητή. «Ήμουν απλώς ένα μικρό παιδί, και την πίστεψα» μου λέει.

Αυτά τα λόγια έχουν βαθιά επίδραση και μετατρέπουν τη δύναμη σε σιωπή και τη φιλοδοξία σε ντροπή.

Τα στερεότυπα θολώνουν την κρίση των δασκάλων, εγκλωβίζοντας τα παιδιά σε έναν φαύλο κύκλο αποκλεισμών.

Στην Ιρλανδία, ο Ιρλανδός Traveller, Patrick Reilly, μοιράζεται μαζί μου την εμπειρία του από το σχολείο: «Τα πήγαίνα καλά στο δημοτικό, αλλά στο γυμνάσιο, δυστυχώς, δυσκολεύτηκα. Χρειάζομαι υποστήριξη, αλλά δεν την είχα, και δεν είχα την αυτοπεποίθηση να την ζητήσω. Στα μισά της χρονιάς, εγκατέλειψα το σχολείο. Κανείς δεν τηλεφώνησε στη μητέρα μου για να ρωτήσει: “Γιατί έφυγε;”. Κανείς δεν είπε: “Patrick, πρέπει να επιστρέψεις στο σχολείο”. Τίποτα».

Ο Reilly, αντλώντας από την προσωπική του εμπειρία, εργάζεται σήμερα ως Συντονιστής Πρωτοβουλιών Ψυχικής Υγείας στο Ravee Point, Κέντρο για Traveller και Roma.

Το πρόβλημα είναι συστημικό.

Μια κοινωνιολόγος που γνώρισα στην Ιρλανδία μου είπε ότι οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν έχουν καμία προσδοκία από τα παιδιά Traveller. Η ίδια εργάζεται με παιδιά ηλικίας 10 έως 14 ετών που δεν μπορούν καν να γράψουν το όνομά τους, επειδή όταν οι συμμαθητές τους προετοιμάζονται για το πανεπιστήμιο, εκείνα έχουν ως εργασία για το σπίτι, να ζωγραφίσουν.

Τα μειωμένα ωράρια προβλέπονται ως ένα έκτακτο μέτρο στήριξης για παιδιά που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες δυσκολίες, αλλά έχουν καταστεί παγίδα για τα παιδιά Traveller. Όταν ένας μαθητής ή μια μαθήτρια εντάσσεται σε μειωμένο ωράριο, ξεκινά τη σχολική μέρα αργότερα από το συνηθισμένο, ή σχολάει νωρίτερα, ή μπορεί να μην παρακολουθεί το πλήρες πενθήμερο σχολικό πρόγραμμα. Στα παιδιά Traveller, τα μειωμένα ωράρια εφαρμόζονται ακόμη και για ολόκληρα σχολικά έτη,

αποκόβοντας έτσι τα παιδιά Traveller από τους συμμαθητές τους και περιορίζοντας σοβαρά τις μελλοντικές τους ευκαιρίες.³⁶

Η γλώσσα αποτελεί μια ακόμη σοβαρή πρόκληση. Τα παιδιά Traveller στην Ιρλανδία συχνά στερούνται εκπαίδευσης στην ιρλανδική γλώσσα, παρά το γεγονός ότι αυτή αποτελεί βασική προϋπόθεση για μια επαγγελματική καριέρα όπως, για παράδειγμα, αυτή του δασκάλου.³⁷

Οι συνέπειες αυτών των βιωμάτων είναι δραματικές: ενώ μόλις το 1% των παιδιών που δεν ανήκουν στην κοινότητα των Traveller εγκαταλείπουν το σχολείο πριν από την ηλικία των 13 ετών, το αντίστοιχο ποσοστό για τα παιδιά Traveller φτάνει το 28%.³⁸

Ένα χάσμα που τροφοδοτεί τον αναλφαριθμητισμό, βαθαιίνει την περιθωριοποίηση και δημιουργεί εμπόδια εφ' όρου ζωής – εμπόδια που μεταφέρονται και στην επόμενη γενιά.

Ένα άλλο κομμάτι που λείπει: ο σεβασμός και η ορατότητα της ταυτότητας του απόμου

Όπως σημειώνει η Alina Șerban, Ρουμάνα Ρομά ηθοποιός, σκηνοθέτης και ARTivist, «Η εκπαίδευση από μόνη της δεν αρκεί αν τα σχολεία παραμένουν χώροι διακρίσεων. Χρειαζόμαστε Ρομά δασκάλους, συμπεριληπτικά προγράμματα σπουδών και υποστηρικτικά συστήματα που θα αντικατοπτρίζουν και θα αναδεικνύουν την ταυτότητά μας, όχι να την εξαλείφουν».

«Στο σχολείο δεν υπήρχε τίποτα που να αντιπροσωπεύει τον τρόπο ζωής μου ή την κουλτούρα της κοινότητάς μου. Κάθε αναφορά στους Travellers γινόταν πάντα σε αρνητικό πλαίσιο. Ένιωθα αποκλεισμένος στο σχολείο. Και δεν ήμουν ο μόνος» λέει ο Patrick Reilly.

«Αν είχαμε ημέρες αφιερωμένες στις διαφορετικές κουλτούρες» προσθέτει ο Reilly, «ίσως να μην είχα εγκαταλείψει το σχολείο».

Ένα άλλο στοιχείο που συχνά παραβλέπεται, είναι ο σεβασμός στον νομαδικό τρόπο ζωής. Για ορισμένα παιδιά Ρομά και Traveller, αυτό διαμορφώνει τον κόσμο τους – και η εκπαίδευση πρέπει να βρει τρόπους να το τιμά, όχι να το εξαλείφει.

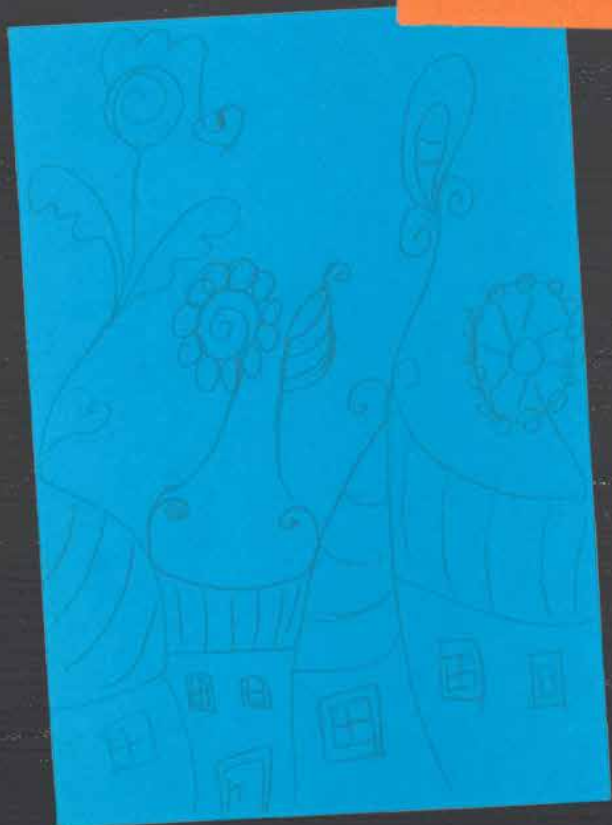
Θυμάμαι έναν νεαρό Ρομά από την Πορτογαλία που μιλούσε για τη γλώσσα του, τη ρομανί, η οποία χάθηκε ως αποτέλεσμα των ιστορικών διώξεων και των πολιτικών αφομοίωσης.³⁹

"Στο γυμνάσιο, χρειαζόμουν υποστήριξη, αλλά δεν την είχα» λέει ο Ιρλανδός Traveller, Patrick Reilly, συντονιστής της Πρωτοβουλίας για την Ψυχική Υγεία στο Pavee Point, το Κέντρο για Traveller και Ρομά στο Δουβλίνο της Ιρλανδίας".

Αυτές τις ζωγραφιές μου
τις πρόσφεραν τα παιδιά
κατά την επίσκεψή μου
στο κέντρο ημερήσιας
φροντίδας για παιδιά που
ζουν στους δρόμους στο
Kisela Voda, στη Βόρεια
Μακεδονία.

Η εκπαίδευση σε γλώσσες μειονοτήτων είναι κάτι περισσότερο από λέξεις σε μια σελίδα - είναι μια σύνδεση με τον πολιτισμό, την ιστορία και το αίσθημα του ανήκειν.

Όσο περισσότερες γλώσσες μαθαίνει ένα παιδί τόσο ισχυρότερες είναι οι βάσεις για κοινωνική συμπερίληψη και συνοχή.⁴⁰

Η διδασκαλία της Ιστορίας, επίσης, εμπεριέχει μια ήρεμη δύναμη - τη δύναμη να αποδομήσει τις προκαταλήψεις.

Όπως θα δούμε στις επόμενες σελίδες, για να αντιμετωπίσουμε τις διακρίσεις κατά των Ρομά και των Travellers, πρέπει να ακούσουμε τις ιστορίες τους. Η αναγνώριση, η κατανόηση και η γνώση της ιστορίας τους ως μέρος της συλλογικής μας μνήμης, μπορούν να αρχίσουν να αντικαθιστούν τους μύθους και την καχυποψία με σεβασμό και συμπερίληψη.

Τα κορίτσια που μένουν πίσω

Τα κορίτσια αντιμετωπίζουν ακόμη μεγαλύτερα εμπόδια στην εκπαίδευσή τους.

«Το κύριο πρόβλημα είναι η φτώχεια» λέει η Salija Bekjir Halim, διευθύντρια της οργάνωσης Roma Women's Rights Initiative Šuto Orizari. «Οι γονείς πηγαίνουν στη δουλειά και τα κορίτσια αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το σχολείο για να φροντίσουν τα μικρότερα αδέρφια τους, επειδή δεν υπάρχει κρατική μέριμνα».

Οι πατριαρχικές δομές και πεποιθήσεις επιδεινώνουν την κατάσταση. Όπως και πολλές άλλες γυναίκες - ανεξάρτητα από την κοινότητα στην οποία ανήκουν ή τη χώρα από την οποία κατάγονται - «μεγαλώνουμε ακούγοντας ότι η θέση των κοριτσιών είναι στο σπίτι» προσθέτει η Bekjir Halim.

Σε συνθήκες βαθιάς κοινωνικοοικονομικής περιθωριοποίησης, οι περιπτώσεις των πρόωρων γάμων

Παιδί που ζει στον καταυλισμό Τσαϊρια,
Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

μπορεί να είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της φτώχειας και της πατριαρχίας – ένας τρόπος επιβίωσης ελλείψει υποστήριξης.

Περπατώ στους δρόμους των Σκοπίων. Βλέπω παιδιά να ζητιανεύουν.

Οι οικογένειές τους ζουν στο περιθώριο, σε ακραία φτώχεια, εκεί όπου η πείνα σε εξαντλεί και το μέλλον σε τρομάζει.

Πολλά από τα παιδιά είναι κορίτσια Ρομά.

Στην Ελλάδα, τα αποκαλούν «παιδιά των φανάριων» – ζητιανεύουν στις διασταυρώσεις όσο διαρκεί το κόκκινο φανάρι, με τα μικρά τους χέρια κολλημένα στα παρμπρίζ και τα πρόσωπά τους να τρεμποαίζουν στα κόκκινα φώτα των φρένων.

Ορισμένα από αυτά δεν είναι εγγεγραμμένα στα μητρώα του Ληξιαρχείου και δεν διαθέτουν ταυτοποιητικά έγγραφα. Αυτό θέτει τα παιδιά σε κίνδυνο και τους στερεί την πρόσβαση σε νομική προστασία και ευκαιρίες.

Αντί να ξυπνούν κάθε πρωί για να ετοιμαστούν για το σχολείο, αυτά ξυπνούν για άλλη μια μέρα αποκλεισμού – παγιδευμένα σε έναν φαύλο κύκλο φτώχειας, αορατότητας και χαμένων δυνατοτήτων, και παράλληλα εκτεθειμένα στην εκμετάλλευση.⁴¹

Υπάρχουν τρία κέντρα ημερήσιας φροντίδας στη Βόρεια Μακεδονία, τα οποία προσφέρουν σε αυτά τα παιδιά – για 6 ή 7 ώρες την ημέρα – τη δυνατότητα να κρατήσουν ένα μολύβι, να τραγουδήσουν και να ζήσουν εμπειρίες που κάθε παιδί πρέπει να ζει.

Επισκέπτομαι ένα από αυτά τα κέντρα. Τα παιδιά τρέχουν να με χαιρετήσουν και να με αγκαλιάσουν, με τα μάτια τους να ακτινοβολούν από δύναμη. Μου χαρίζουν ζωγραφιές. Τραγουδούν ένα τραγούδι για την ειρήνη.

Ωστόσο, κάθε ένα από αυτά τα τρία κέντρα μπορεί να προσφέρει φροντίδα μόνο σε 16 παιδιά.

Στη Βόρεια Μακεδονία, υπάρχουν περίπου 400 παιδιά στον δρόμο.

Αυτά τα κέντρα είναι μια προσωρινή λύση – όχι μια μόνιμη λύση. Πραγματική συμπερίληψη σημαίνει να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά δεν θα αναγκάζονται πλέον να επιβιώνουν στο περιθώριο, αλλά θα γίνονται δεκτά στις σχολικές τάξεις και θα τους παρέχεται η υποστήριξη για να παραμείνουν σε αυτές.

Μόνο τότε τα παιδιά μπορούν να επιστρέψουν εκεί όπου ανήκουν: στο παιχνίδι, στις φιλίες και στη μάθηση. Στην παιδική τους ηλικία.

Ξεκινώντας από νωρίς

Η πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση και φροντίδα από την πρώιμη παιδική ηλικία μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να βγουν από τον κύκλο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και να σταματήσει η διαιώνιση αυτών των συνθηκών από τη μία γενιά στην άλλη. Ένα τέτοιο θεμέλιο είναι ζωτικής σημασίας – όχι μόνο το παιδί θα απελευθερώσει όλες του τις δυνατότητες, αλλά θα αντιμετωπιστεί και ο κίνδυνος των διακρίσεων που επισκιάζει την πορεία της ζωής του.

Είναι ένας τρόπος να καλλιεργήσουμε το αίσθημα του ανήκειν και να συμπεριλάβουμε όλα τα παιδιά στον κοινωνικό ιστό με ελπίδα και προοπτικές.

Στη Σλοβακία, η υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά από την ηλικία των πέντε ετών⁴² θεωρείται ένα θετικό βήμα – αυξάνοντας τη συμμετοχή των παιδιών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση, παράλληλα με την αύξηση των διαθέσιμων θέσεων στα νηπιαγωγεία.

Η αλλαγή συχνά ξεκινάει από τις λεπτομέρειες – από τοπικές προσπάθειες που βασίζονται στην εμπιστοσύνη στην ίδια την κοινότητα.

Μια τέτοια πρωτοβουλία μου έμεινε αξέχαστη: το πρόγραμμα Otama, μια προσέγγιση από τη βάση που διαμορφώνεται από τη φροντίδα και τη σύνδεση, το οποίο διαχειρίζεται η MKO Cesta von («Ο δρόμος προς την έξοδο»).

Ο Dzengis Berisha είναι σχολικός διαμεσολαβητής. Εργάζεται στον Δήμο Prilep της Βόρειας Μακεδονίας.

Οι Omatas είναι γυναίκες Ρομά από την κοινότητα που λειτουργούν ως γιαγιάδες και πρώτες δασκάλες. Υποστηρίζουν τις νέες μητέρες και καθοδηγούν τα παιδιά που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, στα πρώτα τους βήματα στη μάθηση – χτίζοντας με τουβλάκια, κρατώντας μολύβια, ζωγραφίζοντας και διαβάζοντας βιβλία μαζί.

Επισκέπτονται τακτικά τις οικογένειες, χτίζοντας μια σταθερή σχέση εμπιστοσύνης και γεφυρώνοντας έγκαιρα το χάσμα μεταξύ του σπιτιού και της σχολικής τάξης. Μιλώντας στα παιδιά στα ολοβάκικα, καλλιεργούν βασικές δεξιότητες για την προετοιμασία τους για το νηπιαγωγείο.

Αυτές οι πρωτοβουλίες της κοινότητας προσφέρουν ρεαλιστικές λύσεις βασισμένες στην εμπιστοσύνη, οι οποίες συχνά επιτυγχάνουν εκεί όπου οι θεσμοί αποτυγχάνουν.

Δημιουργώντας γέφυρες

Σε όλη την Ευρώπη, οι σχολικοί διαμεσολαβητές και οι βοηθοί διδασκαλίας που αφιερώνονται στην υποστήριξη μαθητών και μαθητριών από μειονότητες, έχουν ουσιαστικό αντίκτυπο. Μέσω της στενής συνεργασίας με τις οικογένειες, τα σχολεία, τα παιδιά και τους δημόσιους φορείς, συμβάλλουν στο να μειωθούν τα κενά, να αρθούν τα εμπόδια και να οικοδομηθούν σχέσεις αμοιβαίας κατανόησης.

Στη Βόρεια Μακεδονία, συνάντησα ένα τέτοιο μοντέλο.

Ο Dzengis Berisha σπούδασε νομικά, αλλά επέλεξε έναν διαφορετικό δρόμο: έγινε σχολικός διαμεσολαβητής.

«Μετά το πανεπιστήμιο, συνειδητοποίησα ότι η κοινότητά μου έπρεπε να γνωρίζει τα δικαιώματά της, να διεκδικήσει το δικαίωμά της στη μόρφωση, να πάει στο σχολείο. Αυτό έγινε ο σκοπός μου» λέει.

Οι σχολικοί διαμεσολαβητές όπως ο Dzengis είναι πρόσωπα που χαίρουν της εμπιστοσύνης της κοινότητας, μιλούν άπταιστα τόσο τη γλώσσα των Ρομά όσο και την επίσημη γλώσσα των σχολείων και της κρατικής διοίκησης.

Συνοδεύουν τους γονείς σε συναντήσεις, βοηθούν με τη γραφειοκρατία και επισκέπτονται τις οικογένειες των παιδιών που απουσιάζουν τακτικά από το σχολείο, ενθαρρύνοντάς τα να επιστρέψουν, τόσο στο δημοτικό όσο και στο γυμνάσιο. Μου εξηγούν ότι δεν έχουν αρκετό χρόνο, ή μερικές φορές την απαραίτητη εκπαίδευση, για να υποστηρίξουν τους μαθητές στα διαβάσματά τους, παρόλο που αυτό θα μπορούσε να αποτρέψει την εγκατάλειψη του σχολείου.

«Στον δήμο μου, είμαστε 3 διαμεσολαβητές για 5 δημοτικά σχολεία. Είμαστε 3 για 1.500 παιδιά Ρομά. Δεν είμαστε αρκετοί για να καλύψουμε τις ανάγκες, αλλά ελπίζω ότι το

υπουργείο Παιδείας θα προσλάβει επιπλέον άτομα και θα καθιερώσει τον ρόλο μας με μακροπρόθεσμες συμβάσεις» λέει.

Πράγματι, η εξασφάλιση της συμπερίληψης στην εκπαίδευση είναι ένα μακροπρόθεσμο όραμα, όχι ένα έργο ενός ή δύο ετών. Απαιτεί συνεχείς επενδύσεις, θετικά μέτρα και οικονομική στήριξη όπως υποτροφίες, για να γεφυρωθούν τα υπάρχοντα κενά.

Στη Βόρεια Μακεδονία, αυτές οι πρωτοβουλίες αποδεικνύουν πόσο σημαντικές είναι για την ενδυνάμωση των παιδιών και των νέων Ρομά ώστε να μην εγκαταλείψουν το σχολείο και την εκπαίδευσή τους.

Μια σχολική εκδρομή που ακόμα τους χρωστάμε

Η εκπαίδευση απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση.

Χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα, δεν υπάρχει φως για να διαβάσουν τα παιδιά. Χωρίς νερό, ένα παιδί δεν μπορεί να κάνει μπάνιο τακτικά. Χωρίς δουλειά, οι γονείς δεν μπορούν να τους αγοράσουν βιβλία.

Χωρίς πολιτική βούληση, κατάλληλες πολιτικές και επενδύσεις, δεν υπάρχει ισότητα στην πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση.

Οι λύσεις είναι ξεκάθαρες: σχολικές τάξεις χωρίς αποκλεισμούς, και έγκαιρη, ποιοτική υποστήριξη προσαρμοσμένη σε κάθε παιδί. Ένα συμπεριληπτικό και ενθαρρυντικό περιβάλλον – ένας ασφαλής χώρος όπου όλα τα παιδιά μπορούν να νιώθουν ότι η ιστορία τους και η κουλτούρα τους έχει σημασία, και με δασκάλους που πιστεύουν στην αξία τους.

Δεν πρόκειται για ριζοσπαστικές ιδέες.

Το σχολείο δεν αφορά μόνο τη γνώση – αφορά τις φιλίες και τους πρώιμους δεσμούς του ανήκειν, τα θεμέλια πάνω στα οποία τα παιδιά χτίζουν τη θέση τους στον κόσμο.

Δεν θα ξεχάσω ποτέ τα λόγια της έφηβης Πολυξένης:

«Δεν έχω πάει ποτέ σε σχολική εκδρομή γιατί φοβάμαι. Φοβάμαι να μπω σε λεωφορείο με άλλα παιδιά. Φοβάμαι ότι μπορεί να μου κάνουν κακό επειδή είμαι Ρομά».

Όλα τα παιδιά αξίζουν κάτι καλύτερο από αυτό. Και όταν το πλαίσιο και το περιβάλλον είναι υποστηρικτικά, τα παιδιά μπορούν να γίνουν ο πιο λαμπρός και αληθινός εαυτός τους – χωρίς να φοβούνται να ζήσουν.

Παιδιά παίζουν στον καταυλισμό Τσαϊρια στη Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Η Lorenza Schwartz, μέλος της Φινλανδικής Ένωσης Ρομά, την οποία συνάντησα κατά την επίσκεψή μου στο Ελσίνκι, Φινλανδία.

Η ΣΟΦΙΑ ΕΧΕΙ ΕΝΑ ΝΕΟ ΟΝΕΙΡΟ

Αλλά πώς να αποκτήσει πρόσβαση στην αγορά εργασίας;

Στα χρώματα και τις υφές των καλλυντικών, η Σοφία βρήκε τον εαυτό της.

Μετά την αποφοίτησή της, άρχισε να εργάζεται ως αισθητικός σε μια μεγάλη εταιρεία καλλυντικών στο Ελσίνκι. Οι συνάδελφοί της την λάτρευαν. Την θεωρούσαν την πιο ικανή, την πιο αξιόπιστη.

Όλα πήγαιναν τέλεια – αρκεί να κράταγε προσεκτικά κρυμμένη την ταυτότητά της.

Κάθε τόσο, Ρομά γυναίκες έμπαιναν στο κατάστημα. «Πριν καν δει κάποιος τι ήθελαν, πανικός κατέκλυζε το προσωπικό» λέει η Σοφία.

«Καλέστε τους σεκιούριτι! Καλέστε τους σεκιούριτι!»

Η Σοφία ένωθε ένα μείγμα οργής και πόνου. Σκεφτόταν: Τι σας έχει κάνει; Δεν είναι εδώ για να βλάψει κανέναν. Θέλει απλώς να μυρίσει τα αρώματα.

Έτσι, μια μέρα η Σοφία εγκατέλειψε το όνειρό της προκειμένου να προστατεύσει την ψυχική της υγεία.

«Μόλις ανακαλύψουν ότι είσαι Ρομά, αυτό είναι το μόνο που βλέπουν – σαν ένα “Ρ” να είναι χαραγμένο στο μέτωπό σου» λέει η κοπέλα. «Ένα Ρομά όνομα, μια μακριά φούστα, και σου κλείνουν την πόρτα στα μούτρα. Τότε οι νέοι και οι νέες αρχίζουν να αμφισβητούν τον εαυτό τους και τις ικανότητές τους, και συχνά εγκαταλείπουν τα όνειρά τους».

Κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, συνάντησα γυναίκες που προέρχονται από διαφορετικές χώρες και διαφορετικές γενιές – κάποιες Ρομά και κάποιες Travellers – αλλά οι εμπειρίες τους κουβαλούν εντυπωσιακές ομοιότητες.

Αυτό δεν είναι τυχαίο. Είναι το αποτύπωμα ενός συστημικού φαινομένου: η βία του ρατσισμού και των διακρίσεων είναι ριζωμένη στις κοινωνίες μας – όπως και σε πολλούς εργοδότες.

Το αόρατο ταβάνι

Οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές της μεταπολεμικής περιόδου άσκησαν έντονη πίεση στην παραδοσιακή οικονομική βάση των Ιρλανδών Travellers. Μέσω προγραμμάτων κατάρτισης, το κράτος ανέλαβε πρωτοβουλίες για τη συμπερίληψη των Travellers στην επίσημη αγορά εργασίας. Ωστόσο, η απογραφή του 2022 αποκάλυψε μια τραγική εικόνα: 61% ανεργία μεταξύ των Travellers, σε σύγκριση με 8% στον γενικό πληθυσμό.⁴⁴

Επανεπιλημμένα, οι έρευνες δείχνουν το μοτίβο περιθωριοποίησης και διακρίσεων που αντιμετωπίζουν οι Ιρλανδοί Travellers: το 2020, το 70% των ερωτηθέντων ένωσε ότι υπέστη διακρίσεις κατά την αναζήτηση εργασίας τα τελευταία πέντε χρόνια.⁴⁵ Το 2022, το 67% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η ταυτότητα των Travellers αποτελεί μειονέκτημα για την πρόσληψη.⁴⁶

Στη Φινλανδία, «ένα κοινωνικό πείραμα με αποκαλυπτικά αποτελέσματα συγκλόνισε τη δημόσια συζήτηση το 2018» λέει η Σοφία.

Τέσσερις διακεκριμένοι επαγγελματίες, ο καθένας και η καθεμία με εντυπωσιακό βιογραφικό, υπέβαλαν 54 αιτήσεις εργασίας σε εργοδότες με ανοιχτές θέσεις. Η μόνη διαφορά; Τα επίθετά τους αντικαταστάθηκαν από χαρακτηριστικά Ρομά επίθετα.

Το αποτέλεσμα;

Ούτε μία συνέντευξη για δουλειά.⁴⁷

Μηδενικές ευκαιρίες να γίνουν ορατοί – εξαιτίας ενός ονόματος και χιλίων προκαταλήψεων.

Το πείραμα ήταν μέρος μιας εκστρατείας ευαισθητοποίησης για τις καθημερινές διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι Ρομά όταν αναζητούν εργασία. Προκάλεσε ευρεία συζήτηση και ορισμένοι μεγάλοι εργοδότες άρχισαν έκτοτε να εφαρμόζουν πολιτικές ανώνυμων βιογραφικών.

Αυτό όμως που βίωσαν οι τέσσερις φανταστικοί Ρομά υποψήφιοι για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, είναι η καθημερινή, αμείλικτη πραγματικότητα που βιώνουν πολλοί και πολλές Ρομά και Travellers.

«Ακόμα κι αν έχεις πτυχία και δεξιότητες, το μήνυμα είναι σαφές: “Πρέπει να ξεπεράσεις την ταυτότητά σου”» λέει η Carmen Gheorghe, πρόεδρος της E-Romnja, μιας οργάνωσης που προωθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά στη Ρουμανία.⁴⁸

«Έχουμε εκπαίδευση και τεχνογνωσία. Κι όμως, όσο μακριά και αν φτάσεις, υπάρχει ένα αόρατο ταβάνι που δεν σε αφήνουν να το ξεπεράσεις. Όσο πιο ψηλά ανεβαίνεις, με τόσο περισσότερο πάταγο κλείνουν οι πόρτες.»

Αλληλένδετοι κρίκοι αποκλεισμού

Σε όλη την Ευρώπη, αρκετοί και αρκετές Ρομά και Travellers μού λένε ότι αισθάνονται αναγκασμένοι να αλλάξουν τα ονόματά τους στα βιογραφικά τους προκειμένου να αποκρύψουν την ταυτότητά τους. Το να δηλώσεις μια διεύθυνση σε περιοχή που κατοικείται από κοινότητες Ρομά και Travellers μπορεί να είναι συνώνυμο της αποτυχίας. Άλλοι απορρίπτονται τη στιγμή που ανοίγουν την κάμερα σε μια συνέντευξη μέσω βιντεοκλήσης ή αμέσως μόλις αρχίσουν να μιλάνε, λόγω της προφοράς τους.⁴⁹ Για τις γυναίκες, οι έμφυλες προκαταλήψεις στην κοινωνία καθιστούν πολύ δύσκολη την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την προσπάθεια για οικονομική ανεξαρτησία.⁵⁰

Πώς μπορούν να συνδυάσουν τη φροντίδα των παιδιών και τις οικιακές εργασίες – κοινωνικές προσδοκίες που έχουν τις ρίζες τους στις πατριαρχικές νόρμες – και να συνεχίσουν να αγωνίζονται για την οικονομική τους ενδυνάμωση;

Για πολλές, η κατάσταση επιδεινώνεται όταν το χρώμα του δέρματός τους, το μεταναστευτικό τους υπόβαθρο, ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου τους – ή ένας συνδυασμός αυτών – αντιμετωπίζονται με μισαλλοδοξία.⁵¹

Οι προκαταλήψεις, τα προνόμια της πλειοψηφίας και η εξουσία βρίσκουν μια μυριάδα αλληλένδετων δικαιολογιών για να διαχωρίζουν και να αποκλείουν.

Στη σκιά

Το εργατικό δυναμικό των Ρομά και των Travellers παραμένει συχνά στη σκιά.

Για να επιβιώσουν, πολλές και πολλοί εξωθούνται στην αδήλωτη εργασία – χωρίς συμβάσεις, χωρίς ασφάλιση. Χωρίς προστασία από κακοποίηση ή εκμετάλλευση. Αρκετοί και αρκετές δεν έχουν άλλη επιλογή από το να εργάζονται με μερική απασχόληση, να κάνουν εποχιακές εργασίες ή

Γυναίκα από το Χαλάνδρι, Ελλάδα, που πουλάει ραδίκια και σκόρδα για να επιβιώσει.

να δέχονται υποαμειβόμενες θέσεις εργασίας.⁵² Αλλά τι σημαίνει πραγματικά η έλλειψη πρόσβασης σε αμειβόμενη εργασία και η οικονομική επισφάλεια;

Σε ορισμένες χώρες, σημαίνει να μην έχεις πρόσβαση σε γιατρό όταν τον χρειάζεσαι.

Μπορεί να σημαίνει να ζεις χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα ή πόσιμο νερό.

Σημαίνει να μην μπορείς να αντεπεξέλθεις στο σημερινό κόστος διαβίωσης,⁵³ ή να εγκαταλείπεις τη χώρα σου για να αναζητήσεις ένα καλύτερο μέλλον αλλού.

Για ορισμένες γυναίκες, σημαίνει οικονομική εξάρτηση και, σε ορισμένες περιπτώσεις, αδυναμία να εγκαταλείψουν ένα βίαιο σπίτι.

Μπορεί επίσης να σημαίνει στέρηση της εκπαίδευσης.

Και ο κύκλος επαναλαμβάνεται – και η μία γενιά μετά την άλλη παλεύουν ακόμα να βρουν μια διέξοδο.

Θα ήθελα τώρα να μοιραστώ μαζί σας μερικές από τις ιστορίες τους, που χαρακτηρίζονται από ανθεκτικότητα, αντίσταση και ενδυνάμωση.

Η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή

Σε ένα μικρό παράπηγμα στο Χαλάνδρι, τα πουλιά κελαηδούν.

Εκεί, συναντώ γυναίκες που επιβιώνουν πουλώντας ανεπίσημα λίγα πράγματα, όπως ραδίκια και σκόρδα, κοντά στις λαϊκές αγορές. Ζουν με τον φόβο της σύλληψης, κερδίζοντας μόνο λίγα ευρώ.

Μία από αυτές λέει ότι δούλευε ως καθαρίστρια, αλλά πρόσφατα έληξε η σύμβασή της.

Μία άλλη λέει ότι δεν ξέρει να διαβάζει ούτε να γράφει, οπότε κανείς δεν την προσλαμβάνει.

Τα εγγόνια της πηγαίνουν στο σχολείο, αλλά στο σπίτι δεν έχουν φως για να διαβάσουν. Δεν θέλει να ξαναζήσουν κι εκείνα τη δύσκολη ζωή που πέρασε η ίδια.

Μου μιλούν για τα όνειρά τους να ζήσουν σε σπίτια, αλλά πώς μπορούν να πληρώσουν το ενοίκιο, το ρεύμα και το νερό, όταν τα μέσα τους είναι τόσο περιορισμένα;

Στη Φινλανδία και την Ιρλανδία, συνάντησα Ρομά που έφυγαν από τις πατρίδες τους – Ρουμανία, Βουλγαρία, Τσεχία – συχνά λόγω της φτώχειας και της ελπίδας για μια καλύτερη ζωή.

«Όταν πια δεν είχα πού να κοιμηθώ, πήγα τα παιδιά μου να κοιμηθούν στην αδελφή μου και έφυγα. Έπρεπε να χωριστούμε» λέει η Iuliana.

Κατάγεται από τη Ρουμανία και τώρα ζει στη Φινλανδία. Στο Ελσίνκι, η ζωή στους δρόμους ήταν σκληρή και αβέβαιη.

Αλλά τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν όταν το Κέντρο Hirundo Day της Deaconess Foundation τής έδωσε την ευκαιρία να εργαστεί.

Σήμερα, η Iuliana εργάζεται στον φούρνο του ιδρύματος.

Το να είναι μακριά από τα παιδιά της, της βαραίνει την ψυχή, αλλά εδώ διακυβεύονται πολλά: «Μου λείπει η αγάπη τους, αλλά αν φύγω από τη Φινλανδία και χάσω αυτή τη δουλειά, όλη μου η ζωή θα καταστραφεί».

Η Iuliana Baldovin κατάγεται από τη Ρουμανία. Ζει στη Φινλανδία και εργάζεται στο αρτοποιείο Communion Bread Bakery του ιδρύματος Helsinki Deaconess Foundation, ενώ παλαιότερα εργαζόταν στο κέντρο ημέρας Hirundo Day Centre.

Συλλέκτες παλιοσίδερων και η πράσινη οικονομία

Είναι 6:30 το πρωί και ένας Ρομά ψάχνει για παλιά πλυντήρια και ψυγεία πεταμένα στους κάδους σκουπιδιών, στους δρόμους μιας ελληνικής πόλης.

Από το φορτηγάκι του, το μεγάφωνο φωνάζει:

«Παλιατζής! Μαζεύω τις παλιές σας συσκευές!»

«Η ζωή του παλιατζή είναι δύσκολη» λέει. «Το καλοκαίρι, οδηγώ για ώρες μέσα στον καύσωνα και μπορεί να γυρίσω άδειος. Γι' αυτό ξεκινάω πολύ νωρίς το πρωί – αν κάποιος φτάσει πριν από εμένα, δεν θα μείνει τίποτα».

«Δεν μας δίνουν άδεια να πουλάμε στη λαϊκή. Κανείς δεν μας προσλαμβάνει. Ακόμα και τώρα, θα μπορούσα να συλληφθώ για αυτό».

Γιατί;

«Λένε ότι το μεγάφωνο διαταράσσει την κοινή ησυχία. Άλλη φορά, μάζεψα ένα πλυντήριο από τα σκουπίδια και με κατηγορήσαν για κλοπή. Κάθε μέρα φοβάμαι ότι θα με συλλάβουν».

Κάποιοι μπορεί να τον κατηγορήσουν ότι παραβιάζει τον νόμο. Αλλά αυτός απλώς προσπαθεί να επιβιώσει.

Η ιστορία αυτού του ανθρώπου δεν αποκαλύπτει μια προσωπική αποτυχία αλλά μια δομική αδικία.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, στο Σούτο Οριζάρι της Βόρειας Μακεδονίας, βλέπω τι είναι δυνατόν να επιτευχθεί όταν τα πράγματα γίνονται με διαφορετικό τρόπο – όταν στους Ρομά δίνονται τα εργαλεία για να διαμορφώσουν οι ίδιοι τον βιοπορισμό τους.

Ρομά συλλέκτης απορριμμάτων και εργαζόμενος στη REDI Recycling στα Σκόπια, μια κοινωνική επιχείρηση που ανακυκλώνει υλικά ακολουθώντας τις αρχές της κυκλικής οικονομίας.

Ο Asib Zekir, επικεφαλής της οργάνωσης Roma Entrepreneurship Development Initiative (REDI)⁵⁴, θυμάται εκείνη τη μέρα που είδε μια ηλικιωμένη γυναίκα να σέρνει ένα καροτσάκι με ανακυκλώσιμα υλικά. Σταμάτησε για να την βοηθήσει.

«Έχω συνηθίσει», μου είπε η γυναίκα. Τότε κατάλαβα ότι κάτι έπρεπε να αλλάξει».

Οι ανεπίσημοι συλλέκτες απορριμμάτων συμβάλλουν στην πράσινη οικονομία, αλλά παραμένουν αόρατοι: δεν έχουν συμβάσεις, δεν έχουν ασφάλιση, δεν έχουν κοινωνική αναγνώριση.

Τώρα, η REDI Recycling αλλάζει αυτή την κατάσταση. Προσλαμβάνει τους ανθρώπους που συλλέγουν ανακυκλώσιμα υλικά από τους κάδους απορριμμάτων, τους παρέχει ηλεκτρικά τρίκυκλα, επισημοποιεί την εργασία τους και τους ανοίγει έναν δρόμο προς την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους, της αξιοπρέπειας και της ορατότητάς τους – όπως ισχύει και για κάθε άλλον εργαζόμενο.

Ακόμα και σε περιόδους κρίσης

Το πνεύμα της συλλογικής δράσης με στόχο την ενδυνάμωση των κοινοτήτων εκτείνεται πέρα από τα σύνορα – φτάνοντας ακόμα και στην καρδιά της κρίσης.

Η οικονομική ενδυνάμωση και η οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά αποτελεί προτεραιότητα της Voice of Romni, μιας οργάνωσης στην οποία ηγούνται Ρομά με έδρα την Ουκρανία.⁵⁵

«Όταν ξεκίνησε η εισβολή στην Ουκρανία, το 2022, οι δραστηριότητές μας απέκτησαν νέο νόημα. Προσπαθούμε να βοηθήσουμε τις εκτοπισμένες γυναίκες Ρομά να αποκτήσουν νέες δεξιότητες» εξηγεί η Anzhelika Bielova, ιδρύτρια και πρόεδρος της Voice of Romni.

Μεταξύ άλλων, η οργάνωση υποστηρίζει τις Ουκρανές Ρομά στην εύρεση εργασίας κατά τη διάρκεια του πολέμου προσφέροντας επαγγελματική κατάρτιση, starter kits και μικρές επιχορηγήσεις προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους.

«Τον Ιούλιο 2025, ανοίξαμε τα ινστιτούτα αισθητικής, “Romnja beauty space”, σε δύο πόλεις της Ουκρανίας. Οι γυναίκες που έχουν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους μαζί μας, μπορούν να εργαστούν εκεί και να εξελιχθούν επαγγελματικά, ενώ τα παιδιά τους, καθώς και τα παιδιά των πελατών, τα φροντίζουν μπίμπι σίτερ» προσθέτει η Bielova.

«Αυτά είναι κάτι περισσότερο από απλά ινστιτούτα αισθητικής. Είναι χώροι αλληλεγγύης και υποστήριξης».

Και τα θετικά αποτελέσματα της εκπαίδευσής τους ξεπερνούν τα σύνορα. «Μια γυναίκα Ρομά ήρθε σε εμάς με την οικογένειά της αναζητώντας ανθρωπιστική

Η ομάδα του Voice of Romni εγκαινιάζει έναν συνεργατικό χώρο εργασίας για υπηρεσίες ομορφιάς, με την υποστήριξη της CARE Ukraine, στο Krynyi Rih, στην περιοχή Dnipropetrovsk.

βοήθεια. Συμμετείχε σε ένα σεμινάριο για περιποίηση νυχιών και έλαβε το starter kit με τα εργαλεία καθώς και χρηματοδότηση. Σήμερα, χτίζει μια νέα ζωή στη Γερμανία, κερδίζοντας έτσι τα προς το ζην» λέει η Bielova.

Η αλλαγή απαιτεί χρόνο, αλλά είναι εφικτή

Στη Φινλανδία, η Σοφία μιλά για μια υπόθεση που προκάλεσε έντονα συναισθήματα – μια στιγμή που η ορατότητα συνάντησε αντίσταση αλλά προκάλεσε και την αντίδραση του εθνικού μηχανισμού προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Δύο νεαρές γυναίκες Ρομά που είχαν πρόσφατα αποφοιτήσει από σχολή κομμωτικής, βρήκαν εργασία σε μια μεγάλη αλυσίδα κομμωτηρίων. Κατά την πρόσληψή τους, συμφωνήθηκε ότι θα μπορούσαν να φοράνε μια εκδοχή της παραδοσιακής τους φούστας που ήταν κατάλληλη για εργασία.

Ωστόσο, οι γυναίκες απολύθηκαν λίγες εβδομάδες αργότερα.

Τους είπαν ότι η παραδοσιακή ενδυμασία τους δεν ταιριάζει με την εικόνα της εταιρείας, ενώ, αργότερα, ο πρώην εργοδότης τους επικαλέστηκε λόγους ασφάλειας και υγιεινής στην εργασία σχετικά με τις φούστες.

Η υπόθεση παραπέμφθηκε στα φινλανδικά δικαστήρια από τον Συνήγορο κατά των Διακρίσεων – και οι γυναίκες κέρδισαν.⁵⁶

«Είναι μια υπόθεση-ορόσημο για την κοινότητα των Ρομά» λέει η Kristina Stenman, πρώην Συνήγορος κατά των Διακρίσεων. «Ειδικά για τους νέους ανθρώπους που θέλουν να ασκήσουν το επάγγελμα το οποίο σπούδασαν».

Πρόκειται για την πρώτη δικαστική υπόθεση στη Φινλανδία που ασχολείται με τις διακρίσεις κατά των Ρομά στον χώρο εργασίας.

Οι προκατάληψεις δεν είναι χαραγμένες στην πέτρα. Κάτι αλλάζει – ακόμα και στον ιδιωτικό τομέα όπου η αντίσταση ήταν ανέκαθεν πιο σκληρή.

Στη Σλοβακία, η MKO People in Peril συνεργάζεται με κορυφαίους εργοδότες για να προσφέρει στους Ρομά σταθερή απασχόληση και επαγγελματική εξέλιξη, αντιμετωπίζοντας παράλληλα τα στερεότυπα.⁵⁷

Στην Ισπανία, η Fundaci3n Secretariado Gitano εργάζεται εδώ και πάνω από 25 χρόνια για τη συμπερίληψη των Ρομά στην αγορά εργασίας. Χρειάστηκε χρόνος – χρόνια χρηματοδότησης από την ΕΕ και την εκάστοτε εθνική κυβέρνηση, καθώς και επιμονή για σταθερή συνεργασία με τις κοινότητες Ρομά, τις τοπικές αρχές και τις ιδιωτικές εταιρείες.⁵⁸

Σήμερα, το πρόγραμμα Acceder⁵⁹ αποτελεί απτή απόδειξη αυτής της επιμονής – ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα για τη συμπερίληψη στην αγορά εργασίας που συνδυάζει στοχευμένη κατάρτιση, υποστήριξη για αυτοαπασχόληση και στρατηγικές συνεργασίες με δημόσιες υπηρεσίες και μεγάλες εταιρείες. Αποτελεί επίσης μια σαφή υπενθύμιση ότι η συνεχής προσπάθεια και συνεργασία μπορούν να μετατρέψουν το όραμα σε πραγματικότητα.

«Υπάρχουν ακόμα πολλά να γίνουν. Αλλά αξίζει τον κόπο. Αυτός είναι ο σωστός δρόμος. Οι άνθρωποι να έχουν δουλειά, ανεξαρτησία, αξιοπρέπεια – και να ζουν την κουλτούρα τους ως Ρομά» λέει η B3len S3nchez-Rubio, επικεφαλής του Διεθνούς Τμήματος της Fundaci3n Secretariado Gitano.

«Ωστόσο, η πρόσβαση σε ευκαιρίες δεν έρχεται από μόνη της, ειδικά για τις γυναίκες Ρομά, οι οποίες συχνά αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια. Είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν δομές υποστήριξης ειδικά για γυναίκες, καθώς και να πάμε εμείς να τις συναντήσουμε εκεί όπου βρίσκονται, υποστηρίζοντάς τις να κάνουν τα πρώτα

βήματα προς την ανεξαρτησία» προσθέτει η S3nchez-Rubio.

Στη Βόρεια Μακεδονία, συναντώ γυναίκες Ρομά που εργάζονται σε δημόσιες υπηρεσίες και σε μαγαζιά στη γειτονιά – η αλλαγή συμβαίνει σιγά-σιγά.

«Δεν ήμασταν εμείς που δεν θέλαμε να κάνουμε βήματα μπροστά – ήταν το στίγμα που μας είχε επιβληθεί» μου λέει μια γυναίκα Ρομά.

«Τώρα μας βλέπουν. Μας μιλάνε. Λέμε “καλημέρα”. Τα πράγματα μπορούν να αλλάξουν όταν υπάρχει η θέληση να αλλάξουν».

Ο νέος δρόμος της Σοφίας

Σήμερα, η Σοφία εργάζεται για την ενδυνάμωση των νέων Ρομά. Βοηθά τις νέες και τους νέους να συντάξουν το βιογραφικό τους, να προετοιμαστούν για συνεντεύξεις, να αναζητήσουν εργασία, να αντιμετωπίσουν την πολυπλοκότητα της γραφειοκρατίας και να κατανοήσουν τα δικαιώματά τους.

Έτσι ώστε η επόμενη γενιά να μπορεί να γίνει ένα ορατό μέλος της κοινωνίας.

Έτσι ώστε κανένας και καμία Ρομά ή Traveller να μην χρειάζεται να κρύβει την ταυτότητά της μόνο και μόνο για να κρατήσει τη δουλειά που κέρδισε.

Για να μπορούν να γίνουν ό,τι ονειρεύονται, χωρίς να χρειάζεται να αγωνίζονται συνεχώς για να αποδείξουν την αξία τους.

Αλλά για να ευδοκιμήσουν τα όνειρα, οι κοινωνίες πρέπει να αλλάξουν και οι θεσμοί πρέπει να κάνουν το καθήκον τους.

«Δεν αρκεί να γιορτάζουμε μία ή δύο επιτυχίες. Χρειαζόμαστε διαρθρωτικές αλλαγές. Πρέπει να σπάσουμε τον κύκλο του αποκλεισμού και να προσφέρουμε πραγματική υποστήριξη» λέει η Alina Țerban, Ρουμάνα Ρομά ηθοποιός, σκηνοθέτης και ARTivist.

«Ονειρεύομαι έναν κόσμο όπου ένα κορίτσι Ρομά μπορεί να ονειρεύεται να γίνει καλλιτέχνιδα ή ηγέτιδα» λέει η Țerban. «Και να μην χρειάζεται να παλεύει δέκα φορές περισσότερο, μόνο για να φτάσει στα μισά της διαδρομής».

Η Alina Țerban είναι Ρουμάννα Ρομά ηθοποιός, σκηνοθέτης και ARTivist.

ΣΦΑΙΡΕΣ, ΦΟΒΟΣ ΚΑΙ ΑΔΙΚΙΑ

Υπερβολική αστυνόμευση και ανεπαρκής προστασία

Στις ειδήσεις λένε ότι, στις βραδινές ώρες της 22 Οκτωβρίου 2021, ο Νίκος Σαμπάνης, ένα 18χρονο αγόρι από τον Ασπρόπυργο, δολοφονήθηκε από την αστυνομία κατά τη διάρκεια καταδίωξης.

Σύμφωνα με τα νέα, επτά αστυνομικοί πυροβόλησαν πάνω από 45 φορές κατά ενός αυτοκινήτου που φέρεται να ήταν κλεμμένο και στο οποίο επέβαιναν τρεις άοπλοι Ρομά έφηβοι.⁶⁰

Αρκετά χρόνια μετά, οι έρευνες συνεχίζονται. Ενημερώνομαι ότι, στην Ελλάδα, αν δεν συμμορφωθείς στην υπόδειξη αστυνομικού για ακινητοποίηση του οχήματός σου, αυτό επισύρει χρηματικό πρόστιμο και αφαίρεση της άδειας κυκλοφορίας.

Γιατί λοιπόν τώρα κόστισε τη ζωή ενός νεαρού άνδρα;

Στο στόχαστρο λόγω καταγωγής

Το να διώκεσαι λόγω της εθνοτικής σου καταγωγής και όχι λόγω των πράξεών σου είναι μια ξεκάθαρη και επικίνδυνη μορφή φυλετικής διάκρισης, η οποία πρέπει να απαγορεύεται ρητά.⁶¹

Σε όλη την Ευρώπη, οι φυλετικές προκαταλήψεις συνεχίζουν να επηρεάζουν τις πρακτικές της αστυνομίας, είτε φανερά είτε συγκαλυμμένα, και μερικές φορές με βίαιους τρόπους. Από τη στιγματιστική καραντίνα των καταυλισμών Ρομά κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 έως τις στοχευμένες επιδρομές και την υπερβολική χρήση βίας,⁶² αυτές οι πρακτικές δεν βλάπτουν μόνο τα άτομα – διαβρώνουν την εμπιστοσύνη των πολιτών προς ένα σύστημα μολυσμένο από ρατσισμό.⁶³

«Η αστυνομία χρησιμοποιεί την έννοια της “οικογενειακής εγκληματικότητας”» μου λέει ο Romani Rose, πρόεδρος του Κεντρικού Συμβουλίου των Γερμανών Σίντι και Ρομά στη Χαϊδελβέργη της Γερμανίας. «Τηρούνται αρχεία για τις οικογένειες και η εγκληματικότητα συνδέεται ξανά με την καταγωγή. Οι κοινότητές μας φοβούνται επειδή έχουν πλήρη επίγνωση της ιστορίας τους, των μέτρων που έλαβε κάποτε το

Αεροφωτογραφία στο Χαλάνδρι, Αθήνα, Ελλάδα. Συνάντησα γυναίκες Ρομά, οι οποίες μου διηγήθηκαν περιστατικά από τις εφόδους της αστυνομίας στον καταυλισμό.

ναζιστικό καθεστώς και της συνεχιζόμενης ποινικοποίησης των Σίντι και των Ρομά και στη μεταπολεμική περίοδο» εξηγεί.

Η φυλετική στοχοποίηση προκαλεί ένα αίσθημα ταπείνωσης, ενισχύει τις προκαταλήψεις και απομακρύνει κοινωνικές ομάδες από τους θεσμούς που υποτίθεται ότι είναι εκεί για να τις εξυπηρετούν.⁶⁴

Πώς να ένιωσαν άραγε εκείνοι οι έφηβοι εκείνη τη νύχτα, περικυκλωμένοι από τις αστυνομικές σειρήνες και το βάρος των προκαταλήψεων; Και πώς νιώθουν ολόκληρες κοινότητες, γνωρίζοντας ότι το χρώμα του δέρματός τους, τα ρούχα που φορούν ή η γειτονιά από την οποία προέρχονται αρκούν για να τους κάνουν στόχο; Πώς νιώθουν βλέποντάς τα όλα αυτά να εκτυλίσσονται;

Οι ίδιες προκαταλήψεις τροφοδοτούν τις τακτικές επιδρομές

σε καταυλισμούς που ζουν Ρομά ή Travellers, σε μία συνεχή αναζήτηση «υπόπτων». Τα δελτία Τύπου της αστυνομίας καυχούνται για την καταστολή του εγκλήματος, μια αφήγηση που συχνά επαναλαμβάνεται από υψηλόβαθμους πολιτικούς και στα μέσα ενημέρωσης, ποινικοποιώντας ολόκληρες κοινότητες. Ωστόσο, αυτό που συνήθως αποκαλύπτουν αυτές οι επιδρομές είναι μικροπαραβάσεις – όπως πρόχειρες συνδέσεις στο ηλεκτρικό δίκτυο ή παρατυπίες όπως ένα ληγμένο δίπλωμα οδήγησης – ή τίποτα απολύτως.

Αυτές οι επιδρομές γίνονται συχνά νωρίς το πρωί. Οι Ρομά και οι Travellers με τους οποίους μιλάω, λένε ότι σχεδόν ποτέ δεν τους επιδεικνύεται ένταλμα. «Τα παιδιά τρέμουν από φόβο» λένε οι γονείς.

«Μετά από αυτό, πώς μπορείς να πιστέψεις ότι η αστυνομία είναι εδώ για να σε βοηθήσει; Τα παιδιά φοβούνται ακόμη και τους τροχονόμους».

Δεν πρόκειται για πράξεις μεμονωμένων «σάπιων μήλων». Πρόκειται για ένα συστημικό πρόβλημα, το οποίο συνεχίζει να υπάρχει σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

Στα ταξίδια μου, έχω συλλέξει ιστορίες – εξοργιστικές ιστορίες – που δείχνουν γιατί αυτός ο φόβος έχει ριζώσει τόσο βαθιά.

Οι επιδρομές, το λεωφορείο και ο φόβος

Στη Φινλανδία, οι γυναίκες μου λένε ότι οι Ρομά δεν αντιμετωπίζονται ως άτομα με δικαιώματα, αλλά σαν μια ενιαία μάζα που πρέπει να παρακολουθείται και να επιβλέπεται. Και όταν χρειάζονται βοήθεια από την αστυνομία, δεν την καλούν. Φοβούνται πάρα πολύ.

Το 2021, αποκαλύφθηκε ότι η Αστυνομική Διεύθυνση του Ελσίνκι παρακολουθούσε κρυφά τους Ρομά μεταξύ 2013 και 2015. Είχαν φτιαχτεί χιλιάδες φάκελοι για εκατοντάδες άτομα. Σύμφωνα με την πρώην Συνήγορο κατά των Διακρίσεων, Kristina Stenman, η επιχείρηση δεν είχε ως στόχο τα αδικήματα, αλλά ήταν μάλλον «μια εκδήλωση του βαθιά ριζωμένου δομικού ρατσισμού κατά των Ρομά».⁶⁵

«Όλα αυτά έχουν δημιουργήσει αποξένωση και δυσπιστία» λέει η Stenman. «Μόνο 1 στα 10 ρατσιστικά περιστατικά εναντίον Ρομά καταγγέλλεται – οι άνθρωποι δεν πιστεύουν ότι κάτι θα αλλάξει ή φοβούνται ότι μπορεί να μπλέξουν χειρότερα».

Η Kristina Stenman είναι η πρώην Συνήγορος κατά των Διακρίσεων στη Φινλανδία.

Στη Σλοβακία, πέντε γυναίκες Ρομά μού διηγούνται την ιστορία τους. Επιβίβάστηκαν σε ένα λεωφορείο από το Košice προς το Prešov για να πάνε στη δουλειά τους. Όταν πήγαν να καθίσουν στα μπροστινά καθίσματα, ο οδηγός φώναξε: «Πηγαίνετε πίσω. Αν θέλετε να καθίσετε, καθίστε πίσω».

«Μας έβρισε και μας ταπεινώσε» λένε.

Κατήγγειλαν το περιστατικό στην ιδιοκτήτρια εταιρεία, η οποία παραδέχτηκε το λάθος της. «Όταν όμως ξαναπήραμε το λεωφορείο, αντιμετωπίσαμε την ίδια μεταχείριση. Δεν πήγαμε στην αστυνομία γιατί δεν τους εμπιστευόμαστε».

«Γιατί δεν εμπιστευόμαστε την αστυνομία;»

«Επειδή κάνουν επιδρομές στα σπίτια μας. Μας κυνηγούν χωρίς λόγο».

Τα λόγια τους αντανακλούν έναν βαθύτερο φόβο – έναν φόβο που δεν πηγάζει μόνο από εκείνη τη διαδρομή με το λεωφορείο, αλλά από μακροχρόνια βιώματα.

Αν και μου λένε ότι οι μεγάλης κλίμακας επιδρομές της αστυνομίας, που κάποτε προκαλούσαν τρόμο στους καταυλισμούς των Ρομά στη Σλοβακία, έχουν σταματήσει, οι αναμνήσεις παραμένουν ζωντανές.

Οι κοινότητες φέρουν το τραύμα της βίας από το παρελθόν – βίαιες επιχειρήσεις, εξευτελιστική μεταχείριση και αναπάντητες συχνά κραυγές για δικαιοσύνη. Στις περιπτώσεις, όμως, που οι Ρομά προσέτρεξαν για δικαιοσύνη στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, δικαιώθηκαν.⁶⁶

Ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης, που ιδρύθηκε στη Σλοβακία το 2023, και η συστηματική πλέον εκπαίδευση της αστυνομίας, προσφέρουν μια δόση ελπίδας, αλλά η εμπιστοσύνη παραμένει εύθραυστη.

Οι κοινότητες εξακολουθούν να διστάζουν να απευθυνθούν στην αστυνομία από φόβο για αδιαφορία ή κακομεταχείριση.

Τα συνεχή προβλήματα στον τρόπο που διεξάγονται οι έρευνες, ειδικά όταν παραβλέπονται τα ρατσιστικά κίνητρα, υπονομεύουν την αξιοπιστία της προόδου που έχει επιτευχθεί.⁶⁷

Στην Ελλάδα, δικηγόροι, Ρομά και φορείς υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μού μιλάνε για επανειλημμένες επιδρομές της αστυνομίας σε καταυλισμούς Ρομά και για καταγγελίες των κοινότητων ότι αποτελούν στόχο κακομεταχείρισης.⁶⁸

Στο Χαλάνδρι, μια γυναίκα Ρομά μού λέει ότι φυλάει τις αποδείξεις από κάθε αγορά που κάνει, ώστε να μπορεί να επιβεβαιώσει την προέλευση των αντικειμένων της, αλλιώς η αστυνομία μπορεί να θεωρήσει ότι τα πράγματα δεν της ανήκουν και να τα κατασχέσει.

Μου περιγράφει μια έφοδο κατά την οποία οι Αρχές

προσπάθησαν να κατασχέσουν το αρμόνιο του συζύγου της – με το οποίο βιοπορίζονται – και την προίκα της κόρης της. Κατά τη διάρκεια της επιδρομής, έπεσαν δακρυγόνα στο σπίτι τους, παρά την παρουσία παιδιών και ηλικιωμένων.

«Έτσι είναι τα πράγματα. Δεν θα παρέμβουμε»

Η δυσπιστία είναι τόσο βαθιά που το 31% των Ιρλανδών Traveller που έχουν πέσει θύματα ενός αδικήματος τα τελευταία πέντε χρόνια, δεν το ανέφεραν ποτέ στην αστυνομία.⁶⁹

Οι γυναίκες Ρομά και Travellers μού λένε ότι το σκέφτονται δύο και τρεις φορές πριν να καλέσουν την αστυνομία, ακόμη και σε περιπτώσεις έμφυλης βίας ή ενδοοικογενειακής βίας.

Όσες το κάνουν, συχνά αντιμετωπίζουν αδιαφορία:⁷⁰ «Η βία είναι φυσιολογική στην κοινότητά σας» τους λένε. «Δεν μπορούμε να παρέμβουμε».

Ωστόσο, η βία κατά των γυναικών δεν αφορά μόνο μία ομάδα. Το να την αντιμετωπίζουμε ως κάτι «αναμενόμενο» σε ορισμένες κοινότητες δεν είναι μόνο λάθος, αλλά παγιδεύει διπλά τις γυναίκες: από τη μία στη βία και από την άλλη στην αδιαφορία των θεσμών που υποτίθεται ότι τις προστατεύουν, αλλά αντίθετα, κάνουν τα στραβά μάτια. Με αποτέλεσμα γυναίκες να δολοφονούνται ξανά και ξανά.

Το απόγευμα της 3 Μαΐου 2025, η 36χρονη Ramajana Asan δολοφονήθηκε από τον σύντροφό της στο Σούτο Οριζάρι της Βόρειας Μακεδονίας, παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις της προς την αστυνομία για βοήθεια.⁷¹ Ο θάνατός της, που σήμερα καταδικάζεται ευρέως, αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα της αδράνειας των Αρχών να ανταποκριθούν στην ενδοοικογενειακή βία – και των διακρίσεων που εξακολουθούν να αφήνουν τις γυναίκες Ρομά χωρίς προστασία εκεί που την χρειάζονται περισσότερο.

Ο φόβος να μιλήσουν – και οι άνθρωποι που μάχονται για πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Οι περιπτώσεις διακρίσεων και κακοποίησης κατά των Ρομά και των Travellers σπάνια φτάνουν στα δικαστήρια. Γιατί; Θα αναρωτιέται κανείς;

Οι δικηγόροι που αναλαμβάνουν τέτοιες υποθέσεις περιγράφουν τον βαθύ αποκλεισμό και τον φόβο που βιώνουν πολλοί Ρομά και Travellers.

Η εμπιστοσύνη στο εθνικό δικαστικό σύστημα έχει από καιρό υπονομευθεί. Ακόμη και όταν κάποιος είναι πρόθυμος να μιλήσει, η νομική εκπροσώπηση είναι συχνά απαγορευτική από οικονομικής άποψης – και οι οργανώσεις

Η Senada Sali είναι δικηγόρος ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διευθύντρια του Ευρωπαϊκού Κέντρου για τα Δικαιώματα των Ρομά. Η ΜΚΟ διεξάγει στρατηγικές δικαστικές διαμάχες (strategic litigation) για την προώθηση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά.

της κοινωνίας των πολιτών που μπορούν να αναλάβουν τη νομική εκπροσώπηση σε δικαστικές διαμάχες είναι λίγες. Η χρηματοδότηση για τα νομικά και τα δικαστικά έξοδα είναι ελάχιστη, αν όχι ανύπαρκτη. Κι έπειτα, υπάρχει και ο φόβος των αντιποίνων.

Η δικηγόρος, Ιωάννα Κούρτοβικ, αφηγείται μια υπόθεση από την Ελλάδα: μια οικογένεια Ρομά έκανε μια γιορτή όταν η αστυνομία εισέβαλε στον καταυλισμό τους. «Χτύπησαν μια γυναίκα και τα παιδιά και κατέστρεψαν το σπίτι της οικογένειας. Ανακοινώσαμε ότι θα προσφύγουμε στη Δικαιοσύνη. Λίγες μέρες αργότερα, οι αστυνομικοί επέστρεψαν για να απειλήσουν τους κατοίκους».

Όταν η νομική ομάδα ζήτησε τα ονόματα των αστυνομικών που συμμετείχαν, οι Αρχές αρνήθηκαν να τα δώσουν, επικαλούμενες «προστασία προσωπικών δεδομένων».

Όταν οι Ρομά και οι Travellers φτάνουν στο δικαστήριο, αντιμετωπίζουν ένα ακόμη εμπόδιο: δικαστές που τους αντιμετωπίζουν με περιφρόνηση και επιβάλλουν υπερβολικά αυστηρές ποινές εναντίον τους.

Τα αποτελέσματα, όμως, αρχίζουν να αλλάζουν όταν οι Ρομά και οι Travellers υποστηρίζονται από αφοσιωμένους νομικούς συνήγορους και όταν αυτή η υποστήριξη ενισχύεται από την αλληλεγγύη της κοινωνίας και των εθνικών θεσμών για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας.

«Πρόσφατα, σε κάποιες υποθέσεις, τα ελληνικά δικαστήρια εξέδωσαν αθωωτικές αποφάσεις για ανεπίσημες συνδέσεις στο ηλεκτρικό δίκτυο» λέει η Κούρτοβικ. «Το δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι οικογένειες είχαν ανάγκη από ηλεκτρικό ρεύμα είτε για ιατρικό εξοπλισμό είτε για να μπορούν τα παιδιά τους να διαβάζουν».

Όταν το σύστημα σε απογοητεύει, για άλλη μια φορά

Οι Ρομά και οι Travellers θεωρούν ότι το σύστημα απονομής δικαιοσύνης στέκεται εχθρικά απέναντί τους – αντιμετωπίζουν υπερβολική αστυνόμευση ως ύποπτοι αλλά απολαμβάνουν ελάχιστη προστασία ως θύματα.⁷²

Στην Ελλάδα, οι οικογένειες Ρομά μιλούν για τα τροχόσπιτα τους που πυρπολήθηκαν, στο Ηράκλειο του Λαγκαδά Θεσσαλονίκης, και για τις ανεπαρκείς έρευνες που δεν οδήγησαν πουθενά. Ο καρπός της σκληρής τους δουλειάς καταστράφηκε μέσα σε λίγα λεπτά, χωρίς απαντήσεις και χωρίς αποζημίωση.

Στην Ιρλανδία, επίσημα στοιχεία επιβεβαιώνουν ότι υπάρχει υπερεκπροσώπηση των Travellers, και ιδίως των γυναικών, στις φυλακές. Αν και οι Travellers αποτελούν μόλις το 0,7% του πληθυσμού, φτάνουν να αντιπροσωπεύουν το 10% των ανδρών κρατουμένων και έως και το 22% των γυναικών κρατουμένων.⁷³

Μου εξηγούν ότι οι γυναίκες Traveller συχνά φυλακίζονται για μικροαδικήματα για τα οποία άλλες γυναίκες δεν θα οδηγούνταν στη φυλακή.

Μεταξύ των μελών της κοινότητας, των ερευνητών και των αξιωματούχων, επικρατεί η πεποίθηση ότι η επιθετική αστυνόμευση, οι αυστηρότερες ποινές, η φτώχεια και οι ευρύτερες διακρίσεις στην κοινωνία, όλα παίζουν ρόλο στην υπερεκπροσώπηση των Travellers στις φυλακές.

Και οι Ρομά αντιμετωπίζουν παρόμοιο πρόβλημα σε όλη την Ευρώπη. Αν και η έλλειψη εθνοτικών δεδομένων συσκοτίζει το ζήτημα, μελέτες δείχνουν ότι ένας δυσανάλογα μεγάλος αριθμός Ρομά βρίσκεται στη φυλακή, από την Ισπανία έως την Τσεχία, από τη Σερβία έως τη Ρουμανία.⁷⁴

Συναντώ την ομάδα του προγράμματος Irish Travellers Access to Justice Project στο Πανεπιστήμιο του Λίμερικ στην Ιρλανδία.

Άλλες εκθέσεις, σχετικά με τη Βόρεια Μακεδονία, επισημαίνουν ότι οι Ρομά κρατούμενοι φυλακίζονται στις πιο άθλιες πτέρυγες των φυλακών,⁷⁵ υφίστανται ξυλοδαρμούς, στερούνται ιατρικής περίθαλψης και, σε ορισμένες περιπτώσεις, πεθαίνουν υπό κράτηση.⁷⁶

Ωστόσο, η τιμωρία δεν τελειώνει με την αποφυλάκιση. Το ποινικό μητρώο έρχεται να προσθέσει ένα δεύτερο βαρύ στρώμα στίγματος – και κλείνει την πόρτα στο μέλλον.

Δικαιοσύνη;

Ξεκίνησα αυτό το κεφάλαιο με τον θάνατο ενός 18χρονου Ρομά αγοριού μετά από καταδίωξη από την αστυνομία.

Λίγο μετά, έλαβαν χώρα δύο ακόμη τραγωδίες.⁷⁷

Τον Δεκέμβριο 2022, ο 16χρονος Κώστας Φραγκούλης δολοφονήθηκε από την αστυνομία κατά τη διάρκεια καταδίωξης, αφού έφυγε από ένα βενζινάδικο χωρίς να πληρώσει 20 ευρώ για καύσιμα.

Ο υπεύθυνος αστυνομικός καταδικάστηκε σε τρία χρόνια φυλάκιση, με αναστολή της ποινής.

Τον Νοέμβριο 2023, ένας αστυνομικός πυροβόλησε θανάσιμα τον 17χρονο Χρήστο Μιχαλόπουλο.

Κάθε μία από αυτές τις χαμένες ζωές είναι ήδη μια πολύ μεγάλη απώλεια.

Αλλά στις κοινωνίες μας, αυτά τα περιστατικά πλέκουν ένα ανησυχητικό μοτίβο, το οποίο συντηρείται από την ατιμωρησία, τη σιωπή των πολιτικών και την ανοχή της ρατσιστικής βίας.

Οι οικογένειες αυτών των εφήβων βγήκαν στους δρόμους. Αυτή τη φορά, πολίτες και δικηγόροι στάθηκαν στο πλευρό τους.

Οι μητέρες κρατούσαν ένα πανό. Το πανό έγραφε με μεγάλα γράμματα: «Δηκεοσίνη».

Το ορθογραφικό λάθος δεν ήταν τυχαίο – ήταν μια κραυγή που γεννήθηκε από τον αποκλεισμό, ξεκινώντας με μια έκκληση για το δικαίωμα των παιδιών τους να πηγαίνουν στο σχολείο.

Μια βροντερή απαίτηση για αξιοπρέπεια και ενδυνάμωση από κοινότητες που έχουν παραγκωνιστεί εδώ και χρόνια.

Για αστυνόμευση χωρίς ρατσισμό, και για λογοδοσία.

Μια έκκληση για επείγουσα και μακροπρόθεσμη αλλαγή: για το τέλος της ατιμωρησίας και για ένα σύστημα δικαιοσύνης που προστατεύει αντί να εγκαταλείπει, ανεξάρτητα από το ποιος είσαι και από πού κατάγεται.

Ο φωτορεπόρτερ, Αχιλλέας Χήρας, απθανάτισε αυτό το στιγμιότυπο στην κηδεία του 16χρονου Κώστα στη Θεσσαλονίκη. Ο Κώστας σκοτώθηκε τον Δεκέμβριο του 2022, όταν πυροβολήθηκε θανάσιμα από αστυνομικό κατά τη διάρκεια καταδίωξης για φερόμενο ανεξόφλητο λογαριασμό σε βενζινάδικο. Η φωτογραφία του Χήρα τιμήθηκε με το Βραβείο Φωτορεπορτάζ στα Journalism Excellence Awards 2024, στο πλαίσιο του προγράμματος EQUIROM της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ένας χώρος μνήμης αφιερωμένος στους Σίντι και τους Ρομά που υπήρξαν θύματα του Ολοκαυτώματος. Στο Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πολιτισμού των Γερμανών Σίντι και Ρομά στη Χαϊδελβέργη, Γερμανία.

Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ιστορία για να μάθουμε, πολιτισμός για να γιορτάσουμε

Πάνε τουλάχιστον δέκα χρόνια. Ταξίδευα στη Γερμανία ως τουρίστας, όταν το τρένο με έφερε στην πόλη της Χαϊδελβέργης. Παρέες νέων κάθονταν στον ήλιο πίνοντας καφέ. Βάρκες έπλεαν νυχελικά στο ποτάμι.

Τότε, σε μια στροφή του δρόμου, είδα μια πινακίδα: «Μόνιμη έκθεση για το Ολοκαύτωμα των Σίντι και των Ρομά». Η έκθεση τεκμηρίωνε τις φρικαλεότητες που υπέστησαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου – την ιστορία τους, όπως εξελίχθηκε παράλληλα με τη συστηματική δολοφονία 6 εκατομμυρίων Ευρωπαίων Εβραίων, και τη δίωξη και τη δολοφονία εκατομμύρια άλλων ανθρώπων.⁷⁸

Μπήκα μέσα.

Στάθηκα για πολλή ώρα μπροστά από μια φωτογραφία.

Απεικόνιζε μια «φυλετική εξέταση» που διεξήγαγε το ναζιστικό καθεστώς.

Το Ινστιτούτο Ερευνών για τη Φυλετική Υγιεινή και τη Δημογραφική Βιολογία στη ναζιστική Γερμανία συνέταξε γενεαλογικά διαγράμματα για τους Σίντι και τους Ρομά, τους φωτογράφησε, κατέγραψε τα φυσικά τους χαρακτηριστικά – χρώμα ματιών, χρώμα μαλλιών, ομάδα αίματος – και τα αρχαιοθέτησε. Στόχος ήταν η ταξινόμηση και η ιχνηλάτηση των Σίντι και των Ρομά, που χαρακτηρίζονταν ως «φυλετικά κατώτεροι» και διώκονταν από ένα σύστημα που συνέδεε την καταγωγή με την εγκληματικότητα.

Για αυτούς, ίσχυε μόνο το τεκμήριο της ενοχής.

Ακολούθησε η απέλαση, τα βασανιστήρια και η δολοφονία περίπου 500.000 ατόμων. Samudaripen – αυτό θα πει, «το Ολοκαύτωμα των Ρομά».⁷⁹

Ωστόσο, για δεκαετίες, η ιστορία της γενοκτονίας τους παρέμεινε στο περιθώριο, θαμμένη στην άρνηση και τον αντισημιτισμό.

Αλλά ακόμα και όταν ο κόσμος αρνιόταν να ακούσει, κάποιοι συνέχιζαν να λένε την αλήθεια.

Η αλήθεια αποκαλύφθηκε – αλλά έχουμε ακόμα πολύ δρόμο να διανύσουμε

Στη Χαϊδελβέργη, ο Romani Rose με περιμένει στην είσοδο της έκθεσης για το Ολοκαύτωμα των Σίντι και των Ρομά.⁸⁰

Αυτή τη φορά, δεν είμαι τουρίστας – μετά από ένα γράμμα που έλαβα, έρχομαι ως Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ο Rose έχασε δεκατρία μέλη της οικογένειάς του στα στρατόπεδα του θανάτου. Μιλάει για αυτούς και για όσους και όσες επέζησαν.

Η οικογένεια του Rose είχε έναν κινηματογράφο. Μετά τον πόλεμο, αποφάσισαν να μην φύγουν από τη Γερμανία. Αυτή ήταν η μόνη πατρίδα που γνώριζαν.

Μετά την κατάρρευση του ναζιστικού καθεστώτος, δόθηκε αναγνώριση και αποζημιώσεις στα θύματα του καθεστώτος. Ωστόσο, οι Σίντι και οι Ρομά δεν αναγνωρίστηκαν ως θύματα φυλετικής δίωξης.⁸¹

«Οι ίδιοι αξιωματικοί που είχαν υπηρετήσει το Τρίτο Ράιχ, συνέχιζαν να εργάζονται στην αστυνομία μετά την πτώση του Εθνικοσοσιαλισμού» λέει ο Rose. «Αυτοί ήταν που αποφάσισαν ότι οι Σίντι και οι Ρομά δεν δικαιούνταν

Ο Romani Rose, επικεφαλής του Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πολιτισμού των Γερμανών Σίντι και Ρομά και του Κεντρικού Συμβουλίου των Γερμανών Σίντι και Ρομά.

αποζημίωση, δικαιολογώντας έτσι τις δικές τους φρικαλεότητες».

Ωστόσο, ο Rose και άλλοι της γενιάς του ήταν αποφασισμένοι να τερματίσουν τις διακρίσεις και να εξασφαλίσουν την αναγνώριση της ναζιστικής γενοκτονίας των Σίντι και των Ρομά.

«Τη Μεγάλη Παρασκευή του 1980, 12 Σίντι ξεκίνησαν απεργία πείνας στο Νταχάου» θυμάται ο Rose, καθώς εξιστορεί τα ορόσημα της δεκαετούς προσπάθειας των Γερμανών Σίντι και Ρομά για τα πολιτικά τους δικαιώματα.⁸² «Ήταν μια πράξη θάρρους και δικαιοσύνης, ειδικά εφόσον ορισμένοι από τους απεργούς πείνας ήταν και οι ίδιοι επιζώντες».

Το 1982, η γερμανική κυβέρνηση αναγνώρισε επίσημα τη γενοκτονία των Σίντι και των Ρομά.⁸³

Σήμερα, η διεθνής και ευρωπαϊκή μνήμη⁸⁴ έχει ιδιαίτερη σημασία για τις κοινότητες, αλλά και για όλους τους ανθρώπους. Είναι μια προτροπή να μην ξεχνάμε, μια δέσμευση για ενότητα και μια υπόσχεση ότι δεν θα αφήσουμε ποτέ ξανά την ιστορία να επαναληφθεί.

Το Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πολιτισμού των Γερμανών Σίντι και Ρομά στη Χαϊδελβέργη, καθώς και οι εκθέσεις του, είναι το αποτέλεσμα ενός μακροχρόνιου αγώνα για αναγνώριση, μνήμη και ισότιμη συμμετοχή στον πολιτισμό.

Ο Romani Rose μιλά με υπερηφάνεια για το γεγονός ότι οι εκπαιδευόμενοι αστυνομικοί στη Γερμανία, επισκέπτονται πλέον το μουσείο στο πλαίσιο της υποχρεωτικής τους εκπαίδευσης.

Γιατί η Ιστορία δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μια συμβολική αναγνώριση – πρέπει να γίνει ορατή, να διδαχθεί,

να ενσωματωθεί στη δημόσια συνείδηση. Είναι ζωτικής σημασίας να λέμε την αλήθεια – εγκαίρα, με σαφήνεια και συνέπεια.

Μέσω της τεκμηρίωσης και της διδασκαλίας, αποκαλύπτονται τα γεγονότα της ιστορίας των Ρομά στην Ευρώπη: ο τρόμος και οι αδικίες που αντιμετώπισαν, οι αιώνες σκλαβιάς,⁸⁵ οι συνεχιζόμενες διώξεις και η γενοκτονία.

Και μαζί με αυτά, η δύναμη και η ανθεκτικότητα των κοινοτήτων. Η τέχνη τους ως μέσο αντίστασης. Ο πλούτος των ταυτοτήτων τους.

Ποικιλομορφία, ομορφιά και πλούτος

Οι τέχνες και οι πολιτισμικές παραδόσεις των Ρομά και των Travellers δεν βρίσκονται στο περιθώριο της ευρωπαϊκής ιστορίας – αντιθέτως, βρίσκονται στην καρδιά της. Οι ποικιλόμορφες ταυτότητές τους αποτυπώνονται στο ευρωπαϊκό πολιτισμικό ψηφιδωτό, ακόμη κι αν η συμβολή και η επιρροή τους συχνά παραγνωρίζονται.

Μεγάλα σύμβολα της ευρωπαϊκής τέχνης φέρουν επιρροές ή προέρχονται απευθείας από τους Ρομά. Το φλαμένκο είναι μια μορφή τέχνης που γεννήθηκε από την αντίσταση των Ρομά και αργότερα αναγνωρίστηκε ως ισπανική εθνική κληρονομιά.

Το ζωηρό ροντό της Έβδομης Συμφωνίας του Μπετόβεν, πολλά μέρη των μουσικών έργων των Λιστ, Μπραμς, Σαρασάτε, Ντβόρζακ, Ραβέλ (και πολλών άλλων) είναι εμπνευσμένα ή περιέχουν μουσικές παραδόσεις των Ρομά. Και η λίστα είναι μεγάλη.

Ο Michael Collins κλειδώνει ένα παραδοσιακό τροχόσπιτο στον καταυλισμό Avila Park στο Δουβλίνο. Το ξύλινο τροχόσπιτο κατασκευάστηκε από τον θείο του, James Collins, και σήμερα χρησιμοποιείται για να ταξιδεύουν στην Ιρλανδία και να μοιράζονται την ιστορία του.

Στο Δουβλίνο, μου λένε ότι πολλοί Ιρλανδοί Travellers εξακολουθούν να δίνουν μία ακόμα μάχη – παρ’ όλο που το 2017 αναγνωρίστηκαν επίσημα ως αυτόχθονη εθνοτική μειονότητα, συχνά αντιμετωπίζουν την περιφρόνηση της γλώσσας τους, των τεχνών τους αλλά και του πυλώνα της νομαδικής τους κουλτούρας που είναι η αιωνόβια παράδοση της εκτροφής αλόγων.⁸⁶

«Οι Ρομά έφτασαν στην Ευρώπη πριν από χίλια χρόνια» λέει η θεωρητικός τέχνης, Timea Junghaus. «Και μέσα από μια βίαιη ιστορία, ακόμη και μέσα από τη σκλαβιά και τη γενοκτονία, καταφέραμε να διατηρήσουμε την κληρονομιά, τον πολιτισμό και τη γλώσσα μας.»

«Είναι μια κουλτούρα ανθεκτικότητας» προσθέτει. «Μια κουλτούρα που διατηρείται ζωντανή από τις δυναμικές φωνές των Ρομά γυναικών, οι οποίες μεταδίδουν τις ιστορίες

των προγόνων μας από γενιά σε γενιά και γαλουχούν τις οικογένειές τους με μνήμη και υπερηφάνεια».

Καλλιτέχνες όπως η Papusza και η Ceija Stojka έδωσαν φωνή στην αξιοπρέπεια και την ανθρωπιά των γυναικών Ρομά και μίλησαν ανοιχτά κατά της λογοκρισίας, της καταπίεσης και της βίας εντός και εκτός των κοινοτήτων τους.⁸⁷

Η Junghaus είναι επιμελήτρια σύγχρονης τέχνης και διευθύντρια του European Roma Institute for Arts and Culture (ERAC), μιας κοινής πρωτοβουλίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, του Open Society Foundations και της Roma Leaders’ initiative – the Alliance for the European Roma Institute

for Arts and Culture, που ξεκίνησε το 2017. Το ERAC προωθεί τον πολιτισμό των Ρομά σε όλη την Ευρώπη, μνεί το κοινό στις τέχνες των Ρομά και καταπολεμά τον αντιτισιγγανισμό.⁸⁸

Δύο αγόρια οδηγούν μια αυτοσχέδια άμαξα στο Λίμερικ της Ιρλανδίας.

Η Junghaus μιλά με θαυμασμό για τη νέα γενιά Ρομά καλλιτεχνών και την παρουσία τους, από πρωταγωνιστικούς ρόλους σε παραγωγές του Netflix μέχρι τη δημιουργία χειροποίητων κοσμημάτων.

Στον τομέα των οπτικών τεχνών, οι Ρομά εκθέτουν σε μεγάλα ιδρύματα και μπιενάλε, συχνά κερδίζοντας καλλιτεχνικά residencies. Στον κινηματογράφο, οι σκηνοθέτες Ρομά κερδίζουν έδαφος, ειδικά στον τομέα των ντοκιμαντέρ και στις ταινίες μικρού μήκους που μιλούν για πανανθρώπινες αξίες.

Η λογοτεχνία των Ρομά εισέρχεται σε μια νέα εποχή. Οι Ρομά συγγραφείς διεκδικούν τη θέση τους στον παγκόσμιο λογοτεχνικό χώρο.

«Και στη μουσική, από το φλαμένκο έως την κλασική μουσική, η παράδοση συνεχίζεται με απaráμιλλη δεξιοτεχνία και ζωντάνια» προσθέτει η Junghaus.

Αλλά πάνω απ' όλα, οι Ρομά και οι Traveller καλλιτέχνες αμφισβητούν δεκαετίες διαστρέβλωσης της εικόνας τους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στις πολιτιστικές

βιομηχανίες. Δημιουργούν μια νέα γλώσσα – μια γλώσσα υπερηφάνειας, απελευθέρωσης, αυτοδιάθεσης και δημιουργικότητας. Μέχρι εδώ, φτάνει!: Opre Roma!

«Οι Ρομά είναι μόνιμα παγιδευμένοι σε απεικονίσεις καρικατούρες» λέει η Junghaus, αναφερόμενη σε γνωστές ταινίες της ανατολικής Ευρώπης που γελοιοποιούν τους Ρομά. «Αυτό είναι οπτική βία».

Και αυτό δεν περιορίζεται μόνο σε μία περιοχή της Ευρώπης.

«Σατιρίζουν τους Ρομά και μας παρουσιάζουν μόνο ως παραβάτες και απόκληρους» λέει ο πρώην Ισπανός βουλευτής, Ismael Cortés Gómez, ο οποίος έχει αφιερώσει το έργο του ως μέλος του διοικητικού συμβουλίου του ERIAC στην καταπολέμηση αυτών των στερεοτύπων και στην προώθηση της κουλτούρας των Ρομά.

Ωστόσο, τόσο ο ίδιος όσο και η Junghaus επισημαίνουν και μια άλλη, λιγότερο ορατή αδικία: την άρνηση του δικαιώματος των κοινοτήτων Ρομά να έχουν πρόσβαση στην πολιτιστική τους κληρονομιά.

Θάνατος - Τρένο με Ρομά προς το Άουσβιτς-Μπίρκεναου (1992). Πίνακας της Cejka Stojka (1933-2013), Ρομά καλλιτέχνηδας που επέζησε του Ολοκαυτώματος. Η Stojka έζησε σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και αγωνίστηκε ενάντια στην άρνηση, τη λήθη και τον αντισημιτισμό στην Ευρώπη. Έργο τέχνης από τη συλλογή του Μουσείου Ρομά Πολιτισμού, Brno.

«Περισσότερα από 30.000 έργα τέχνης των Ρομά βρίσκονται σε κρατικές συλλογές» αναφέρει η Junghaus. «Αλλά οι Ρομά δεν έχουν πρόσβαση σε αυτά».

«Πάνω από 2 εκατομμύρια φωτογραφίες των προγόνων μας φυλάσσονται σε εθνογραφικά μουσεία και αρχεία» προσθέτει η Junghaus. «Όμως, δεν αναγράφονται πουθενά τα ονόματα των Ρομά. Φέρουν τα ονόματα των συλλεκτών και των ανθρωπολόγων».

Η διεκδίκηση δικαιοσύνης και ισότητας από τις κοινότητες των Ρομά ξεκίνησε το 1971, στο Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο των Ρομά στο Λονδίνο, με ένα βροντερό και αποφασιστικό: «Μέχρι εδώ!»⁸⁹

Η σημαία, ο ύμνος και το σύνθημα που επέλεξαν, «Oppe Roma!» – «Σηκωθείτε, Ρομά!» – έμελλε να γίνουν τα σύμβολα του αγώνα για την αναγνώρισή τους ως πολιτικών υποκειμένων της Ιστορίας.

Αποφάσισαν να ανακτήσουν τον λόγο για τον εαυτό τους και να επαναπροσδιορίσουν το πώς θα τους έβλεπαν οι άλλοι.

Δεν θα ήταν πλέον υποκείμενα της αφήγησης κάποιων άλλων. Δεν θα ήταν πλέον αδύναμοι λόγω της απάνθρωπης

απεικόνισής τους.

Θα έλεγαν τη δική τους ιστορία – με σαφήνεια και αξιοπρέπεια.

Σουκαριπέ, η ομορφιά της ψυχής

«Ας δούμε μια τελείως διαφορετική αναπαράσταση των Ρομά» λέει η Junghaus, αναφερόμενη στο έργο ενός σύγχρονου Ρομά φωτογράφου.

Οι φωτογραφίες αποτυπώνουν στιγμές εορτασμού, διαμαρτυρίας, καθώς και καλλιτέχνες Ρομά και Σίντι ενώ παραλαμβάνουν βραβεία ή ανεβαίνουν στη σκηνή υπό τις επευφημίες του κοινού.

Σε αυτές τις φωτογραφίες, εμφανίζονται όπως είναι: ταλαντούχες και ταλαντούχοι, με αυτοπεποίθηση και όραμα – αγκαλιάζουν την ταυτότητά τους και ανοίγουν νέους δρόμους. Καθώς μελετώ τις φωτογραφίες, σκέφτομαι τις νέες γυναίκες και τους νέους άνδρες Ρομά και Traveller που μοιράζονται τον πόνο μιας παιδικής ηλικίας στερημένης από

Περπατώντας στο Στρασβούργο με τη σημαία των Ρομά στις 8 Απριλίου 2025 για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Ρομά.

πρότυπα από τις κοινότητές τους.

«Καθώς μεγάλωνα, δεν έβλεπα καμία που να μου μοιάζει να διαδραματίζει έναν θετικό ρόλο. Αυτή η απουσία είναι πολύ επιζήμια» λέει η ηθοποιός, σκηνοθέτιδα και ARTivist, Alina Šerban, αναπολώντας τη δική της παιδική ηλικία στη Ρουμανία.

«Η εκπροσώπηση είναι δύναμη. Θέλω τα κορίτσια Ρομά να πιστέψουν ότι η ταυτότητά τους είναι πηγή δύναμης, όχι ντροπής» προσθέτει.

Ο Σπύρος, ένας 25χρονος Ρομά από την Ελλάδα, μιλάει για μια τραγουδίστρια που θαύμαζε και η οποία αποκάλυψε ότι είναι Ρομά, για να δεχτεί αμέσως πιέσεις από τη δισκογραφική της εταιρεία να ανακαλέσει. Όπως πολλοί και πολλές από τη γενιά του, λαχταρούσε να δει ανθρώπους από την κοινότητά του όχι μόνο να πετυχαίνουν, αλλά και να το κάνουν με υπερηφάνεια για τις ρίζες τους.

Ο Σπύρος είναι ένας από τους έξι νέους Ρομά που βρίσκονται στο επίκεντρο μιας εκστρατείας ευαισθητοποίησης, η οποία μεταδόθηκε στα ελληνικά τηλεοπτικά δίκτυα και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Το σύνθημα της καμπάνιας ήταν μία λέξη: «Σουκαρίπε».⁹⁰

«Σημαίνει "ομορφιά της ψυχής"» λέει περήφανα ο Σπύρος. «Προέρχεται από τη γλώσσα μας, τη ρομανί».

Αμαζόνες και μαχήτριες

Η Hilja Grönfors μόλις έκανε μια sold-out συναυλία στο Μέγαρο Μουσικής του Ελσίνκι, τιμώντας τη μουσική κληρονομιά των Ρομά. Αυτή η κληρονομιά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής της.

«Ήταν μια μοναδική στιγμή» λέει συγκινημένη η μουσικός, επίτιμη διδάκτωρ του University of the Arts Helsinki και μέλος της Φινλανδικής Ακαδημίας. «Ζούμε στη Φινλανδία εδώ και αιώνες, αλλά πολλοί άνθρωποι δεν έχουν ακούσει ποτέ τη μουσική μας. Και ακόμη λιγότεροι γνωρίζουν τη γλώσσα μας. Ελπίζω ότι η μουσική μπορεί να ανοίξει τις καρδιές».

Τραγουδά μια μαγευτική μελωδία, α καπέλα. Στη συνέχεια εξηγεί το νόημα αυτών των στίχων.

«Στην κουλτούρα μας, αυτό που έχει σημασία είναι η συνύπαρξη. Να κοιτάζουμε ο ένας τον άλλον στα μάτια. Έτσι ξεκινά η αλλαγή. Τα τραγούδια μας προειδοποιούν, διδάσκουν, ενδυναμώνουν. Όταν τραγουδάω, μοιράζομαι ιστορίες από την παιδική μου ηλικία μεταδίδοντας τις αξίες μας».

Η Hilja και η αδελφή της η Helena, η οποία είναι δασκάλα και καλλιτέχνης χειροποίητων υφαντών, συνεργάζονται με το Φινλανδικό Μουσείο Πολιτισμού των Ρομά⁹¹, όπου διατηρούν παραδοσιακά χειροτεχνήματα, διοργανώνουν εργαστήρια και διδάσκουν τη γλώσσα των Ρομά.

Η διδασκαλία της γλώσσας των Ρομά, όπως και η διατήρηση και η προώθηση της τέχνης και του πολιτισμού των Ρομά και των Traveller, είναι μια πράξη αντίστασης. Ενάντια στη διαστρέβλωση. Ενάντια στην εξάλειψη. Ενάντια στη σιωπή.

«Το να είσαι ARTivist σημαίνει να χρησιμοποιείς τη δημιουργικότητα και την εμπειρία της ζωής σου για να αμφισβητείς την αδικία και να δίνεις ορατότητα σε όσες και όσους έχουν περιθωριοποιηθεί. Δεν επέλεξα την τέχνη ως πολυτέλεια. Την επέλεξα επειδή δεν είχα άλλον τρόπο να επιβιώσω, να μιλήσω, να γίνω ορατή» λέει η Šerban.

Η Hilja και η Helena Grönfors από τη Φινλανδία. Η Hilja είναι μουσικός. Της απονεμήθηκε τιμητικός διδακτορικός τίτλος από το University of the Arts, Ελσίνκι, και είναι μέλος της Φινλανδικής Ακαδημίας. Η Helena είναι δασκάλα και καλλιτέχνιδα που δουλεύει με παραδοσιακά υφάσματα.

Σε όλες τις χώρες που επισκέφτηκα, είδα τις γυναίκες να είναι θεματοφύλακες της μνήμης και καταλύτες της αλλαγής.

Οι γυναίκες καλλιτέχνιδες Ρομά – ποιήτριες, συγγραφείς, σκηνοθέτιδες, μουσικοί – είναι αφοσιωμένες σε αυτή την αλλαγή. Μέσα από το έργο τους, γεφυρώνουν τις γενιές, σπάνε τη σιωπή και αφηγούνται ιστορίες με απράνταχτες αλήθειες.

«Το να λες την αλήθεια μέσω του κινηματογράφου, του θεάτρου και της αφήγησης, είναι μια πράξη αντίστασης. Χωρίς μνήμη, δεν μπορεί να υπάρξει δικαιοσύνη» συνεχίζει η Şerban.

«Είμαστε Αμαζόνες και μαχήτριες. Είμαστε μια αντικουλτούρα σε κάθε μορφή ρατσισμού» προσθέτει η Junghaus.

Είναι 8 Απριλίου. Η Διεθνής Ημέρα των Ρομά.

Στο Στρασβούργο, στη Γαλλία, μαζευόμαστε με νέους Ρομά και Travellers από όλη την Ευρώπη και ρίχνουμε κόκκινα γαρίφαλα στο ποτάμι – σύμβολα μνήμης, ελπίδας, αλληλεγγύης.

Μέσα μου κουβαλάω τα λόγια μιας Ρομά γυναίκας:

«Ο αγώνας μας είναι να δείξουμε στον κόσμο ότι οι Ρομά είναι γεμάτοι υπερηφάνεια και αξιοπρέπεια. Στον σεβασμό, υπάρχει φωνή – πολλές φωνές, ποτέ σιωπή».

Κόκκινα γαρίφαλα στο ποτάμι κοντά στο κτίριο του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Στρασβούργο, για την Παγκόσμια Ημέρα Ρομά 2025.

ΚΑΝΟΥΜΕ ΑΡΚΕΤΑ ΓΙΑ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΟΥΜΕ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;

Ο μηχανισμός που προορίζεται να προστατεύει

Μέσα από αυτές τις σελίδες, διανύσαμε μαζί μια μακρά διαδρομή.

Σε αυτή τη διαδρομή, γυναίκες και κορίτσια Ρομά και Traveller, άνθρωποι που φέρνουν την αλλαγή, μας πρόσφεραν γενναιόδωρα τις ιστορίες τους – ιστορίες αντίστασης, ελπίδας και επιτυχίας.

Αλλά τι κάνουμε εμείς – ως θεσμοί, ως κοινωνίες;

Γιατί, όπως οι πολιτικές και τα προστατευτικά μέτρα αφήνουν τα ίχνη τους, το ίδιο κάνουν και η αδιαφορία και η αδράνεια. Όλα εγγράφονται στα ανθρώπινα σώματα και στις ψυχές – σε όλους εμάς που μοιραζόμαστε αυτόν τον κόσμο.

Κανείς δεν μπορεί να πει ότι δεν γνώριζε. Τα διαθέσιμα στοιχεία, όσο αποσπασματικά κι αν είναι, είναι καταδικαστικά. Γνωρίζουμε την αλήθεια: στη ρίζα των ανισοτήτων και των κακοποιητικών συμπεριφορών βρίσκονται ο ρατσισμός, οι διακρίσεις και η έλλειψη δικαιοσύνης.

Δομές εξουσίας που μεροληπτούν, συνεχής αποκλεισμός των κοινοτήτων και ακραίες στέρησεις.

Τίποτα από αυτά δεν υποχωρεί μόνο με καλές προθέσεις ή με υποσχέσεις που μένουν στο χαρτί.

Ο μηχανισμός προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαρτίζεται από ένα σύνθετο πλέγμα θεσμών, νόμων, συνεργασιών και μηχανισμών που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Ας εξετάσουμε κάποιους από αυτούς, με την πεποίθηση ότι εξελίσσονται και ότι μπορούν να βελτιωθούν.

Ευρωπαϊκά πλαίσια προστασίας

Πριν από χρόνια, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέλαβαν σοβαρές δεσμεύσεις για τη βελτίωση της ζωής των Ρομά και των Travellers σε όλα τα κράτη-μέλη τους.⁹²

Θέσπισαν πρότυπα, ξεκίνησαν καινοτόμες πρωτοβουλίες και ένωσαν τις δυνάμεις τους⁹³ – παράλληλα με την παροχή χρηματοδότησης – προκειμένου να επιταχύνουν τη δράση της Ευρώπης για την προστασία και την προώθηση των δικαιωμάτων των Ρομά και των Travellers.

Υπάρχουν επιτεύγματα που πρέπει να διαδοθούν και να αναπαραχθούν ευρύτερα.

Ωστόσο, το χάσμα μεταξύ των στόχων και της πραγματικότητας παραμένει τεράστιο. Πολύ συχνά, η πρόοδος είναι περιορισμένη και άنيση, και σε ορισμένες χώρες η γεφύρωση αυτού του χάσματος καθίσταται πιο επείγουσα από ποτέ.

Είναι καιρός να αντιμετωπίσουμε αυτή την πραγματικότητα και να προχωρήσουμε πέρα από τις βραχυπρόθεσμες παρεμβάσεις, την περιορισμένη (και συχνά απρόσιτη) χρηματοδότηση, τους αδύναμους εθνικούς φορείς και τις συμβολικές πρωτοβουλίες.

Για να επιτευχθεί πραγματική αλλαγή, απαιτούνται μερικά απαραίτητα συστατικά. Σαφείς προτεραιότητες, σταθερή και στρατηγική χρηματοδότηση που να ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες, μια ολιστική προσέγγιση και ισχυρή εποπτεία σε συνδυασμό με λογοδοσία. Να συνεργαστούμε με τους Ρομά και τους Travellers, καταγγέλλοντας τις

προκαταλήψεις και δουλεύοντας από κοινού για την πρόοδο.

Το όραμα και η πολιτική βούληση είναι απολύτως απαραίτητα – να φέρουμε τις ιδέες από το χαρτί στην πράξη και να επιμείνουμε με συνέπεια και σταδιακές αλλαγές.

Από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, τους αρχηγούς κυβερνήσεων έως τις τοπικές αρχές, τους χρηματοδοτικούς φορείς και όσους έχουν τη δύναμη να προσφέρουν υποστήριξη, αυτή η δέσμευση πρέπει να είναι ακλόνητη. Και η αλληλεγγύη είναι ζωτικής σημασίας.

Συνδέοντας τα σημεία

Όταν όλα τα κομμάτια ταιριάζουν, προκύπτει η πλήρης εικόνα: ένα όραμα βιώσιμης αλλαγής.

Ο ζωτικός δεσμός μεταξύ αναγκών, πολιτικής και χρηματοδότησης πρέπει να μεταφραστεί σε συνεκτική δράση με την καθοδήγηση της κοινότητας. Η καθοδήγηση της κοινότητας θα εξασφαλίσει τον ουσιαστικό αντίκτυπο και τον σεβασμό, και πρέπει να διαρκέσει για όσο χρειάζεται.

«Για να αντιμετωπίσουμε ουσιαστικά τις περίπλοκες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες των Ρομά, πρέπει να υιοθετήσουμε μια πιο φιλόδοξη, ευρωπαϊκή προοπτική – μια προοπτική που αναγνωρίζει την κλίμακα των προβλημάτων και είναι έτοιμη να τα αντιμετωπίσει με επενδύσεις εξίσου μεγάλης κλίμακας. Οι μικρές, αποσπασματικές προσπάθειες δεν αρκούν» λέει η Belén Sánchez-Rubio, επικεφαλής του Διεθνούς Τμήματος της Fundación Secretariado Gitano που συμμετέχει στο European Network on Roma Equality under EU Funds.⁹⁴

Η σωστή προσέγγιση είναι ολιστική, ολοκληρωμένη, επικεντρωμένη στην κοινότητα και μακροπρόθεσμη. Ξεκινώντας με την αναγνώριση του ρατσισμού που εξακολουθεί να διαποτίζει τις κοινωνίες και τους θεσμούς μας, και τη δέσμευση να χρησιμοποιήσουμε όλα τα εργαλεία και τους μηχανισμούς για την εξάλειψη των διακρίσεων όπου κι αν εντοπίζονται.

Μια προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη τις γυναίκες και τα κορίτσια Ρομά και Traveller – όχι ως δευτερεύουσα σκέψη, αλλά ως κομμάτι του αρχικού σχεδίου στο οποίο πρέπει να αποτελούν βασικά μέρη. Μια προσέγγιση που εξετάζει πώς λειτουργούν πραγματικά τα μέτρα για τις γυναίκες και τα κορίτσια, και πώς να αποφευχθούν τυχόν επιβλαβείς επιπτώσεις.

Θέτοντας τα όρια για το παρόν και το μέλλον

Για να παραχθούν αποτελέσματα, οι πολιτικές πρέπει επίσης να χρησιμεύουν ως σημεία αναφοράς για την πρόοδο και τη

λογοδοσία, με την πλήρη αξιοποίηση όλων των μηχανισμών επιβολής, συμπεριλαμβανομένης της ισχυρής διαδικασίας επί παραβάσει του δικαίου της ΕΕ..

Πρέπει να τεθούν κόκκινες γραμμές – σαφή όρια που οι ευρωπαϊκοί θεσμοί δεν θα επιτρέψουν στα κράτη μέλη να υπερβούν, στέλνοντας ένα σαφές μήνυμα ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ρομά και των Travellers δεν είναι διαπραγματεύσιμα.

Κοιτώντας προς το μέλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ρομά και των Travellers δεν πρέπει να παραμεληθούν κατά τον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και τη χρηματοδότηση όλων των τομεακών πολιτικών. Τα στοχευμένα μέτρα, δηλαδή, για τους Ρομά και τους Travellers πρέπει να ενταχθούν σε ευρύτερα πλαίσια – είτε πρόκειται για την αντιμετώπιση του προβλήματος της προσιτής στέγασης, της παιδικής φτώχειας, της εκπαίδευσης είτε για την προώθηση της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης, της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας. Η συμπερίληψη σε αυτά τα ευρύτερα πλαίσια δεν πρέπει ποτέ όμως να σημαίνει εξάλειψη ή υποβάθμιση των αναγκών των πιο ευάλωτων ομάδων. Αντίθετα, πρέπει να δημιουργήσει ένα συνεκτικό σύστημα προστασίας που δεν θα αφήνει κανέναν και καμία απ' έξω.

Αλλά η συμπερίληψη μόνο στα χαρτιά δεν αρκεί. Δεν θα λειτουργήσει αν δεν δοθούν τα κατάλληλα χρήματα, με τον σωστό τρόπο, εκεί που πραγματικά έχει σημασία.

Κατοικία στον καταυλισμό Τσαΐρια, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Αυτό που αρνούμαστε να δούμε

Οι επενδύσεις πρέπει να φτάσουν και σε έναν άλλο κρίσιμο τομέα: τον ρατσισμό που είναι ενσωματωμένος στους κρατικούς θεσμούς. Τα σχολεία, το σύστημα υγείας και άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Την αστυνομία και τα δικαστήρια. Τα κέντρα εξουσίας. Δεν πρόκειται για ένα άτομο ή για ένα γραφείο. Πρόκειται για συστήματα που έχουν δημιουργηθεί με τρόπο που αποκλείει εξ ορισμού τους Ρομά και τους Travellers – μέσω ιστορικής ανισότητας, ριζωμένων προκαταλήψεων και αποφάσεων που τους αγνοούν.

Αν θέλουμε σοβαρά να προωθήσουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ρομά και των Travellers, πρέπει να αντιμετωπίσουμε τον ρατσισμό εκεί που είναι πιο βαθιά ριζωμένος.

«Ο αντιτσιγγανισμός είναι ίσως το μεγαλύτερο εμπόδιο στη συμπερίληψη των Ρομά» λέει η Sheena Keller, ειδική σε θέματα κοινωνικής συμπερίληψης, υπερασπίστρια των δικαιωμάτων των Ρομά και υπεύθυνη επιχορηγήσεων στο EEA and Norway Grants.

«Η χρηματοδότηση και οι εθνικές στρατηγικές έχουν αργήσει να ασχοληθούν με αυτό το θέμα – και η αλήθεια είναι ότι χρειάζεται κάτι περισσότερο από χρήματα. Τα υπουργεία χρειάζονται στήριξη, τεχνογνωσία και καθοδήγηση ώστε να διαμορφώσουν πολιτικές που θα είναι ταυτόχρονα αποτελεσματικές και θα σέβονται τις κοινότητες. Πρέπει, επίσης, να συνεργάζονται με τους Ρομά με τρόπους που έχουν πραγματικό νόημα».

Απαιτείται συντονισμένη δράση από πολλές κατευθύνσεις:

να συνδυάζεται, για παράδειγμα, η ενεργή παρέμβαση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων με τη δυναμική αντίδραση για λογοδοσία και αποκατάσταση σε περιπτώσεις παραβιάσεων.

Ωστόσο, η υποστήριξη συχνά απουσιάζει ή αποσύρεται ακριβώς από εκεί όπου μπορεί να έχει αποφασιστικό αντίκτυπο – με το strategic litigation να αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα.

(Με τον όρο «strategic litigation» περιγράφουμε το φαινόμενο των αγωγών και των δικαστικών υποθέσεων που κινεί η κοινωνία των πολιτών και ΜΚΟ με σκοπό την προώθηση νομικών, πολιτικών ή κοινωνικών αλλαγών.)

Όταν το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εξέδωσε την απόφασή του στην υπόθεση της Elmaszona από τη Βόρεια Μακεδονία – μια υπόθεση που συζητήσαμε νωρίτερα – κατέφερε ένα πλήγμα στον σχολικό διαχωρισμό και υποχρέωσε τις εθνικές αρχές και άλλους φορείς να αναλάβουν δράση.

Ωστόσο, παρά μία σειρά τέτοιων αποφάσεων του Δικαστηρίου⁹⁵, η πραγματικότητα είναι ότι για πολλές κοινότητες Ρομά και Traveller, τέτοιες δικαστικές νίκες – που έχουν αντίκτυπο πολύ πέρα από την αίθουσα του δικαστηρίου – παραμένουν σπάνιες.

Γιατί συμβαίνει αυτό;

Οι λόγοι είναι πολλοί, ανάμεσά τους και η απροθυμία των οργανισμών χρηματοδότησης να επενδύσουν στο strategic litigation, καθώς αυτό μπορεί να τους φέρει στη θέση του να χρηματοδοτούν οργανισμούς που ενδέχεται να στραφούν νομικά εναντίον των δικών τους χρηματοδοτών.

Αλλά πώς μπορούν οι οργανώσεις για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να προσφύγουν στα δικαστήρια αν δεν υπάρχει χρηματοδότηση για να πληρώσουν έναν δικηγόρο ή ακόμα και τα έξοδα του γραφείου τους;

Ορισμένες οργανώσεις, από ανάγκη, στράφηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες για υποστήριξη – και την έλαβαν, έως ότου η τρέχουσα κυβέρνηση έκοψε τη χρηματοδότηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Αυτό προκάλεσε γρήγορα ένα ντόμινο, διευρύνοντας το χάσμα και αναγκάζοντας πολλούς να κλείσουν τις πόρτες τους ή να εργαστούν απλήρωτοι.

Και ενώ άλλες δομές χρηματοδότησης θα έπρεπε να αναλάβουν δράση για να καλύψουν το κενό, ορισμένες μειώνουν τα κονδύλιά τους ή αποσύρονται εντελώς, ακριβώς τη στιγμή που χρειάζονται περισσότερο.⁹⁶

Κεντρικές κυβερνήσεις – πρωταγωνιστές στα λόγια, όχι πάντα στην πράξη

Στην πραγματικότητα, οι κοινότητες των Ρομά και των Travellers σπάνια αντιμετωπίζονται ως πολιτική προτεραιότητα. Παρά τις διακηρύξεις για εθνικές στρατηγικές συμπερίληψης, πολλές από αυτές κινδυνεύουν να μείνουν κενές υποσχέσεις, καθώς δεν συνοδεύονται από την κατάλληλη εφαρμογή, παρακολούθηση, χρηματοδότηση και λογοδοσία.

Η ΕΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές, τεχνογνωσία και χρηματοδότηση. Ωστόσο, είναι τα κράτη-μέλη και οι κεντρικές τους κυβερνήσεις που φέρουν την κύρια ευθύνη για τις αποφάσεις, τη διαχείριση των πόρων, τον συντονισμό των μέτρων και την αποτελεσματική εφαρμογή τους.

«Η ΕΕ έχει δημιουργήσει στοχευμένες πηγές χρηματοδότησης, αλλά το πώς και το αν θα αξιοποιηθούν αυτοί οι πόροι, παραμένει στη διακριτική ευχέρεια της κάθε εθνικής κυβέρνησης» εξηγεί η Belén Sánchez-Rubio.

Ο χρόνος είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας. «Η αλλαγή νοοτροπίας, η οικοδόμηση εμπιστοσύνης και η δημιουργία πραγματικών ευκαιριών, απαιτούν χρόνο. Ωστόσο, τα κεφάλαια συχνά διατίθενται για βραχύτερες περιόδους, ακόμη και στο πλαίσιο μακροπρόθεσμων προϋπολογισμών» προσθέτει.

«Αυτό διαταράσσει τις διαδικασίες που απαιτούν συνέχεια. Αν έχετε ξεκινήσει ένα πρόγραμμα διδασκαλίας για παιδιά ώστε να καλύψουν κάποια κενά, και η χρηματοδότηση σταματήσει στη μέση, αυτή η υποστήριξη εξαφανίζεται – και μαζί της εξαφανίζεται και η πρόοδος των παιδιών».

Πολύ συχνά, οι αρμόδιοι αγνοούν τον πραγματικό αντίκτυπο τέτοιων αναταραχών – ίσως επειδή ποτέ δεν επισκέφθηκαν έναν καταυλισμό ή ποτέ δεν κάθισαν στο τραπέζι μιας οικογένειας Ρομά, ή επειδή οι κοινότητες των Ρομά και των Travellers δεν συμπεριλήφθηκαν κατά τη λήψη επίσημων αποφάσεων.

Όμως, η αλλαγή, έχω μάθει, συχνά πυροδοτείται από την εγγύτητα. Όταν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής έρχονται αντιμέτωποι με την πραγματικότητα, τότε κάτι μπορεί να αλλάξει..

Η αλλαγή συνήθως έρχεται σε τοπικό επίπεδο – και η αδράνεια δεν είναι επιλογή

Μετά από δεκαετίες εργασίας στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ένα πράγμα μου έχει καταστεί σαφές: η πραγματική πρόοδος συχνά ξεκινά – ή τελειώνει – από έναν ή μία δήμαρχο.

Οι τοπικές αρχές κατανοούν τη δομή των κοινοτήτων τους – τις σχέσεις και τις ανάγκες που σπάνια αποτυπώνονται

στις εκθέσεις. Κατέχουν τα κλειδιά της πρόσβασης, της οικειότητας και της εμπιστοσύνης – ζωτικά εργαλεία για την αντιμετώπιση των πραγματικών αναγκών με αξιοπρέπεια και ακρίβεια. Αυτοί είναι οι άνθρωποι που γνωρίζουν τις κοινότητές τους καλύτερα.

Ωστόσο, όταν πρόκειται για τις τοπικές αρχές, το σκάνδαλο συχνά δεν είναι η έλλειψη χρημάτων, αλλά η αποτυχία να τα χρησιμοποιήσουν σωστά.

Υπάρχουν ακόμα και περιπτώσεις όπου οι τοπικές αρχές έχουν επιστρέψει αχρησιμοποίητα κονδύλια – όχι επειδή οι ανάγκες καλύφθηκαν, αλλά επειδή τα χρήματα δεν επενδύθηκαν ποτέ. Εξαιτίας της έλλειψης βούλησης, εξαιτίας της έλλειψης ειδικών με γνώση στο αντικείμενο, από φόβο για την αντίδραση των ψηφοφόρων ή και λόγω ρατσισμού.

Ορισμένοι χρηματοδοτικοί φορείς αναπτύσσουν τώρα στρατηγικές ώστε να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των τοπικών αρχών και την πρόσβασή τους στη χρηματοδότηση. Παρέχουν ευνοϊκότερες συνθήκες συγχρηματοδότησης καθώς και τεχνική βοήθεια κατά την υποβολή των αιτήσεων χρηματοδότησης αλλά και κατά την υλοποίηση των έργων.

Στην πράξη, η διαδικασία είναι συχνά δύσκολη.

«Έχω δει εξαιρετικά έργα να μην μπορούν να προχωρήσουν απλώς και μόνο επειδή καμία τοπική αρχή δεν ήταν διατεθειμένη να συνεργαστεί» λέει η Keller. «Ορισμένοι δήμαρχοι αποφεύγουν συνειδητά οποιαδήποτε σχέση με πρωτοβουλίες υπέρ των Ρομά λόγω του στίγματος».

Θετικά αποτελέσματα, όμως, γίνονται ορατά εκεί όπου το τοπικό έργο, που αντέχει πέρα από τις εναλλαγές διοικήσεων, υπερβαίνει τις προσωπικές ατζέντες και ενσωματώνει τη συμπερίληψη στις δημόσιες πολιτικές – ανεξαρτήτως προσώπων και προσωπικών πεποιθήσεων.

Η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από την κεντρική κυβέρνηση στην τοπική αυτοδιοίκηση συνοδεύεται, επίσης, από μια σειρά προκλήσεων: υποχρεώσεις χωρίς την ικανότητα να συγκεντρωθούν επαρκή κεφάλαια ή να αποκτηθεί τεχνογνωσία, κενά στη συνεργασία και τον συντονισμό, καθώς και διαιρεμένες, ασαφείς αρμοδιότητες που τελικά εμποδίζουν την πρόοδο – και πάλι, με ελάχιστη λογοδοσία.

Πρωτοβουλίες όπως αυτή που ξεκίνησε ο Δήμος Χαλανδρίου στην Ελλάδα, για να εξασφαλίσει ότι οι οικογένειες Ρομά θα μπορούσαν να μετεγκατασταθούν υπό καλύτερες συνθήκες⁹⁷ – την οποία ανέφερα στο πρώτο κεφάλαιο – δείχνουν τα μειονεκτήματά του να εγκαταλείπονται οι τοπικές αρχές χωρίς επαρκείς πόρους για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες.

Οι κεντρικές κυβερνήσεις πρέπει να παρέμβουν, τηρώντας τη δέσμευση του κράτους να προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η αποκέντρωση πρέπει να έχει ως στόχο την εξασφάλιση των καλύτερων δυνατών λύσεων, προσαρμοσμένων στο τοπικό πλαίσιο – και όχι να αποτελεί δικαιολογία για την αποφυγή ευθυνών..

*Η Vaska Bajramovska-Mustafa, αναπληρώτρια
Συνήγορος του Πολίτη, Βόρεια Μακεδονία.*

Οι εθνικοί σύμμαχοι που δίνουν το «παρών»

Σε εθνικό επίπεδο, οι εθνικοί φορείς για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας αποτελούν σημαντικούς θεσμικούς συμμάχους των Ρομά και των Travellers. Μπορούν να χειριστούν ατομικές υποθέσεις, να συνεισφέρουν σε εθνικές στρατηγικές και σχέδια δράσης, να καταγράψουν κενά στην προστασία και να διατυπώσουν συστάσεις για το μέλλον, προσφέροντας συχνά φρέσκες προσεγγίσεις και ανοίγοντας νέους δρόμους.

Ίσως θυμάστε ότι στη Φινλανδία ο Συνήγορος κατά των Διακρίσεων υποστήριξε δύο νεαρές Ρομά κομμώτριες που απολύθηκαν από τη δουλειά τους επειδή φορούσαν παραδοσιακή ενδυμασία – μια υπόθεση που έθεσε ένα σημαντικό δεδικασμένο.

Στην Ιρλανδία, μετά από καταγγελία ομάδων για τα δικαιώματα των Travellers, ο Συνήγορος του Παιδιού ξεκίνησε έρευνα σχετικά με τις άθλιες συνθήκες στον καταυλισμό Spring Lane.⁹⁸ Η έρευνα αποκάλυψε σοβαρούς κινδύνους για την υγεία και την ασφάλεια των παιδιών. Ως απάντηση, το 2024, ανακοινώθηκε επένδυση 17,9 εκατομμυρίων ευρώ για την πλήρη αναβάθμιση του χώρου – μια πολλά υποσχόμενη συνεργασία μεταξύ των τοπικών αρχών, ανεξάρτητων φορέων και της ίδιας της κοινότητας.

Στη Βόρεια Μακεδονία, ο Συνήγορος του Πολίτη και η Επιτροπή για την Πρόληψη και την Προστασία από τις Διακρίσεις (CPPD) έχουν επανειλημμένα τεκμηριώσει ότι υφίσταται σχολικός διαχωρισμός των παιδιών Ρομά και έχουν υποβάλει συστάσεις στις Αρχές για την αντιμετώπισή του. Η CPPD ασχολήθηκε επίσης με το ζήτημα των διαθεματικών διακρίσεων κατά των γυναικών Ρομά.⁹⁹

Στη Σλοβακία, το National Centre for Human Rights και ο Συνήγορος των Δικαιωμάτων έχουν εκφράσει ανοιχτά την επείγουσα ανάγκη να αποδοθεί δικαιοσύνη στις γυναίκες Ρομά που υποβλήθηκαν σε αναγκαστική στέρωση. Έχουν επίσης καταγράψει διάφορες μορφές διαχωρισμού, μεταξύ άλλων στον τομέα της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης.

Τον Οκτώβριο 2024, κάλεσα στο Στρασβούργο φορείς για την ισότητα από μεγάλο αριθμό κρατών-μελών για να συζητήσουμε πώς μπορούν να διασφαλίσουν ότι είναι πραγματικά προσβάσιμοι σε όσους περιθωριοποιούνται στις κοινωνίες μας, συμπεριλαμβανομένων των κοινοτήτων Ρομά και Traveller.¹⁰⁰ Εντυπωσιάστηκα από τη δυναμική προσέγγιση ορισμένων φορέων, οι οποίοι επικοινωνούν τακτικά με τις κοινότητες και επισκέπτονται τους καταυλισμούς τους. Συζητήσαμε, επίσης, πόσο σημαντικό είναι να διασφαλιστεί η συμμετοχή των Ρομά και των

Travellers στα διοικητικά συμβούλια αλλά και να υπάρχουν θέσεις εργασίας για Ρομά και Travellers σε αυτούς τους φορείς.

Ωστόσο, οι εθνικοί θεσμοί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας βρίσκονται υπό αυξανόμενη πίεση. Είναι αντιμέτωποι με περικοπές στον προϋπολογισμό και συνεχείς πολιτικές πιέσεις. Οι δύσκολες συνθήκες, όμως, δεν πρέπει να αποτελούν δικαιολογία για τη μείωση της στήριξης από το κράτος. Αντιθέτως, οι δύσκολες συνθήκες καθιστούν τη στήριξή τους πιο επείγουσα από ποτέ.

«Τίποτα για εμάς χωρίς εμάς»

Μέσα σε αυτόν τον μηχανισμό, η κοινωνία των πολιτών είναι αυτή που εργάζεται ακούραστα – οι οργανώσεις, οι δικηγόροι, οι υπερασπιστές, οι ίδιες οι κοινότητες των Ρομά και των Travellers και ανάμεσά τους, τόσο καθοριστικά, οι γυναίκες.

Είναι αυτές που φέρουν όχι μόνο το βάρος της αδικίας, αλλά και τη γνώση της ανθεκτικότητας, της ποικιλομορφίας, της συλλογικής δύναμης και της αλληλεγγύης. Πιέζουν για αλλαγή, βασισζόμενες σε χειροπιαστά βιώματα. Οργανώνουν, υποστηρίζουν, ενδυναμώνουν. Χτίζουν εμπιστοσύνη εκεί όπου οι θεσμοί έχουν αποτύχει.

Και παρόλο που αντιμετωπίζουν κάθε λογής κίνδυνο, η φωνή τους δεν κλονίζεται:

«Τίποτα για εμάς χωρίς εμάς».

Η κοινωνία των πολιτών απαιτεί τα δικαιώματα των Ρομά και των Travellers να μην βρίσκονται στο περιθώριο, αλλά στο επίκεντρο της πολιτικής ατζέντας ως αναπόσπαστο

Πάνω: Η Carmen Gheorghe, πρόεδρος της E-Romnija, ΜΚΟ που υποστηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά στη Ρουμανία.

Κάτω: Ρομά γυναίκες μαγειρεύουν μαζί, πριν να ξεκινήσει το meeting στην E-Romnija.

κομμάτι του ευρωπαϊκού κοινωνικού ιστού. Ζητούν από τους χρηματοδότες και τα χρηματοδοτικά σχήματα να συνεργάζονται στενά με τις κοινότητες από την αρχή, με χρηματοδότηση και στοχευμένες επενδύσεις που διαμορφώνονται από τις ανάγκες τους, και όχι απλώς για να τσεκάρονται κουτάκια σε έργα ή προγράμματα.

Ωστόσο, πολλές από αυτές τις οργανώσεις λειτουργούν στο χείλος της κατάρρευσης. Η επιβίωσή τους εξαρτάται από την εξασφάλιση βραχυπρόθεσμων επιχορηγήσεων, με τις οποίες μετά βίας συντηρούν τις καθημερινές τους δραστηριότητες, αφήνοντας ελάχιστα περιθώρια για ανάπτυξη ή καινοτομία.

Η δράση τους κινδυνεύει να επικεντρωθεί στις προσδοκίες των δωρητών παρά στην ανταπόκριση σε πραγματικές ανάγκες. Ο ρόλος τους μπορεί να περιοριστεί στην παροχή υπηρεσιών προκειμένου να ικανοποιήσουν συγκεκριμένες γραμμές χρηματοδότησης.

«Τα δημόσια κονδύλια συχνά διατίθενται μέσω προκαθορισμένων πλαισίων και προτεραιοτήτων και, τελικά εξαρτώνται από τα έργα που υποβάλλονται. Η ενσωμάτωση της διαθεματικότητας στις χρηματοδοτικές δομές δεν είναι εύκολη» εξηγεί η Sheena Keller, αναφερόμενη στα κενά στη χρηματοδότηση που στοχεύει στις πραγματικές ανάγκες. «Χρειαζόμαστε προσκλήσεις χρηματοδότησης, ρητά και αποκλειστικά επικεντρωμένες στην υποστήριξη των γυναικών Ρομά».

«Η απομόνωση από τη χάραξη πολιτικών, τα προγράμματα, τις αποφάσεις και τους θεσμούς – όπου οι άνθρωποι σχεδιάζουν και υλοποιούν έργα για τις γυναίκες Ρομά χωρίς τη συμμετοχή τους, πρέπει να σταματήσει» δηλώνει η Carmen Gheorghe, πρόεδρος της E-Romnja.

«Οι γυναίκες και τα κορίτσια Ρομά πρέπει να αναγνωρίζονται ως οι πιο κατάλληλες για να μιλήσουν για τη δική τους ζωή. Αυτό σημαίνει να χρηματοδοτούνται άμεσα οι πρωτοβουλίες τους, να προσκαλούνται σε χώρους λήψης αποφάσεων και να διασφαλίζεται ότι η φωνή τους δεν ακούγεται απλώς, αλλά ότι γίνεται σεβαστή και λαμβάνεται υπόψη» επισημαίνει η Ρουμάνα ηθοποιός, σκηνοθέτης και ARTivist, Alina Șerban.

Η περιορισμένη χρηματοδότηση παραμένει πρόβλημα. Τα μοντέλα χρηματοδότησης συχνά απαιτούν από τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο πεδίο να καλύψουν οι ίδιες τα έξοδα, με την επιστροφή των χρημάτων να καθυστερεί για μήνες – ένα άνισο σύστημα που ευνοεί όσους διαθέτουν ήδη πόρους και βάζει τους λίγους φορείς της κοινωνίας των πολιτών να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την περιορισμένη χρηματοδότηση που υπάρχει. Η έλλειψη ρευστότητας γίνεται εμπόδιο για όσους δεν έχουν οικονομικές αντοχές, όπως οι μικρότερες ή τοπικές οργανώσεις. Χωρίς βασική χρηματοδότηση για να παραμείνουν λειτουργικές, η επιβίωση μετατρέπεται σε καθημερινό μαραθώνιο.

Ωστόσο, είναι αυτές οι οργανώσεις που καλούνται να καλύψουν κάθε κενό που αφήνει το κράτος. Είναι ενεργά εκεί, όταν κανείς άλλος δεν το κάνει.

«Είμαστε κάτι περισσότερο από ιστορίες αγώνα – είμαστε αρχιτέκτονες της αλλαγής» είπε η Almedina Skenderi, μια νεαρή Ρομά ακτιβίστρια από τη ΜΚΟ Voice of Roma, Ashkali and Egyptians in Kosovo*, κατά τη διάρκεια των εορτασμών για την Παγκόσμια Ημέρα Ρομά, στο Στρασβούργο στις 8 Απριλίου 2025.¹⁰¹

Το πιστεύω κι εγώ αυτό.

Το έμαθα από τα κορίτσια και τα αγόρια που λένε την αλήθεια τους με υπερηφάνεια. Από τα παιδιά που αρνούνται να ζουν εγκλωβισμένα μέσα σε όρια που δεν επέλεξαν.

«Έχουμε μεγάλους στόχους για το μέλλον μας. Ας είμαστε υπερήφανες».

Και είναι δική μας ευθύνη – όχι μόνο να ακούμε, αλλά και να αξιοποιήσουμε όλη τη δύναμη του μηχανισμού προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημιουργώντας ευκαιρίες για τις κοινότητες να χτίσουν ένα μέλλον με τους δικούς τους όρους.

Η Almedina Skenderi, παραγωγός podcast και Ρομά ακτιβίστρια της ΜΚΟ Voice of Roma, Ashkali and Egyptians in Kosovo*.

Η ΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΑΝΑΓΚΗ ΑΠΑΙΤΕΙ ΑΜΕΣΗ ΔΡΑΣΗ

Στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης, τον Ιούνιο 2024, μια ομάδα μικρών παιδιών Ρομά μαζεύτηκε γύρω μου και τα παιδιά άρχισαν να μου μιλάνε για τα όνειρά τους να γίνουν πιλότοι, δικηγόροι, κομμώτριες...

Σε άλλα μέρη της Ευρώπης, ακούω άλλα όνειρα: «Ονειρεύομαι να είμαστε όλες και όλοι ίσοι».

«Θέλω απλώς ένα αξιοπρεπές μέρος για να ζήσω».

«Ονειρεύομαι εκατοντάδες γυναίκες και κορίτσια να παρελαύνουν στους δρόμους, περήφανες, καταλαμβάνοντας χώρο όπως όλοι οι άλλοι».

«Ονειρεύομαι τα παιδιά Traveller να χαίρονται την κουλτούρα τους, να είναι ο εαυτός τους και να έχουν ευκαιρίες».

Δεν ξέρω αν αυτά τα όνειρα θα πραγματοποιηθούν ποτέ. Ελπίζω σίγουρα να γίνει αυτό. Αλλά αυτό που ξέρω είναι ότι για να γίνουν πραγματικότητα αυτά τα όνειρα, πρέπει να ακολουθήσουν πράξεις.

Πρώτον, πρέπει να σταθούμε απέναντι στον ρατσισμό. Στην αδιαφορία. Στην αδικία.

Πρέπει να βάλουμε τέλος στον ρατσισμό και τις διακρίσεις που είναι βαθιά ριζωμένες στις κοινωνίες μας – τις διακρίσεις που αγνοούν και σιωπούν τις φωνές των Ρομά και των Travellers, που ανέχονται την αστυνομική βία, διαχωρίζουν τα παιδιά στα σχολεία και τις γυναίκες στα μαιευτήρια, και τις αποκλείουν από τους χώρους εργασίας και τις γειτονιές.

Πρέπει να βάλουμε τέλος στις διακρίσεις που αναγκάζουν τους ανθρώπους να αγωνίζονται καθημερινά για τα δικαιώματα και την αξιοπρέπειά τους και, μερικές φορές, για την ίδια τους την επιβίωση – σε κοινωνίες που υποτίθεται ότι υπερασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου.

Είναι ευθύνη όλων μας να σπάσουμε το βίαιο αδιέξοδο της περιθωριοποίησης.

Η Ευρώπη και οι θεσμοί της, οι εθνικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές και τοπικές αρχές, όλοι μοιράζονται αυτό το καθήκον – να διασφαλίσουν ότι κανείς δεν θα μείνει πίσω.

Πρέπει να αντιμετωπίσουμε τις αφηγήσεις που χωρίζουν τον κόσμο σε «εμάς» και «αυτούς».

Να ταρακουνήσουμε μια ολόκληρη κοινωνία που δεν αντιδρά με τα ίδια αντανάκλαστικά και με την ίδια ενσυναίσθηση σε κάθε αδικία.

Να καταρρίψουμε τα εμπόδια που στέκονται στον δρόμο για την ενδυνάμωση των γυναικών και των κοριτσιών. Να ακούσουμε, να υποστηρίξουμε και να δώσουμε χώρο και ευκαιρίες στις γυναίκες και τα κορίτσια να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και να ηγηθούν της αλλαγής.

Να υποστηρίξουμε ειλικρινά τις πρωτοβουλίες των Ρομά και των Travellers. Ιδιαίτερα εκείνες που στην καρδιά τους έχουν τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών και των κοριτσιών. Όχι μόνο με λόγια, αλλά με πράξεις: μεταβάλλοντας τις δυναμικές εξουσίας, αναδιανέμοντας τους πόρους και θέτοντας τις ανάγκες και τις προτεραιότητές τους στο επίκεντρο.

Δώστε την προσοχή σας σε όσους βιώνουν τη μισαλλοδοξία λόγω πολλαπλών πτυχών της ταυτότητάς τους και προστατέψτε τους από τις επιβαρυντικές συνέπειες των διαθεματικών διακρίσεων.

Μην ξεχνάτε να δράτε τοπικά. Επενδύστε σε πρωτοβουλίες από τα κάτω, στην ενδυνάμωση και την ανάπτυξη της κοινότητας.

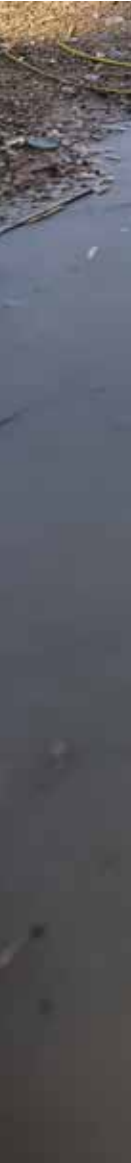
Βεβαιωθείτε ότι τα τεχνικά πλαίσια, οι γραφειοκρατικοί κανόνες και οι μηχανισμοί χρηματοδότησης ανταποκρίνονται αληθινά στις ανάγκες των κοινοτήτων και των ατόμων.

Καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, σας κάλεσα να κοιτάξετε τον εαυτό σας στον καθρέφτη – να αναστοχαστείτε, να αμφισβητήσετε τις παραδοχές σας και να δείξετε αλληλεγγύη.

Πρέπει να δράσουμε τώρα, γιατί η ανάγκη είναι άμεση.

Όλα όσα χρειαζόμαστε είναι ήδη εδώ – η γνώση, οι καλές πρακτικές, τα εργαλεία.

Αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να βρούμε τη θέληση να τα χρησιμοποιήσουμε.

Ένα κορίτσι στον καταυλισμό Τσαϊρία
στη Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Η ΕΥΘΥΝΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΗ ΜΑΣ

Έκκληση για δράση

Ο καθένας και η καθεμία από εμάς είναι υπεύθυνος και υπεύθυνη για την οικοδόμηση ενός κόσμου όπου όλες και όλοι ζουν με ασφάλεια και αξιοπρέπεια.

Πρέπει να αντιμετωπίσουμε το γεγονός ότι οι αδικίες στις κοινωνίες μας μας αφορούν όλες και όλους.

Οι σημερινές προκαταλήψεις, ο ρατσισμός και οι διακρίσεις εναντίον των Ρομά και των Travellers έχουν τις ρίζες τους σε αιώνες βίας και αποκλεισμού – μια κραυγαλέα απόδειξη της κοινής μας αποτυχίας.

Είναι στο χέρι του καθενός και της καθεμιάς από εμάς, είναι στο δικό μου και στο δικό σου χέρι να τα αλλάξουμε όλα αυτά. Να σπάσουμε τη σιωπή της αδιαφορίας και να υψώσουμε τη φωνή μας.

Να αμφισβητήσουμε τα στερεότυπα και να αντισταθούμε στην ανισότητα και τις αδικίες που συναντάμε στην κάθε μας μέρα.

Να απαιτήσουμε από όλους – άτομα και θεσμούς – να σέβονται τον νόμο, να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους και να μετατρέπουν τα λόγια σε πράξεις.

Συλλογικά και ατομικά, πρέπει τώρα να:

Αναγνωρίσουμε και να καταγγείλουμε τον αντισιγανισμό και τις διακρίσεις. Να τον καταπολεμήσουμε σε κάθε επίπεδο, σε κάθε τόπο και με κάθε διαθέσιμο μέσο.

Να ακούσουμε και να σεβαστούμε τις φωνές των Ρομά και των Travellers, ιδίως των γυναικών και των κοριτσιών, εξασφαλίζοντας ότι έχουν μια θέση στο τραπέζι λήψεως αποφάσεων.

Να δώσουμε προτεραιότητα και να δεσμευτούμε πλήρως για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά και των Travellers σε κάθε πτυχή της ζωής τους.

Να βοηθήσουμε στην οικοδόμηση μιας αξιοπρεπούς ζωής με αξιοπρεπή κατοικία, υγειονομική περίθαλψη, ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, θέσεις εργασίας και δίκτυα ασφαλείας για όλους.

Να αναδιαμορφώσουμε τα συστήματα σε όλους τους τομείς, ώστε να γίνει πραγματικότητα η ισότητα, η δικαιοσύνη και η συμπερίληψη των Ρομά και των Travellers.

Να μην αφήσουμε κανέναν και καμία πίσω: να εξασφαλίσουμε ότι οι πόροι και οι δράσεις φτάνουν σε όσους ανθρώπους ζουν σε συνθήκες φτώχειας, είναι απομονωμένοι ή αποκλεισμένοι λόγω διακρίσεων, ανεξαρτήτως αιτίας.

Να συγκεντρώσουμε στοιχεία σχετικά με την κατάσταση των Ρομά και των Travellers και να χρησιμοποιήσουμε τα δεδομένα για να προσαρμόσουμε τις δράσεις μας.

Ένα κορίτσι παίζει στον καταυλισμό Τσαϊρια στη Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Να σχεδιάσουμε με στρατηγική και μακροπρόθεσμα, μαζί με τις ενδιαφερόμενες και τους ενδιαφερόμενους, διασφαλίζοντας ότι οι πολιτικές και οι χρηματοδοτικοί πόροι ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.

Να πράξουμε σύμφωνα με τα λόγια μας: να αναλάβουμε την ευθύνη, να συνεργαστούμε αποτελεσματικά, να τηρήσουμε τις δεσμεύσεις μας και να λογοδοτήσουμε για τα αποτελέσματά μας.

Να υποστηρίξουμε την κοινωνία των πολιτών των Ρομά και των Travellers ώστε να παρακολουθεί την τήρηση των δικαιωμάτων, τη δημιουργία ευκαιριών για ενδυνάμωση και να αναλαμβάνει νομική δράση όπου χρειάζεται.

Να απορρίψουμε και να αμφισβητήσουμε την παραπληροφόρηση και το μίσος. Να διασφαλίσουμε ότι οι Ρομά και οι Travellers έχουν άμεση πρόσβαση στη δικαιοσύνη όταν παραβιάζονται τα δικαιώματά τους.

Να σταματήσουμε την ποινικοποίηση των κοινοτήτων, να λογοδοτούν οι αστυνομικές αρχές όταν στοχοποιούν άδικα τους Ρομά και τους Travellers και να υπερασπιστούμε το δικαίωμά τους σε δίκαιη μεταχείριση από όλες τις Αρχές.

Να αναγνωρίσουμε, να προωθήσουμε και να γιορτάσουμε την ιστορία, τις γλώσσες, τον πολιτισμό και τις τέχνες των Ρομά και των Travellers. Να σεβαστούμε τις διαφορετικές ταυτότητες των κοινοτήτων.

Να σταθούμε δίπλα στους Ρομά και τους Travellers: να συνεργαστούμε, ιδίως με τις γυναίκες και τα κορίτσια, για την προώθηση της ισότητας και της δικαιοσύνης σε μια Ευρώπη που μας συμπεριλαμβάνει όλους και όλους.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει τις παρατηρήσεις του Επιτρόπου σχετικά με ορισμένα από τα πιο επείγοντα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αφορούν τις εμπειρίες που βιώνουν σήμερα τα μέλη των κοινοτήτων Ρομά και Traveller. Διαρθρωμένο σε επτά κεφάλαια, εξετάζει βασικά ζητήματα που σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης και τη στέγαση, την εκπαίδευση, την υγεία, την απασχόληση και την εργασία, τα συστήματα αστυνόμευσης και δικαιοσύνης, την ιστορία, τις τέχνες και τον πολιτισμό, καθώς και τους μηχανισμούς που αποσκοπούν στην εξασφάλιση προστασίας σε όλους αυτούς τους τομείς και πέραν αυτών. Το βιβλίο κλείνει με την έκκληση του Επιτρόπου για ανάληψη δράσης.

Το βιβλίο βασίζεται κυρίως στις επαφές του Επιτρόπου με μέλη των κοινοτήτων Ρομά και Traveller, ιδίως γυναίκες και κορίτσια, υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κεντρικές και τοπικές αρχές, καθώς και εθνικούς φορείς για τα ανθρώπινα δικαιώματα, φορείς ισότητας και φορείς διαμεσολάβησης. Οι επαφές αυτές πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια επισκέψεων και αποστολών σε κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και στο πλαίσιο άλλων δραστηριοτήτων, από τον Ιούνιο 2024 έως τον Απρίλιο 2025. Το βιβλίο περιλαμβάνει τις σκέψεις του Επιτρόπου, ανθρώπινες ιστορίες και μαρτυρίες και βασίζεται σε ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα και πληροφορίες που προέρχονται από επίσημα στατιστικά και εκθέσεις, ερευνητικές μελέτες και άλλα στοιχεία που είναι δημόσια διαθέσιμα.

Στο βιβλίο έχουν συμπεριληφθεί οπτικές σχετικά με το φύλο, τη νέα γενιά και τη διαθεματικότητα, προκειμένου να καλυφθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αφορούν διαφορετικές ταυτότητες και ομάδες. Το βιβλίο δεν ισχυρίζεται ότι αντικατοπτρίζει όλες τις καταστάσεις. Η αφήγηση βασίζεται στις βιωμένες εμπειρίες των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά και Travellers και στη δύναμη της συλλογικής τους δράσης, που οδηγεί σε αλλαγές όλες τις γενιές. Τονίζει την ενδυνάμωση, την ενεργό συμμετοχή και την ανθεκτικότητα των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά και Travellers, ενώ παράλληλα αναδεικνύει τις ανησυχίες τους στο ευρύτερο πλαίσιο του αντισιγανισμού και των διακρίσεων που πλήττουν τις κοινότητές τους. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται επίσης στον ρόλο των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών ως κινητήριες δυνάμεις για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά και των Travellers. Τα πρόσωπα που αναφέρονται στο βιβλίο παρουσιάζονται όπως αυτοπροσδιορίστηκαν. Ορισμένα ονόματα στο κείμενο έχουν αλλάξει για την προστασία της ταυτότητας και της ιδιωτικής ζωής.

Το βιβλίο συνοδεύεται από την περιοδεύουσα έκθεση φωτογραφίας που επιμελήθηκε το European Roma Institute for Arts and Culture (ERAC). Η έκθεση μπορεί να φιλοξενηθεί κατόπιν αιτήματος στο Γραφείο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, στο email commissionerHR@coe.int.

Το παρόν βιβλίο ολοκληρώθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 2025. Όλα τα ηλεκτρονικά έγγραφα που παρατίθενται σε αυτό προσπελάστηκαν τελευταία φορά την ίδια ημερομηνία.

Παιδιά παίζουν στη γειτονιά Stará Tehelňa στο Πρέσοβ της Σλοβακίας.

Ένα παραδοσιακό τροχόσπιτο στον καταυλισμό
Avila Park στο Δουβλίνο, Ιρλανδία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Κάθε αναφορά στο Κόσοβο στο παρόν κείμενο, είτε αφορά την επικράτεια, τους θεσμούς ή τον πληθυσμό του, πρέπει να νοείται σε πλήρη συμμόρφωση με την Απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και χωρίς να θίγεται το καθεστώς του Κοσόβου.

1. Ο όρος «Ρομά και Travellers» χρησιμοποιείται στο Συμβούλιο της Ευρώπης για να καλύψει την ευρεία ποικιλομορφία των ομάδων που εμπίπτουν στο πεδίο εργασίας του Συμβουλίου της Ευρώπης σε αυτόν τον τομέα: αφενός α) Ρομά, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari β) Βαλκάνιοι Αιγύπτιοι (Αιγύπτιοι και Ashkali) γ) ανατολικές ομάδες (Dom, Lom και Abdal) και ομάδες όπως οι Travellers, οι Yenish και οι πληθυσμοί που ορίζονται με τον διοικητικό όρο «Gens du voyage», καθώς και άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως Τσιγγάνοι. Το παρόν αποτελεί επεξηγηματική υποσημείωση και όχι ορισμό των Ρομά και/ή των Travellers.
2. Για τον όρο «αντιτσιγγανισμός», βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), [Γενική Σύσταση Πολιτικής αριθ. 13](#) για την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού και των διακρίσεων κατά των Ρομά, που εκδόθηκε στις 24 Ιουνίου 2011 και τροποποιήθηκε την 1η Δεκεμβρίου 2020. Σημειώνεται ότι πολλοί Travellers δεν θεωρούν ότι ο όρος «αντιτσιγγανισμός» αντικατοπτρίζει τις δικές τους εμπειρίες ρατσισμού. Για επιπλέον σκέψεις σχετικά με την ορολογία, βλ. επίσης [Antigypsyism: causes, prevalence, consequences, possible responses](#), μελέτη που ανατέθηκε από την Επιτροπή Εμπειρογνομόνων για Θέματα Ρομά και Travellers (ADI-ROM)..
3. Για τον όρο «ρατσισμός», βλ. ECRI, Γενική Σύσταση Πολιτικής αριθ. 7 σχετικά με την εθνική νομοθεσία για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, που εγκρίθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2002 και τροποποιήθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 2017.4
4. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. τις εκτιμήσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, που επικαιροποιήθηκαν στις 2 Ιουλίου 2012.
5. Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ECSCR), [Απόφαση](#) σχετικά με την καταγγελία αριθ. 206/2022, που υποβλήθηκε από τις οργανώσεις DCI, FEANTSA, MEDEL, CCOO and International Movement ATD Fourth World v. Spain, η οποία δημοσιεύθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2025.
6. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CoE CommHR), Michael O’Flaherty, [επιστολή](#) προς τον Πρωθυπουργό της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, 5 Μαΐου 2025.
7. Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, [Congress Rapporteur welcomes Sofia’s commitment to social housing in](#)

[implementing European Court judgments](#), 6 Ιουνίου 2025. Βλ. επίσης CoE CommHR, Michael O’Flaherty, [Memorandum on the Human Rights of Travellers and Roma in Ireland](#), 25 Φεβρουαρίου 2025. Βλ. επίσης από την πρώην Επίτροπο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Dunja Mijatović, [έκθεση](#) επίσκεψης στη χώρα, Ηνωμένο Βασίλειο, 9 Δεκεμβρίου 2022.

8. Βλ. Σύσταση [Rec\(2005\)4](#) της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης [προς τα κράτη-μέλη σχετικά με τη βελτίωση των συνθηκών στέγασης των Ρομά και των Travellers στην Ευρώπη](#), που εγκρίθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 2005. Ηνωμένα Έθνη, Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR) και UN Habitat, [Ενημερωτικό Δελτίο αριθ. 21 \(Rev. 1\): The human right to adequate housing](#), 1 Νοεμβρίου 2009 και [Ενημερωτικό Δελτίο αριθ. 25 \(Rev. 1\): Forced evictions and human rights](#), 1 Μαΐου 2014.
9. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. για παράδειγμα το έργο του ETP Slovensko – Centrum pre udrzateľnú rozvoj (ETP Σλοβακία – Κέντρο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη), [Building hope at Luník IX – Self-help Construction of family Houses at Luník IX](#) και Projekt DOM.ov, [Projects](#), Kecerovce και άλλες περιφέρειες στη Σλοβακία. βλ. επίσης [HERO – Housing and Empowerment for Roma](#), πιλοτικό πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και [υλοποιείται](#) από την Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης (CEB) με εταίρους στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και τη Σλοβακία, 2021-2025.
10. Βλ. EEA and Norway Grants, [The right to a decent life! How the lives of the most disadvantaged community in Cluj-Napoca started to change with the help of Norway Grants](#), 5 Σεπτεμβρίου 2024.
11. Βλ. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA), [Coronavirus pandemic in the EU – impact on Roma and Travellers](#) – [Δελτίο 5](#), 2020. Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC), [Roma Rights in the Time of COVID](#), 2020.
12. Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, Γενική παρατήρηση αριθ. 14 σχετικά με το υψηλότερο δυνατό επίπεδο υγείας, 2000, [E/C.12/2000/4](#). OHCHR, [Ενημερωτικό δελτίο αριθ. 31: The Right to Health](#), 2008. Πρώην Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Dunja Mijatović, [Protecting the right to health through inclusive and resilient health care for all](#), Issue paper, 2021.
13. Βλ. [Explanatory Memorandum to Recommendation CM/Rec\(2024\)1](#) της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την ισότητα των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά και Travellers, που εγκρίθηκε στις 5 Απριλίου 2024 (σύσταση CM/ Rec(2024)1).
14. Βλέπε, μεταξύ άλλων, Συμβουλευτική Επιτροπή για τη

- Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (ACFC), Fifth Opinion on Ireland, που εγκρίθηκε στις 16 Οκτωβρίου 2024, CoE CommHR, Michael O'Flaherty, [Memorandum](#) on the human rights of Travellers and Roma in Ireland , 25 Φεβρουαρίου 2025, παράγραφος 48.
15. Βλ. [Behaviour and Attitudes Traveller Community National Survey](#), Ιούλιος 2017.
16. Το Pavee Point Traveller and Roma Centre είναι μια ιρλανδική ΜΚΟ που αποτελείται από Travellers, Ρομά και άτομα του γενικού πληθυσμού, και δραστηριοποιείται σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο με σκοπό την αντιμετώπιση των ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν οι Travellers και οι Ρομά, και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ.: www.paveepoint.ie.
17. Civil Rights Defenders, [Environmental racism and Europe's Roma](#), 2023. Βλ. επίσης ACFC, [Environmental challenges and national minorities](#), Ενημερωτικό δελτίο, 2025.
18. ERRC, [North Macedonia: Victory for Roma in Šuto Orizari following mass complaint about waste pollution](#), 13 Μαΐου 2025. Ο Οργανισμός για την Ισότητα εντόπισε ότι υπήρχαν σοβαρά προβλήματα με το σύστημα αποκομιδής απορριμμάτων ευρύτερα στα Σκόπια, αλλά ότι υπήρχε επιπλέον, άνιση παροχή υπηρεσιών διαχείρισης απορριμμάτων.
19. Βλ. [Explanatory Memorandum](#) για τη Σύσταση CM/Rec(2024)1.
20. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έκρινε ότι η στέρωση χωρίς την ενημερωμένη συναίνεση των γυναικών Ρομά παραβίαζε τα άρθρα 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων ή της απάνθρωπης μεταχείρισης ή τιμωρίας) και 8 (δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Επιπλέον, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου είχε ζητηθεί επίσημα η συγκατάθεση, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε σημαντική παραβίαση της αυτονομίας και της βούλησης των ασθενών, καθώς ο τρόπος λήψης της συγκατάθεσης ήταν πιθανό να είχε προκαλέσει συναισθήματα φόβου, αγωνίας και κατωτερότητας στα θύματα, με αποτέλεσμα τη διαρκή ταλαιπωρία τους (παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ). Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε επίσης ότι η έλλειψη ταχύτητας και εύλογης επιμέλειας στη διερεύνηση τέτοιων περιστατικών συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Βλ. ΕΔΔΑ, [V.C. v. Slovakia](#), Αίτηση αριθ. 18968/07, 8 Νοεμβρίου 2011 και ΕΔΔΑ, [I.G. and others v. Slovakia](#), Αίτηση αριθ. 15966/04, 13 Νοεμβρίου 2012.
21. Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O'Flaherty, [Letter to the Prime Minister of the Czech Republic](#), 3 Δεκεμβρίου 2024.
22. Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O'Flaherty, [Memorandum](#) σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρομά στη Σλοβακία, 25 Φεβρουαρίου 2025. Βλ. επίσης Υπουργείο Δικαιοσύνης της Σλοβακικής Δημοκρατίας, [Meeting with the Commissioner for Human Rights of the Council of Europe](#), 11 Ιουλίου 2024.
23. Βλ. τη μελέτη που ζητήθηκε από την Επιτροπή Δικαιωμάτων της Γυναίκας και Ισότητας των Φύλων (FEMM) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, [Obstetric and gynaecological violence in the EU](#), 2024. Πρώην Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Dunja Mijatović, [Sexual and Reproductive Health and Rights in Europe: Progress and Challenges](#), 2024. Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης (PACE), [Obstetrical and gynaecological violence](#), 2019.
24. Βλ. Lynsey Kavanagh, «[Standing Alongside](#)» and in [Solidarity with Traveller Women: Minority Ethnic Women's Narratives of Racialized Obstetric Violence](#), Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Πανεπιστήμιο της Ιρλανδίας, Maynooth, 2018.
25. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες του Healthy Regions: <https://www.zdraveregion.eu/>.
26. Βλ. επίσης CoE CommHR, Michael O'Flaherty, [Memorandum](#) on the human rights situation of Roma in Slovakia, 25 Φεβρουαρίου 2025, παράγραφοι 38-43.
27. ΕΔΔΑ, [Elmazova and Others v. North Macedonia](#), Αιτήσεις αριθ. 11811/20 και 13550/20, 13 Δεκεμβρίου 2022.
28. CoE CommHR, Michael O'Flaherty, [Memorandum](#) on the human rights situation of Roma and on issues related to the right to a clean and healthy environment in North Macedonia, 29 Ιουλίου 2025.
29. Βλ. το Έγγραφο Θέσης του πρώην Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Nils Muižnieks, [Fighting school segregation in Europe through inclusive education](#), 2017. ACFC, Thematic Commentary No.1 on Education, στο πλαίσιο της Σύμβασης-πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων, που εγκρίθηκε στις 31 Μαΐου 2024, με την οποία αναθεωρείται και αντικαθίσταται ο θεματικός σχολιασμός αριθ. 1 (2006) (εφεξής «ACFC Thematic Commentary No.1 on Education»).
30. ΕΔΔΑ, [Salay v. Slovakia](#), Αίτηση αριθ. 29359/22, 27 Φεβρουαρίου 2025. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε διαδικασία παράβασης κατά της Σλοβακίας το 2015 και απέστειλε [αιτιολογημένη γνώμη](#) το 2019. Στις 19 Απριλίου 2023, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε να παραπέμψει τη Σλοβακία στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αποτυχία της να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το ζήτημα του διαχωρισμού των παιδιών Ρομά στην

εκπαίδευση. Σχετικά με αυτό, βλ. επίσης τη γνώμη του γενικού εισαγγελέα Čapeta που εκδόθηκε την 1η Αυγούστου 2025 στην υπόθεση C799/23 *European Commission v Slovak Republic*.

31. Βλ. Poradňa, *Na ceste k spravodlivosti*, Príbehy Rómkov a Rómov, ktorí sa postavili proti diskriminácii a inému porušovaniu svojich ľudských práv, 2022, σελίδες 28-33.
32. Βλ. ΕΔΔΑ, *D.H. and Others v. the Czech Republic*, Αίτηση αριθ. 57325/00, 13 Νοεμβρίου 2007, *Horváth and Kiss v. Hungary*, αίτηση αριθ. 11146/11, 29 Ιανουαρίου 2013. Βλέπε επίσης τα μέτρα που ελήφθησαν σε επίπεδο ΕΕ: Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε διαδικασίες παράβασης κατά της Τσεχικής Δημοκρατίας [INFR(2014)2174] το 2014 και της Ουγγαρίας [INFR(2015)2206] το 2016.
33. Βλ. ACFC Thematic Commentary No.1 on Education, Συμβούλιο της Ευρώπης, Διευθύνουσα Επιτροπή για την Καταπολέμηση των Διαφορετικότητας και τη Συμπερίληψη – CDADI, *Feasibility study on desegregation and inclusion policies and practices in the field of education for Roma and Traveller children*, 2024.
34. Fundación Secretariado Gitano (FSG), *Only 0.8% of Roma students graduate from university*, 27 Ιουνίου 2025.
35. CoE CommHR, Michael O’Flaherty, *Memorandum on the Human Rights of Travellers and Roma in Ireland*, 25 Φεβρουαρίου 2025, παράγραφοι 37-38.
36. Ibid, παράγραφοι 39-40.
37. Μικτή Επιτροπή για τα Βασικά Ζητήματα που Αφορούν την Κοινότητα των Travellers, *Final Report into inequalities faced by the Traveller Community*, Δεκέμβριος 2021.
38. Βλ. επίσης ACFC, *Fourth Opinion on Portugal*, που εγκρίθηκε στις 28 Ιουνίου 2019, παράγραφοι 93-95.
39. ACFC Thematic Commentary No.1 on Education, παράγραφοι 105-111.
40. Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA), *Evaluation Report North Macedonia*, τρίτος γύρος αξιολόγησης, 24 Μαρτίου 2023.
41. Από το σχολικό έτος 2024/2025, τα παιδιά ηλικίας 4 ετών έχουν νόμιμο δικαίωμα να εγγραφούν στο νηπιαγωγείο. Το δικαίωμα αυτό προβλέπεται να επεκταθεί στα παιδιά ηλικίας 3 ετών από το σχολικό έτος 2025/26. Βλ. Eurydice, *Sloboakia: Ongoing reforms and policy developments, National reforms in early childhood education and care*, Ιούνιος 2024.
42. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες της ΜΚΟ Cesta von, συμπεριλαμβανομένου του προγράμματος OMAMA: <https://cestavon.sk/en/omama/>
43. Βλ. *National Organisation for the Unemployed*, στην *Ιρλανδία*, με αναφορά στο Central Statistics Office, Απογραφή 2022 Προφίλ 7 - Employment, Occupations and Commuting. Βλ. επίσης Pavee Point Traveller and Roma Centre, *Employment*.
44. FRA, *Roma and Travellers in six countries - Έρευνα*, 2020, σ. 56.
45. Υπουργείο για τα Παιδιά, την Αναπηρία και την Ισότητα (Ιρλανδία), *Survey on People in Ireland’s attitude towards diversity*, Σεπτέμβριος 2023.
46. Η εκστρατεία «työniimi» ανατέθηκε από το Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένων Επιστημών Diaconia (Diak) στο πλαίσιο του προγράμματος Nevo tiija – New Era που προωθεί την απασχόληση της μειονότητας των Ρομά. Μετά το πέρας της εκστρατείας, ένας από τους υποψηφίους έλαβε αίτημα επικοινωνίας.
47. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες της E-Romnja: <https://e-romnja.ro/en/>.
48. Βλ. ACFC, *Fifth Opinion on Ireland* (εγκρίθηκε τον Οκτώβριο του 2024), Φεβρουάριος 2025.
49. Βλ. *Recommendation CM/Rec(2024)1 και Explanatory Memorandum*, ERGO Network, Έκθεση: Roma access to decent and sustainable employment, Νοέμβριος 2024, FRA, *Roma in 10 European countries. Main results – Έρευνα για τους Ρομά 2021*, FRA, *Roma and Travellers in six countries - Survey*, 2020.
50. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. EuroCentralAsian Lesbian* Community (EL*C), *Research: Lived Realities of Black, Racialized, Roma and Central Asian lesbians* in the EU*, 2025.
51. Roma Foundation for Europe, *The Ten Billion Euro Opportunity: Unlocking the Potential of Roma Youth Report*, Μάιος 2025, ERGO Network, Έκθεση σχετικά με την πρόσβαση των Ρομά σε αξιοπρεπή και βιώσιμη απασχόληση, Μάιος 2024.
52. ECSR, *Review on Social Rights and the Cost of Living Crisis*, σ. 54.
53. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες της Πρωτοβουλίας για την Οικονομική Ανάπτυξη των Ρομά: <https://redi-ngo.eu/about-redi-2/>.
54. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες της Voice of Romni: <https://voicefromni.com.ua/en/>.
55. Πρωτοδικείο Pirkanmaa, 29 Μαρτίου 2023, αποφάσεις L 758/2022/458 και L 758/2022/455 – επικυρωμένες από το Εφετείο Turku, 16 Ιανουαρίου 2025, αποφάσεις 31 και 32, αριθμοί υποθέσεων S 23/729 και S 23/730.
56. Βλ. για παράδειγμα, *τις συνεργασίες* της People in Peril με εργοδότες του ιδιωτικού τομέα. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες

- της People in Peril: <https://clovekvozhrozeni.sk/what-we-do/social-integration-programs/>.
57. Για περισσότερες πληροφορίες, ανατρέξτε στην αποστολή και τις δραστηριότητες της FSG: www.gitanos.org.
 58. Για περισσότερες πληροφορίες, ανατρέξτε στο Πρόγραμμα Acceder της FSG: https://www.gitanos.org/que_hacemos/empleo/ programa_acceder/.
 59. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O'Flaherty, *Memorandum on the human rights of Roma in Greece*, 3 Ιουνίου 2025, παράγραφος 38.
 60. ECRI, *General Policy Recommendation No. 11 on Combating racism and racial discrimination in policing*, που εγκρίθηκε στις 29 Ιουνίου 2007. Πρώην Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Dunja Mijatović, *Ethnic profiling: a persisting practice in Europe*, Human Rights Comment, 9 Μαΐου 2019.
 61. Διεθνής Αμνηστία, *Stigmatising quarantines of Roma settlements in Slovakia and Bulgaria*, 17 Απριλίου 2020. ERRC, *Roma rights in the time of COVID*, Σεπτέμβριος 2020 και *Brutal and bigoted: policing Roma in the EU*, Μάιος 2022.
 62. Βλ. ΕΔΔΑ, *Lingurar v. Roumania*, Αίτηση αριθ. 48474/14, 16 Απριλίου 2019, παράγραφοι 76 και 80. ECRI, *Statement on racist police abuse, including racial profiling, and systemic racism* (εγκρίθηκε στην 82η σύνοδο ολομέλειας, 30 Ιουνίου-2 Ιουλίου 2020). PACE, *Ψήφισμα 2523* (2023) Institutional racism of law-enforcement authorities against Roma and Travellers, Νοέμβριος 2023.
 63. Βλ. ECRI, *General Policy Recommendation No. 11 on Combating racism and racial discrimination in policing*, που εγκρίθηκε στις 29 Ιουνίου 2007.
 64. Βλ. Συνήγορος κατά των Διακρίσεων, *Non-Discrimination Ombudsman's recommendations to the Helsinki Police Department regarding discriminatory Kuri1 operation against the Roma*, 14 Μαΐου 2024.
 65. ΕΔΔΑ R.R. and R.D. v. Slovakia, Αίτηση αριθ. 20649/18, 1 Σεπτεμβρίου 2020.
 66. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Memorandum on the human rights of Roma in the Slovak Republic*, 25 Φεβρουαρίου 2025. Βλ. επίσης *την ανακοίνωση* των ΜΚΟ Poradňa και ERRC σχετικά με τις υποθέσεις R.R. και R.D. v. Slovakia (Αίτηση αριθ. 20649/18), που υποβλήθηκε στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, 19 Ιουλίου 2024.
 67. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Memorandum on the human rights of Roma in Greece*, 3 Ιουνίου 2025.
 68. Sindy Joyce, Olive O'Reilly, Margaret O'Brien, David Joyce, Jennifer Schweppe και Amanda Haynes, *Irish Traveller's Access to Justice*, European Centre for the Study of Hate, 2022.
 69. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. SYNERGY Network against gender based and domestic violence, *How to take into account the rights and needs of Roma women when working to prevent and combat gender-based violence Handbook*, Δεκέμβριος 2023. Bojana Netkova, Maria Metodieva, Christos Iliadis, Tiziana Barrucci, Crina Marina Muresanu, *Research on the barriers of Roma Women's Access to Justice in four countries: Bulgaria, Greece, Italy and Romania*, που δημοσιεύθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης στο πλαίσιο του κοινού προγράμματος, JUSTROM, της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, Αύγουστος 2022.
 70. ERRC, *Femicide in North Macedonia: Romani women's network condemns state's failure to protect*, 8 Μαΐου 2025.
 71. Fair Trials, σε συνεργασία με την APADOR-CH (Ρουμανία), τη Βουλγαρική Επιτροπή του Ελσίνκι, την Ουγγρική Επιτροπή του Ελσίνκι και την Rights International Spain, *Uncovering anti-Roma discrimination in criminal justice systems in Europe*, Δεκέμβριος 2020. ERRC, *Brutal and bigoted: policing Roma in the EU*, Μάιος 2022.
 72. Βλ. Joint Committee on Key Issues affecting the Traveller Community, *Report on Travellers' Experience of the Justice System*, 6 Νοεμβρίου 2024, όπου αναφέρονται στοιχεία της Ιρλανδικής Υπηρεσίας Φυλακών για το 2017. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O'Flaherty, *Memorandum on the human rights of Travellers and Roma in Ireland*, 25 Φεβρουαρίου 2025.
 73. ERRC σε συνεργασία με Fair Trials, *Justice denied: Roma in the criminal justice system*, Μάρτιος 2022.
 74. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT), *Report to the Government of North Macedonia*, 15 Μαΐου 2024.
 75. ERRC, *North Macedonia to Pay Settlement to Families of Roma who Died in Prisons*, 12 Φεβρουαρίου 2021, και *Victory for Roma: Macedonia Agrees to Pay Compensation for Roma Prison Death*, *Memorandum on the human rights of Roma in Greece* 15 Ιουνίου 2017.
 76. Βλ. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O'Flaherty, *Memorandum on the human rights of Roma in Greece*, 3 Ιουνίου 2025, παράγραφος 38.
 77. Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, *Holocaust remembrance - Portal*.
 78. Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, *Roma Holocaust webpage - Roma Genocide and Roma and Travellers – Roma history factsheets*.

79. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Documentation and Cultural Centre of German Sinti and Roma, [Permanent Exhibition on the Holocaust against the Sinti and Roma in Heidelberg](#) (Γερμανία).
80. Ευρωπαϊκή Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος των Σίντι και των Ρομά, [No appropriate compensation for Sinti and Roma persecuted by the Nazi regime](#).
81. Documentation and Cultural Centre of German Sinti and Roma, [45 years of Civil Rights Movement of German Sinti and Roma](#), 2017.
82. Βλ. Ευρωπαϊκή Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος των Σίντι και των Ρομά, [The recognition of the Nazi genocide of the Sinti and Roma](#). Συμβούλιο της Ευρώπης, Γενοκτονία των Ρομά, πηγές ανά χώρα: [Germany - Recognition of the Roma Genocide -Roma Genocide](#).
83. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: International Roma Day – anti-Gypsyism in Europe and EU recognition of the Memorial Day of the Roma genocide during World War II, 15 Απριλίου 2015.
84. Βλέπε Συμβούλιο της Ευρώπης, [Roma history factsheets](#), Ενημερωτικό δελτίο αριθ. 2.2 [Wallachia and Moldavia](#).
85. Βλ. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O’Flaherty, [Memorandum on the human rights of Travellers and Roma in Ireland](#), 25 Φεβρουαρίου 2025. National Council for Curriculum and Assessment (Ireland), [Traveller culture and history research report](#), Φεβρουάριος 2023.
86. Η Bronisława Wajs (1908-1987), γνωστή με το Ρομά όνομά της, Papusza, ήταν Πολωνή Ρομά ποιήτρια και τραγουδίστρια. Η Ceija Stojka (1933-2013) ήταν Αυστριακή συγγραφέας, καλλιτέχνης, τραγουδίστρια, ακτιβίστρια και επιζήσασα των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Αουσβιτς, του Ράβενσμπρουκ και του Μπέργκεν-Μπέλσεν.
87. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες του ERIAC: <https://eriac.org/about-eriac/>.
88. Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, [Roma history factsheets](#), Ενημερωτικό δελτίο αριθ. 6.2 [Institutionalisation and Emancipation](#).
89. Βλ. [#SUKARIPE: Εκστρατεία για την καταπολέμηση του αντισιγγανισμού](#) (Ελλάδα). Η δραστηριότητα αυτή ξεκίνησε στο πλαίσιο του κοινού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης «[Equality and Freedom from Discrimination for Roma \(EQUIROM\)](#)». Το πρόγραμμα, που ολοκληρώθηκε το 2024, εστιάζει στην πρόληψη και την καταπολέμηση του αντισιγγανισμού και των διακρίσεων, καθώς και στην προώθηση της ισότητας για τους Ρομά στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, τη Ρουμανία και την Ιταλία.
90. Βλ. [Romanikulttuurin museo](#), Ελσίνκι (Φινλανδία).
91. Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, the Strasbourg [Declaration on Roma](#), Σύνοδος Κορυφής, 20 Οκτωβρίου 2010.
- Thematic Action Plan on the Inclusion of Roma and Travellers (2016 - 2019) και [Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion \(2020-2025\)](#). Πρόκειται να εγκριθεί μια νέα στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμπερίληψη των Ρομά και των Travellers (2026-2030). Βλ. επίσης την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, «[The social and economic integration of the Roma in Europe](#)», Απρίλιος 2010, το [EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020](#) και το [EU Strategic Framework for equality, inclusion and participation for 2020-2030](#). Στο πλαίσιο της διαδικασίας προσχώρησης στην ΕΕ, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων δεσμεύτηκαν να ευθυγραμμίσουν τις προσπάθειές τους: τον Ιούλιο του 2019, στο πλαίσιο της Διαδικασίας του Βερολίνου, εγκρίθηκε το [Declaration of Western Balkans Partners on Roma Integration within the EU Enlargement Process](#).
92. Τα κοινά προγράμματα ΕΕ και Συμβουλίου της Ευρώπης περιλαμβάνουν τα [ROMED](#), [JUSTROM](#), [INSCHOOL](#), [ROMACT](#), [ROMACTED](#), [EQUIROM](#), [Roma. Integration III](#) και [Roma Holocaust Remembrance and Education - RomaMemory](#). Το Τμήμα Ρομά και Travellers του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι ο κύριος φορέας υλοποίησης αυτών των κοινών προγραμμάτων.
93. Βλ. την αποστολή και τις δραστηριότητες του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την Ισότητα των Ρομά στο πλαίσιο των κονδυλίων της ΕΕ (EURoma) εδώ: [https:// www.euromanet.eu/](https://www.euromanet.eu/)
94. Βλ. ΕΔΔΑ, [Factsheet – Roma and Travellers](#), Οκτώβριος 2024.
95. Βλ. επίσης Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O’Flaherty, [Shout-out](#), ‘US aid freeze is leaving a void. Europe must fill it’, Φεβρουάριος 2025.
96. Βλ. Roma Civil Monitor (2024) [Examples of successful housing desegregation as a precondition of Roma integration](#). Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο. Επιμέλεια: Marek Hojsik.
97. Ιρλανδός Συνήγορος του Παιδιού (OCO), [No End in Site; An investigation into the living conditions of children living on a local authority site](#), Μάιος 2021. Βλ. επίσης OCO, [No End In Site: 2024 Update](#), Οκτώβριος 2024.
98. Επιτροπή για την Πρόληψη και την Προστασία από τις Διακρίσεις, [Έκθεση](#) σχετικά με τις διαθεματικές και πολλαπλές διακρίσεις κατά των γυναικών και των κοριτσιών Ρομά στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη (Βόρεια Μακεδονία), Ιούνιος 2025.
99. Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, [Partnership with national human rights and equality bodies key to advance common human rights](#)

[goals](#), 17 Οκτωβρίου 2024.

100. Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, [International Roma Day](#), 8 Απριλίου 2025.
101. Βλ. Ηνωμένα Έθνη, Παγκόσμιες αξίες, [Principle Two: Leave No One Behind](#).

Το όνειρό μου για τις γυναίκες και τα κορίτσια Ρομά – τόσο για τη σημερινή όσο και για τις μελλοντικές γενιές – είναι να μπορούν να ζήσουν μια ωραία ζωή χωρίς να χρειάζεται να αγωνίζονται συνεχώς για να αποδείξουν την αξία τους.

Ονειρεύομαι έναν κόσμο όπου ένα κορίτσι Ρομά μπορεί να μπει σε μια τάξη και να θεωρηθεί μαθήτρια με δυνατότητες. Όπου μπορεί να ονειρεύεται να γίνει γιατρός, καλλιτέχνιδα, ηγέτιδα – και να μην χρειάζεται να ξεπεράσει δέκα φορές περισσότερα εμπόδια μόνο για να φτάσει στα μισά της διαδρομής.

Όπου μπορεί να ανοίξει ένα βιβλίο και να βρει την ιστορία της γραμμένη με αξιοπρέπεια, κι όχι διαγραμμένη από την Ιστορία.

Θέλω τα Ρομά κορίτσια να πιστεύουν ότι η ταυτότητά τους είναι πηγή δύναμης, όχι ντροπής. Ότι φέρουν μια κληρονομιά δύναμης, επιβίωσης, δημιουργικότητας και ομορφιάς. Θέλω να μεγαλώσουν σε μια κοινωνία που τις τιμά, τις προστατεύει και τους δίνει χώρο να ορίσουν τον εαυτό τους – χωρίς φόβο.

Alina Șerban

Ρουμάνα Ρομά ηθοποιός, σκηνοθέτιδα και ARTivist

Στην Ευρώπη ζουν 12 εκατομμύρια Ρομά και Travellers, εκ των οποίων τα 6 εκατομμύρια ζουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι φωνές τους - ιδίως των γυναικών και των κοριτσιών - είναι δυνατές και τα αιτήματά τους ξεκάθαρα. Απαιτούν ίση πρόσβαση στα δικαιώματα και τις ευκαιρίες, αγωνίζονται για δικαιοσύνη, υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους και τα δικαιώματα άλλων ομάδων που έχουν περιθωριοποιηθεί από την κοινωνία. Ενδυναμώνουν, χτίζουν γέφυρες και παρέχουν στήριξη εκεί όπου το σύστημα έχει αποτύχει. Μαζί, προσπαθούν να διαμορφώσουν ένα μέλλον που θα συμπεριλαμβάνει ισότητα όλους τους ανθρώπους.

Ωστόσο, οι φωνές τους συχνά δεν ακούγονται, αποκλείονται από τις αίθουσες που λαμβάνονται οι αποφάσεις, δεν γίνονται σεβαστές και δεν λαμβάνονται υπόψη. Σε πάρα πολλά μέρη, αντιμετωπίζουν σφοδρό μίσος και διακρίσεις.

Για να υποστηρίξει καλύτερα τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ρομά και των Travellers, ο Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Michael O'Flaherty, πέρασε μεγάλο μέρος του 2024 και του 2025 ταξιδεύοντας σε όλη την Ευρώπη προκειμένου να συναντήσει τις κοινότητες και να συνομιλήσει μαζί τους. Αυτό το βιβλίο είναι η ιστορία αυτών των συναντήσεων. Περιγράφει όσα ο Επίτροπος είδε και άκουσε. Το βιβλίο είναι επίσης ένα κάλεσμα αφύπνισης για όλο τον κόσμο σε ολόκληρη την ήπειρο, ώστε να συμβάλλουμε στην οικοδόμηση μιας Ευρώπης που μας αγκαλιάζει όλες και όλους.

Ο Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης προάγει την ευαισθητοποίηση και συμβάλλει στην ουσιαστική προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα 46 κράτη-μέλη του οργανισμού. Ο Michael O'Flaherty ανέλαβε την εξαιρετική του τον Απρίλιο 2024.

www.commissioner.coe.int

ELL

www.coe.int

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο επιφανέστερος οργανισμός προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ευρωπαϊκής ηπείρου. Περιλαμβάνει 46 κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων όλων των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ένα σύμφωνο που έχει σχεδιαστεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης στα κράτη μέλη.

COMMISSIONER
FOR HUMAN RIGHTS

COMMISSAIRE AUX
DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE